

JÖTT, MINT A VADVIRÁG A RÉTEN

*Arany Tibor, egy '56-os
pesti srác élete*

Szerkesztő-riporter: Vennes Aranka

JÖTT, MINT
A VADVIRÁG
A RÉTEN

Arany Tibor, egy '56-os
pesti srác élete

JÖTT, MINT A VADVIRÁG A RÉTEN

Arany Tibor, egy '56-os
pesti srác élete

Szerkesztő-riporter: Vennes Aranka

IJK

IRODALMI JELEN KÖNYVEK, 2013

Kiadja
a Concord Media Jelen
Aradon

Felelős kiadó: Böszörményi Zoltán
Szerkesztette: Vennes Aranka
Borító: Tarpataki Károly grafikusművész
Tördelés: Occident Media Kft.
Honlap: www.irodalmijelen.hu
Nyomda: Gutenberg Rt., Arad
ISBN – 978-973-7863-34-8

Tisztelt Olvasó!

Szükségünk van a múlt tanúira, hogy értsük, min mentek keresztül az előttünk járó nemzedékek, s hogy értsük, hogyan jutottak el ahhoz a mához, amelyről majd egyszer nekünk kell tanúskodnunk. Akkor is, ha minden vallomás egyéni, ezért töredékes; tévedésekkel, elfogultságokkal terhelt; vitatható.

Arany Tibor 1956-ban a legtöbbet tette, amit akkoriban egy magyar fiatalember megtehetett: harcolt. Harcolt a magyar szabadságért, a legendás Corvin közben.

Arany Tibor története szüleink nemzedékének története. Azoké, akik 1956-ban fiatalon találkoztak a szabadsággal, és egy életre elkötelezték magukat annak szolgálatában. Azoké, akik szembe mertek szállni a világtörténelem egyik legagresszívabb diktatúrájával; azoké, akik fegyvert fogtak az azt védelmező hazai zsoldosokkal és a világ legerősebb hadseregével szemben, hogy megpróbálják megvédeni a hazát, az emberi méltóságot és a szabadságot. Azoké, akik messze idegenben is őrizték azt, amire azokban az októberi napokban egyszer s mindenkorra feltették az életüket.

Szükségünk van tanúkra. Tartozunk nekik — és magunknak is — annyival, hogy meghallgatjuk, amit mondani akarnak.

Kövér László

I. RÉSZ

A gyermekkor és Scott kapitány

Arany Tibor életében fontos szerepet játszottak a számok. De három szám mindenképpen: 23, 45 és 12. A huszonhármas azért, mert ennyi idős koráig élt itthon. A negyvenöt az emigrációban töltött éveket jelzi, a tizenkettő pedig a hazatelepülés óta eltelt időt...

– ...Jó, ezeket a számokat meg fogjuk játszani a lottón!... De inkább mégsem. A számokkal nem szeretek játszani, mert a számok veszélyes dolgok, és néha bejönnek, néha nem. Kezdjük inkább azzal, amivel mindenki kezdi. A születéssel. A gyerekkori kép az, hogy abban világban nem volt divat gyereket szülni apa nélkül. Manapság már majdhogynem kötelező.

Apa nélkül növekedtem föl, anyám *Arany Terézia* volt. Nekem nagyapai nevem van, akit *Arany Józsefnek hívtak*, a nagyanyámat *Bálint Teréznek*. Ennek a két jó magyar embernek, akik – Trianonnak köszönhetően, az I. világháború után – Erdélyből jöttek el, nyolc gyerekük volt. S én, mint váratlan vendég, beköszöntem, ott, ahol nem számított rá a család. S mivel a család nem volt anyagilag olyan helyzetben, hogy megfelelő hozományt adjon, a házasság nem jöhetett létre.

Én egyetlen egyszer láttam az apámat, 1941-ben. Nyári szünidőben otthon voltam Tiszaföldváron, nagyanyámnak a testvérénél, *Szabó Ferencné*nél, akinek a férje a faluban volt bakter. Azt mondta egyszer

nekem Mariska néni: „Meg akarod ismerni apádat?” Nézttem rá, mint borjú az újkapura, mert nem értettem. „Mindjárt odaérünk” – mondta. Akkor lóhátról, egyenruhában, egy tiszthelyettes köszöntötte őt. Mariska néni rám mutatott: „*Ez a fiad!*” Ennyi lehetett. Odajött hozzám, kezét nyújtott, és megnézett jól, s többet az életben én sem láttam meg ő sem.

Nem éreztem, hogy rendkívüli eset történt, az élet ment tovább.

Több Arany is volt. Erdélyben élt az egyik csoport, ahonnan a nagyapám származott, valahonnan Tordaaranyos környékéről jöttek. A név is innen ered. Valamilyen céhhez tartoztak, tulajdonképpen. Mindenkinek volt valami mestersége. Egy másik csoport pedig Hódmezővásárhelyen élt. Az öregúr állandóan – mint régen a kubikusok – vándorolt, az egész családnak megváltoztatta a körülményeit. Mozogtak állandóan, ahol éppen munkát lehetett kapni. Ennyi gyereket nem lehetett máshogy eltartani, lakást szerezni. Valószínű, több helyen meg-megálltak egy időre, ahol egy-egy gyermek született. Anyám volt az első születésű. Őrá hárult a legtöbb feladat. Iskolába szeretett volna járni, de csak úgy tudott tanulni, hogy a hadsereghez került diétás nővérnek. '38-ban kapta meg ápolónői diplomáját.

Nagyapám hozott haza az I. világháborúból egy tüdőlővést, ami eléggé kikezdte. Amikor én megszülettem, nagyapám ismét mást gondolt. 1935-ben az egész család elhagyta Tiszaföldvárt, s följöttek Pestre. A nagyapának volt lovasszekere, és avval költözködtek. Később ezzel fuvarozgatott. Annakidején, úgy emlékszem, még kicsi, apró házak voltak a Vásárcsarnok környékén.

Pesten halt meg nagyapám 38-ban.

Most is kijárok hozzá a temetőbe, mert a családi kriptát *egybe* hoztam, mikor hazatépültem Amerikából...

Nagyon beteges gyermek voltam. Sokat vittek a Fehér Kereszt Kórházba ízületi gyulladással, úgy hiszem a Bókay-klinikára. Arra emlékszem, hogy a háború alatt, már iskolába jártam, a Cukor utcába, a négy elemít ott végeztem.

Többnyire jómódú gyerekek jártak oda. Páran voltunk, vagy öten-hatan, akik igazán szegények voltunk. A szegénységet úgy képzeljük el, hogy volt, amikor reggelit nem ettünk, s megmondom őszintén, elvettük néha ezektől a tehetősebb gyerekektől a szendvicset. No, lett

ebből aztán veszekedés, verekedés! Volt egy áldott jó tanító nénink, a Margit néni, aki próbált egy ideig köztünk igazságot tenni, de nem sikerült.

A végén aztán úgy oldotta meg, hogy írt levelet három-négy olyan szülőnek, akiknek gyermeke bőven hordott magával ennivalót, hogy hozzanak ezek a gazdag gyerekek nekünk tízórait. Ez komoly döntés volt! A szülők először nem akartak együttműködni. De aztán győzött mégis a józan ész: az osztály-béke többet ért, mint nekik néhány falat étel.

Énnekem egy *Pázsint Domonkos* nevű földbirtokos fia hozta a zsemlyémet minden nap. Így békesség lett, sőt, mi több, később én kosztosa lettem ennek a családnak, akkor, amikor a háború elmélyedett; egye több volt a menekült Pesten is. Komolyabb lett a dolog, az emberek jobban összetartottak. Én hozzájuk jártam ebédre vagy vacsorára, de inkább iskola után mentünk fel. Ez körülbelül egy évig így volt. Negyvenháromban kezdődött el ez a kosztolás, és eltartott úgy negyvenötig, amíg be nem jöttek a szovjetek. A Baross utcában volt a lakásuk; nem messze egy tér volt, ott volt egy kis korcsolyapálya.

Jóval később úgy hozta a sors, hogy kint Amerikában is találkoztam valamilyen hozzátartozójukkal vagy ismerősükkel. Tőle tudtam meg, hogy Domonkos kint dolgozott a 3. Avenue és a 46. utca közötti épületben egy Ins. Company-nál, azonban később autóbaleset áldozata lett.

A szegénység révén kerültem 1943-ban a Parlamentbe, a fiatal Horthynénak a karácsonyi ünnepségére. Kaptam egy bakancsot és egy télikabátot. Merthogy félárva gyerek voltam. Attól kezdve úgy éreztem, hogy én ahhoz a családhoz tartozom, aki gondoskodott rólam, gondolt rám. Szeretettel.

Mint ahogy én is. Kint Amerikában többször találkoztam vele, előadást tartott a Magyar Házban. Főlemlítettem neki a régi történetet, csak mosolygott és elmerengett.

Milyen rövid az élet, hogy ilyen csodálatos dolgokra visszaemlékezzünk! Mert ez csodálatos dolog volt.

– *Ezt így is érezte akkor, vagy csak később fogalmazódott meg önben?*

– Csak idővel!

– *Milyen volt az Arany-család?*

– Nagyanyám nagyon család szerető volt! Kis standon árult a Vámház körúti csarnokban. Én is sokat jártam oda – zsíroskenyérért! A két idősebbik nagybátyám, mind a kettő frontra ment. Az egyik Délvidékre, a másik Lengyelországba. Az idősebbik, a Józsi, szanitéc¹ volt; a fiatalabbik pedig, a Misi, akit a leventéktől vittek el Hunyadi-páncélosnak. Az nagyon komoly alakulat volt! De szerencsésen – mielőtt átvitték őket a határon – többedmagával *lelépett*. Katonaszökevény lett, azonban nem hagyta el az országot, hanem ’45 elejére már ismét Pesten volt, ott, ahol nagymamáékkal éltünk.

A Józsi, mesélték, hogy kitüntetést kapott, mert egy sebesült tisztet kihozott a tűzvonalból, mint szanitéc. A fronton maláriát szedett össze, állandóan remegett, fázott, komoly problémái voltak. Anyám ápolással segített neki később.

Az V. kerületben, a Molnár utca 19-ben laktunk, az első emeleten. Ez a Duna-parttól az első utca, a Ferenc József-híd² és az Erzsébet-híd között. Ott, az udvaron – ezt sosem felejttem el – volt a Déryének a kútja, így nevezték. Nem tudom, hogy mi lett vele, gyönyörű, vörös-szöldes márványból lett kirakva. Egy emlékkút volt. Állítólag valamikor a Déryné ebben a házban lakott.

De többen is éltünk nagyanyámmal, anyám testvérei: ott volt az Erzsi, az Irénke – aki a háború alatt meghalt, Rákoskeresztúron volt a temetése –, a Misi, a Józsi, a Vera meg a Mancsi. A Vera nagynéném még él, 88. éves, egyedül ő van már csak meg. De a Vera még gyermekkorában paralízist kapott, beteg a lába. Szóval, voltunk ott egy páran. Minden fillérre szükség volt.

A nagymama olyan kofa-féle volt, vette-hozta-vitte az árut mindenfelé, engedélye volt. Megvette az árut, a „gyerekek” – meg a Jóska meg a Miska – amikor hazajöttek a háborúból, ők is beálltak a *vonalba*, és ők jártak le vidékre, bevásárolni. Megvettek egy teherautó dinynyét, meg ezt meg azt, és hozták föl a Vásárcsarnokba. Ott, az összeköttetések révén, mindent el tudtak adni.

A Józsi is kikerült ’56 után Kanadába.

¹ régi katonai kifejezés: egészségügyi katona

² ma: Szabadság-híd

– *Ki volt, aki törődött önnel kicsi gyerekkorában, dédelgette?*

– A nagyanyám volt az, mert anyámat egy hónapban, ha egyszer láttam. Aztán anyámnak a testvérei, azoktól megkaptam a legkisebb gyerekeknek járó szeretetet és a pofonokat is! Ebből valahogy úgy keveredtem ki, hogy mindenki tartotta a maga pozícióját. Én voltam a legrosszabb helyzetben, nekem kellett a legjobban vigyázni magamra. Inkább mindent megcsináltam önállóan, hogy ne kelljen senkitől sem szívességet kérni. Abból nekem mindig valami hátrányom volt, ha nekem segítettek. Amikor iskolában voltam, akkor is.

Az iskolát elég jól végeztem. Mindig szerettem a történelmet meg a földrajzot. Mert az áldott jó napközis tanító nénink, a Margit néni, sokat mesélt nekünk Shatterhand-ról meg Winettou-ról, és a gyerek-agyat fölébresztette. Állandóan, mindig külföldre, oda akartam menni! *Sajnos*, az később vált be – vagy nem *sajnos*? Lehet így is mondanivaló, meg úgy is.

– *A földrajzban mi ragadta meg a figyelmét?*

– Scott kapitány, mikor fölfedezte a Déli-sarkot, és járt az Antarktiszon. Margit néni nagyon értett ahhoz, hogyan lehet az eleven, rossz gyerekeket leültetni, és a mesével eltölteni velük az időt. Áldott jó asszony volt!

Nem tudom, hogy mi lett vele, mert ostrom után már nem találkoztunk. Ugyanis elkerültem onnan. 1944-ben, mikor bejöttek, először a németek, az is érdekes volt. A Molnár utca közepén fölállítottak egy dobtáras golyószórót. Az Irányi utca kereszteződésében, ahol a villamosmegálló volt. Ott szálltam föl az iskola felé. Csakhogy a villamost nem engedték megállni! Mármost hogy jussak föl rá?! Megpróbáltam menetközben felugrani rá. A németek meg kiabáltak, hogy „Halt, halt!”³ De, hogy miért, azt nem tudom.

Aztán megjöttek az oroszok, ami még érdekesebb lett!

Ez már '44-45 után volt, amikor fél évet a Cukor utcába jártam. A másik félévet a Városmajor utcában végeztem. Mivel anyámhoz ottlakóként jelentettek be. A tiszti kórházban dolgozott a Királyhágó úton, mint diétás ápolónő, és ott is lakott.

³ német: „Állj, állj!”

Amikor a Cukor utcába jártunk, ebédidő alatt kiszöktünk az iskolából, de ez már '45 elején volt, és szaladtunk az amerikai meg az angol katonák után, akik az Astoria hotelban laktak. Húzgáltuk a kabátjukat meg a nadrágjukat, és mondtuk, hogy *Please, give me chewing-gum and chocolate!*⁴

Ez volt az összes angoltudásom, amivel kiértem, jó pár évvel később, Amerikába! Szóval, így volt ez abban az időben!

– *Mit gondolt, még iskolás korában, mi lesz a foglalkozása, mi szeretett volna lenni?*

– Abban az időben egyen járt az eszem: a mindennapi túlélésen. Egyedüli gyerek a felnőtt unokatestvéreim, rokonságom között, kik anyám testvérei voltak. Azok mentek a maguk élete után. Én is azon jártam, hogy lehet túlélni ezt az időt. Volt egy időszak, amikor nagymamámmal elmentem egy cementes-zsákkal, ami háromnegyed részig tele volt pénzzel, a csarnokba, és hazahoztunk egy kis szatyor krumplit!

Infláció! Na, most mit csináljak? Állandóan, mikor nem volt tanítás, csavarogtam, mint egy jó pesti gyerek. S azt néztem, mit lehet pénzzé tenni? Akkor azt csináltam, hogy a Misivel mentünk cserélni. A vonat tetején utaztunk, és vittünk tűzkövet, ezt-azt-amazt, amiket gyorsan el lehetett cserélni. Fölhoztuk az ennivalót Pestre, aztán minden ment tovább.

Egy ilyen útra emlékszem, Soltvadkertre utaztunk. Pálinkát hoztunk fel, hogy majd eladjuk. Nem jutottunk, csak a vonat tetejére föl, de mindenki ott volt, mert a kupében orosz katonák *dajdajoztak*.

De ez az út azért volt érdekes, mert a vagon tetején feküdtek az emberek, férfiak, nők, a vonat jó sebesen ment. Valahogy két orosz fölkeveredett a vagon tetőre. Jöttek, italt kerestek meg „barisnya, barisnya”⁵, *barisnyáztak*. Jöttek már jó részegen. Figyeltem őket, el akarták vinni valaki csomagját. Aztán *valahogy megbotlott* az egyik orosz katona, és a robogó vonatról – leesett. Ez Soroksár előtt volt, ahol lassított a vonat, és már kiabáltak a többiek, keresték, mindenki menekült le a vonatról, mert azt az *elvtársat* már nem vitték el élve... Ez meleg dolog volt, sosem felejttem el!

⁴ „Kérem, adjon nekem rágógumit és csokoládét!”

⁵ orosz: kisasszony

– *Egyáltalán, hogyan szerezte be az árulnivalót?*

– A csarnokba jöttek be a csempészek. S odaadták annak, akit ismertek. Engem ismertek és a család többi tagját, megbíztak bennünk. A Liszt Ferenc térnél, a sarkon volt egy kávézó, *jobb* alakok voltak ott. Én gyerek voltam, de bementem, mert mindig megmondták előre, kinek kell odaadni az árut. Közben bejött a razzia! Hirtelen nem tudtam mitévő legyek! Betettem a zacskót a vécé hátlapja mögé, ahogy fel volt hajtv. Nyugodtan kijöttem. Megvártam a másik oldalon, amíg megszűnt a zűrzavar. Szépen visszamentem, ott volt a cuccom. Eladtam, és másnapra már volt pénz megint.

– *Hamar meg kellett tanulnia – így mondanám – az életrevalóságot.*

– Na, ez csak egy eset volt. Egyszer pedig örökbe akartak fogadni! Egy hetet voltam náluk, de nekem nem *smakkolt*⁶ a koránkelés, újságot árulni az Opera előtt meg az Andrássy úton végig. De azért rendesek voltak, adtak enni. Ott laktak a Király utca környékén, náluk aludtam, amikor akartam. Aztán ott is hagytam őket. Engem otthon nem keresett senki, csak mikor éppen hazaértem, látták, hogy megvagyok, akkor jó.

Szóval örökbe akart fogadni ez a házaspár, tetszett nekik, látták, hogy nem halok éhen. Amikor ennek vége lett, elkezdtem virágot árulni. Az időzítésem este 6-tól éjfélig tartott. Végigjártam a Belvárost, egészen ki a Debreceni Hotelig, ami itt volt a Keletinél, aztán átmentem Budára, föl a Széll Kálmán térig. Ott volt egy híres *lebúj*.⁷ Jónévű énekesek jártak oda. Több pénzt kerestem három-négy óra alatt, mint más, aki egy hétig dolgozott. Hát ezt csináltam: a megélhetés volt a legfőbb cél.

– *Akkor hány éves volt?*

– Tizenkettő-tizenhárom.

⁶ nem volt kedvére való

⁷ rossz hírű kiskocsmá

Ki teremtette ezt a Földet, és miért?

– *Az egész addigi élete a túlélésről szólt, volt-e valami életcélja gyermekkorában?*

– Abban a *korban*, én úgy éreztem, a mindennapi fennmaradás egy külön isteni csoda volt. Az ember elment a budai környékbe, csirkét lopott, meg hasonlót művelt, a Kosztolányi téren, a Feneketlen-tóból loptuk a halat, ilyen bedobott kukoricás horoggal. Amit fogtunk bevittük a csarnokba, és rögtön eladtuk. Jött a rendőr, és zavart bennünket. De muszáj volt, mert nem volt kaja. Vagy mentünk cserélni, de mindig oda se lehetett menni. Mert ha más *programot* találtak ki a nagyok, akkor nekem követni kellett azt az elképzelést.

Egyébként kezdetektől mechanikai szerelő szerettem volna lenni. Legjobban szerettem volna lenni elektroműszerész, ami lettem is, csak nem tudtam úgy fejlődni, ahogy kellett volna... Sok célom volt, de valahogy mindig elakadtam. Erkölcsi- vagy olyan dolgon, amit nem tartottam helyesnek. Mélyebben belegondoltam bizonyos dolgokba, azon töprengtem, hogy ezek az emberek miért csinálták ezt vagy azt?

– *Valamilyen megtörtént esetet említene? Mi történt akkor, amikor úgy döntött, hogy mégsem megy abba az irányba, mégsem fogja azt tenni-tanulni, ami akkor szóba jött?*

– Nekem érdekes helyzetem volt, mert több irányba tudtam mozogni. Nem voltam rákényszerítve, hogy nekem *az adott irányba* mennem kell. Nekem tetszett a katonaság is, tetszett a tűzoltó, a postás munkája, nagyon tetszett gyermekkoromban a vidéki élet, a farm. Vágytam a nagy földekre, az elérhetetlen isteni Teremtésre! Azon gondolkoztam sokszor, ki teremtette ezt a Földet, és miért? És mit akar vele? Nagymamám, Isten áldja meg őt, nagyon vallásos, katolikus asszony volt. Nem tudtam kilógni a keze alól, ha ő hozott haza az

iskolából, a Cukor utcából, a Váci utcában az *angol kisasszonyok templomába* mindig be kellett menni, imádkozni.

1945. április végén, mikor elvittek édesanyámtól, szétválasztottak bennünket a szovjetek, engemet vittek a Széll Kálmán térre, ahol egy katonai gyűjtőtábor volt egy nagy iskolában. Oda hoztak be mindenkit, férfiakat meg fiatal fiúgyerekeket is. Ez egy elosztó volt, onnan hurcoltak tovább sokakat Oroszországba. A lényege az, hogy ott megismerkedtem egy Erdélyből vonuló sebesült osztaggal, századdal, közöttük egy tiszthelyettes fiával. Olyan idős gyerek volt, mint én, *Gombkötő János*nak hívták, nem felejttem el, az édesapját. Úgy hozta magával az apa a fiát, Erdélyből, a visszavonuláskor. Mert a felesége meghalt, gránátzilánk következtében. Ezzel a Jancsival nagyon jó barátok lettünk. Áprilisban azonban szétvált az osztag, mert megvizsgálták, ki milyen erőben van, s milyen hosszú gyaloglásra képes. Mondtam neki: Jancsi, ne menj tovább, ne menj tovább! Ő pedig egyre mondta: nem hagyhatom itt apámat, nem hagyhatom itt apámat! Egyre hajtogatta. S én akkor este megszöktem abból a táborból. Én nem akartam ott maradni, ismertem jobban a környéket, bátrabb voltam.

Akkor kezdődött az igazi *haddelhadd*. Mindenkit elfogtak, mert mások is megszöktek, nemcsak én. De engem nem! Úgy kerültem Budáról Pestre – félig katonaruha volt rajtam, félig nem, és rossz csizma –, hogy lovaskocsival hozták a Gellért térnél a hídon át, Ferenc József-hídnak hívták, azt hiszem, az utánpótlási anyagokat: lőszert, élelmet. Én beálltam a két ló közé, megfogtam a kantárt, és velük együtt bandukoltam keresztül a hídon! A bakon ülő orosz aludt!

Mikor átértünk a csarnokhoz, ott gyorsan leléptem! Hát én ott-hon voltam, ott nőttem föl azon a környéken! És akkor kezdődött megint a csencselés. Cigaretta-csencselés, tűzkő-csencselés, amit el lehetett képzelni, minden adás-vevés volt. Enni kellett!

Az ablakaink az utcára néztek, ráláttam a tanító néni, a Margit néni, lakására. Mikor először beengedtek az országba Amerikából, harminc év után, az volt az első, hogy végiggyalogoltam a Molnár utcán. Annyi sok labdajátékot, focit játszottunk ott, sok ablakot betörtünk! Nem felejttem el! Szemben a házunk bejáratával, bal oldalt, volt egy borbélyüzlet, mellettünk pedig egy Németh nevűnek a kocsmája.

Annak a Némethnek az apjái volt az a kocsmá, aki a Honvédban vízipólós volt, de aztán később *elvadult*, mert ávós lett.

– *Mi történt, amikor átballagott a hídon?*

– Rettenetesen éhes voltam! De én különleges helyzetben voltam, mert sokan ismertek, és mindenütt adtak enni, és sok mindent tudtam szerezni! A szerzést azt lehet tisztességesnek nevezni meg fél-tisztességesnek is, mert ha az ember éhes, *gyorsabban jár a keze, mint az esze*.

A házmesterünk – nem felejttem el – Kovács bácsi volt, és mindig pénzt kellett neki adni, mikor este 10 óra után beengedett. Persze, nekem nem volt! Akkor mindig összeszidott, hogy tessék hamarabb hazajönni, nem csavarogni, nagyanyádnak csak gondot csinálsz! Megígértem én mindent, fűt-fát-bogarat! De másnap kezdődött minden előlről!

– *Miért jött olyan későn?*

– 1945 vége felé már megindult az éjszakai élet, lehetett későig kint maradni, lehetett virágot árulni, korán reggel pedig újságot lehetett árulni. Szóval mindig hullott-csöpögött valami kis pénz. Ugyanebben az évben történt – már említettem – akart örökre fogadni egy házaspár, de hamar leléptem tőlük, mert nem szerettem a parancsokat!

– *A szabadságot szerette már akkor is?*

– Eléggé független voltam, úgyhogy én nem mentem senkihez sem. Én nem vittem el senkinek semmijét, elkértem először, hogy éhes vagyok vagy valami. Akkor még az volt a helyzet, hogy iskolába nem jártunk, '45-ben. Ez egy érdekes dolog, mert '44-ben, amikor beíratk engemet a Kazinczy utcába, ami a Rákóczi útra nyílik, a Nemzeti Színházhoz közel...

– *Hol van már az a Nemzeti?!*

– Igen, de akkor még állt! Oda jártam iskolába, mert a Cukor utcába csak negyedikig lehetett járni, de a következő évben átmentünk lakni Budára, akkor a nagyanyám az Aladár utcába költözött. Anyám pedig a hadseregnél maradt, a tiszti kórházban, a Királyhágó utcában, ott kellett maradnia, diétás ápolónőként.

Volt egy Feri bácsi nevezetű, tiszthelyettes lehetett, de leszerelt katoná, nyitott egy kis csemege üzletet. Reggel, ilyen *krenszliben*⁸ a há-

⁸ vállra erősített szállító kosár

tamra tették föl az egykilós, kétkilós kenyereket. Egy cetlire föl volt írva, hogy hová kellett kihordanom.

– *Egyáltalán miként jutott ilyen munkákhoz?*

– Örök nyüzsgő voltam. Mindig el szerettem foglalni magamat! Nem értem rá félni, és az volt a szerencsém.

– *Megragadta-e a figyelmét valami mindabból, ami történik az országban, a politikában?*

– A politika nem nagyon érdekelt, a megélhetés volt a lényeg. Volt egy-két érdekes dolog, amivel később is találkoztam. Megismertem Kapitány Annit, aki kenyereslány volt a Vörösmarty téren, egy kávézóban – úgy hiszem, Big Ben-nek nevezték, mivel angol és amerikai katonák jártak oda, többnyire. Nemrégiben bontották le. Egy amerikai tiszt vette feleségül, vagy angol. Komoly balhé lett belőle, mert először nem engedték férjhez menni, aztán megkapta ugyan az engedélyt, de a férjét – aki a követségen dolgozott – kémkedéssel vádolták. El kellett hagyni az országot. Ez úgy '47 elején lehetett. Találkoztam aztán vele kint New York-ban, a 79. utcában, egy magyar étteremben. Emkének hívták azt a helyet, ahol ő énekelt; ott énekelt aztán később Karády Katalin is.

Akkor én már kis csibész voltam, kint Amerikában, huszonhárom évesen. Kellemesen tudtam beszélgetni emberekkel. És akin tudtam, mindig segítettem, persze. Nekem is segítettek sokan, én is megszorultam. Ha volt, annak a felét odaadtam. Szóval ilyen dolgok voltak.

Visszatérve: itthon tombolt már a vörös árterror. Hogy így mondjam. Olyan *finoman* adták elő. Az akkori politikusok meg is vették. Ők is a túlélést akarták. Ez egy jólhangzó szó lett sokfelé. Bizony, hogy ezek az emberek min mentek keresztül. Egyiknek sem volt kellemes éjszakája.

Szóval sok minden van, ami így beugrik nekem...

Később aztán a Városmajorba írtattak be iskolába; '47-ben, nagymamám jött egyszer be, és mondta a tanárnak, hogy kivesz az iskolából, mert dolgozni kell menni; nem tudom befejezni a nyolcadikat, pénzt kell keresni, mert nem volt ennivaló. *Cser Ferencnek* hívták a tanárt, valahogy ezek úgy megmaradtak bennem, és mondta: „Fiam, menjél csak nyugodtan, azt az egy-másfél hónapot nem számítjuk, kiállítjuk neked a bizonyítványt.”

Amikor 45 év után hazatelepültem, és a Városmajor utcai szívkórházba kellett bemennem, pészmeke beültetésre, mondtam: betérek én ebbe az iskolába, hát ide jártam majdnem két évet! Néztem a tablókat. Rajtuk voltak a tanárok meg a papok, a piaristák, akik ott tanítottak. A legvégén látom: az egyiken én vagyok! Kicsikét meglepődtem magam is ezen, de aztán, másodszor, mikor mentem kezelésre, megint elmentem, hogy meggyőződjem, tényleg jól láttam-e? Jól.

Itt meg kell jegyeznem azt, hogy több dolog is ehhez az iskolához köt. A fölöttünk lévő osztályba járt *Szelepcsényi István*. Ő volt a cserkész-parancsnok, volt neki egy *disznólopó*⁹ kabátja. Akkor történt az, abban az évben, hogy kisiklatták a svábhegyi fogaskerekű kocsijait. Ezekkel szállították a orosz sebesült katonákat. Nagy kavarodás lett. Lehet, hogy voltak halottak is. Szedtek össze bennünket kihallgatásra. Mi gondoltuk, hogy kik követték el! Ők csak gyanították, hogy az iskolából néhány felsős! Sokáig nem tudtam, mi történt velük. Csak annyit tudok, hogy Szelepcsényi a 301-es parcellában fekszik, nem messze Tóth Ilonkától. '56-ban részt vett a forradalomban, elfogták és kivégezték. Többször vittem virágot a sírjára...

Az jutott most eszembe, hogy amikor a Kazinczy utcába jártam iskolába, az volt akkor a zsidó-negyed, a gettó, csillagot kellett viselni. Az úton igazoltattak. Nekem nem volt csillagom, a nevem pedig Arany volt. Azt hitték, én is zsidó vagyok. Számon kérték, hogy nekem miért nincs csillagom? Hirtelen nem tudtam, hogy mit mondjak. Gyerek voltam!

Az iskola mellett állt egy templom, zárda, szeminárium. És egyszer a tanító néni mondta, ne nézzen ki senki az ablakon! De mindenki lesett kifelé! Arra lettem figyelmes, *tolták* kifelé a gyerekeket meg a felnőtteket, én a saját szememmel láttam! Akkor én ott láttam, ütöttek-verték a gyerekeket meg a felnőtteket, puskatussal, hajtották maguk előtt a zsidókat. Ezek nem mennek ki az ember agyából sohase!

Nekem nem volt problémám a zsidókkal, református létemre életemben többször *lezsidóztak*. Én '46-ban a Buda-hegyvidéki templomban konfirmáltam.

⁹ népies elnevezés: nagyon bő, trapéz szabású köpönyeg

Kádár adott szimultánt

– *Amikor – úgymond – konszolidálódott a helyzet az országban, hogyan folytatódott tovább a sora?*

– Amikor kivettek az iskolából, a *fiúknak*, a nagybátyáimnak, az volt a véleményük, hogy a gyerekek mégis tanulni kell valamit. Még nem voltam munkaképes korú, de fölvettek az EMRG Ruggyanta gyárba, ez a Taurus Gumigyár elődje volt. Először dolgoztam egy kis gépen, megtanultam, hogy kell kezelni a tervrajzokat, mintadarabokat csináltunk. Egyszer valakinek azt mondták, hogy a *gyerek* nem maradhat egyedül a laborban. Már nem emlékszem, ki volt. A *Kónya Palira* emlékszem, az volt a csoportvezető. Egy nagyon beleváló gyerekek volt, állítólag partizán volt.

Áttettek a szövetkenőbe, ahol nagy szövetanyagokat kentek le gumival. Nagyon egészségtelen munka volt. Akkor megint nem tetszett valakinek az én korom, s azt mondták, hogy a hónap végén el kell mennem, nem dolgozhatok. Örültem is, nem is, mert azt a pénzt csak haza kellett adni a nagymamának! Viszont meg kell mondjam, mindenki lopott. Olyan anyagok voltak, olyan szövetek voltak, hogy a derekukra föltekerték az emberek, úgy vitték ki a gyárból.

Az történt, hogy egyszer – akkor már liftes voltam, éjszakai műszakban – kigyulladt a szövetkenő. Itt láttam először *azt a* tűzoltó-parancsnokot, akiből később a sportminiszter lett!

Valahogy tetszettem a felnőtteknek, elfogadtak. Kialakult egy kis csoport, jártam velük mindenfelé. Elmentünk Parádra is, ahol megmutatták a Károlyi grófnak a kastélyát. Hogy nézett ki ott az istálló?! Szét volt szedve minden! Egyszer mégis azt mondta a csoportvezető: „Ezt a gyereket többet ne hozzátok magatokkal; többet lát, mint kellene!”

– *Értette ezt a mondatot akkor?*

– Nagyjából! Minden hétvégen mentek agitálni, ők voltak azok, akik győzködtek a szocializmus szépségeiről a vidéki népeket. Ez valahogy nekem nem tetszett, s mondtam biztos olyasmit, ami nekik nem tetszett. *Eltanácsolt* a párttitkár, vagy minek nevezzem, nem neveztem sehogy sem, csak megfogalmaztam magamban: ezek hazaárlók, nem magyarok.

A gyár környékén valahol volt egy klub, ahová az öregek sakkozni jártak. S ki adott nekik szimultánt? Kádár. Szerettem sakkozni, mentem velük, de valahogy nem tetszett a *süket duma*, aztán onnan is elmaradtam. Mindig az újjáépítésről, a felszabadulásról beszéltek. Kellett menni hétvégeken mindenfelé, mindenféle kommunista énekeket kellett énekelni az úton, nekem ez sem tetszett, aztán szépen *kilaufoltam*¹⁰ az ilyesimből. Jobban szerettem az önállóságot, nem szerettem, hogy dirigálnak.

Főleg azzal a háttérrel, amit az ostrom alatt át kellett élnem. Amit látnom kellett: a „felszabadítók” hogyan bántak az emberekkel! Pár napra rá, hogy a szovjetek megszállták a kórházat – ahol anyám dolgozott –, február vége felé lehetett. Ott feküdtek a sebesült magyar és német katonák a folyosón, ott szaladgáltam, mint a csík, nekem hiába mondták, hogy nem lehet bemenni, pillanatok alatt ott voltam. Egyik nap láttam, hogy jönnek át a pincében kivágott átjárón az orosz katonák, figyeltem, lödörögtem.

Egyszer csak nagy lett a mozgás, bementek a kórtermekbe, mindenkinék fölemelték a bal kezét, és nézték, kinek van tetoválása: Volksbund¹¹ emblémája. Találtak három gyereket. A gyerekeken SS-ruha volt, a tetoválás a vaskereszt volt a hónuk alatt. Volksbundisták voltak, fiatal, 16-17 éves gyerekek, egyiknek még cigarettát is adtam napokkal előtte. Az oroszok teljesen megvadultak, mind a hármat fejbe lőtték egyből! Én két-három méterre álltam, fröcsögött mindenfelé a vér, az agyvelő. „Náci, náci” – üvöltözték. Szinte őrjöngtek!

Ezek a gyerekek, ahol akkor a Magyar Optikai Művek volt, ott tartottak fönt egy tüzelőállást. Nehéz golyószórójuk volt, aknájuk is;

¹⁰ laufen – futni, német igéből

¹¹ Magyarország Németek Népi Szövetsége, alakult 1938-ban

irtózatot pusztítást vittek véghez a szovjetek között. Azok sem voltak matyóhímezések. Az oroszok se, de ezek se!

Akkor már viszont védtelenek voltak, nem harcoltak. A nemzetközi szabályok szerint nem lett volna szabad őket agyonlőni, hanem bíróság elé állítani. De ezek önhatalmúlag mind a hármat, mint a kutyákat, agyonlőtték!

– *Akkor elég alapos történelmi nevelést kapott...*

– Örökre megtanultam utálni őket. Nem kellett szemináriumra menjek, hogy megtanuljam utálni őket... A másik pedig, amit saját szememmel láttam ugyancsak: a főbejárat és a kocsibejárat között van körülbelül száz méter távolság. A kerítés mellett vagy öt méter széles, harminc méter hosszú árok volt ásva, és a Várból és a Citadellából, akit még el tudtak hozni, vagy mozgásképes volt a sebesült, az a katona – mind egy, hogy ki volt, magyar vagy német – azokat elcibálták, elvonszolták odáig, föllökték őket, puskatussal kiverték a szájukból a fogsort, és nézték, hogy kinek van arany foga... Saját szememmel láttam!

– *Éltek még?*

– Volt, amelyik még élt. Utána csak belepördítették az árokba... Tovább nem néztem. Csak azt tudom, ha beszaladt egyik vagy másik, ott lőtték fejbe a katonát a szovjetek. Így éltem én. Ezért is volt az a szörnyű undor ellenük meg az egész szisztéma ellen... Később aztán gondolkodtam sokat ezen. Az ember katona, nem azért megy oda, hogy imádkozzon, de – meglehet, hogy imádkozott is – azért úgy éreztem, emberek vagyunk, nem kell olyan brutálisnak lenni. Szörnyű volt. Sokszor bennem volt, évekig. Még gyerek voltam, de aztán jött az egyik probléma a másik után, de semmi jót nem láttam, hogy *ez a szocializmus fogja építeni ezt az országot?!*

Börtön-oktatta túlélési technikák

– *Aztán ilyen emlékekkel indult el a katonai szolgálatra később, 1952-ben?*

– Az Anód Áramirányítóba kerültem a Budafoki útra, mint műszerész tanuló. Lehetett üvegtechnikát is tanulni. Ilyen kombináció volt. A mester adott műszaki rajzokat, és azokból kellett dolgozni. Dolgoztam az anód- és katód áramirányítón, műszerfalakat csináltunk, amik az egyenáramot váltóáramra állítják át.

Ott ismerkedtem meg leszerelt öreg katonákkal, akik visszajöttek fogságból. Ők voltak a mesterek. Egyik nap odajött hozzám a művezető, már nem emlékszem, hogy hívták. Azt mondta nekem: „Fiam, Tibor, neked jobb lesz, hogyha keresünk számodra valami nyugodtabb helyet. Előbb-utóbb magadra hozod a bajt; nemcsak neked lesz bajod, hanem nekünk is balhét fogsz itt csinálni.”

Kérdeztem: „Mit csinálok én?!” Erre azt felelte: „Nagy a pofád! Úgy döntöttünk, hiszen jövőre úgyis be kell vonulnod katonának, ne kelljen neked állandóan rossz ruhában járni, rossz kaját kapni – elküldünk tiszti iskolára.”

Így kerültem a Zalka Máté tiszti iskolába, Budaörsre. Egy szűrés után, pár százunkat elvittek Pécsre: össz-fegyvernem kiképzésre, a Dózsa György lövész tiszti iskolába. Ott volt még több épület: a Zrínyi, a Bajcsy- és az A/1. Onnan elvittek bennünket Málomba¹², új lakatanyáépületekbe, nem messze a lőtértől. Nyolcvankét milliméteres aknavető, R-6-os századba kerültem.

Mindez 1953 márciusában történt. Mi még az április 4-i díszszemlére készültünk, amit majd Pesten, a Dózsa György úton tartanak.

¹² Pécs egyik külső városrésze, 1954-ig volt önálló község

Mindennap kivittek bennünket a pécsi vasútállomáshoz. Mert széles volt az út, tizenketten elfértünk egymás mellett. Ott tartottunk díszmenet-gyakorlatot. Jött a százados, egy hosszú pálcával verte a csizmánkat, hogy: „Még följebb a lábat, még följebb!”

Egyik nap, mikor visszamentünk a laktanyába, odajött két tiszt.

– *Akkor közölték, hogy le van tartóztatva?*

– Nem, azt mondták, hogy visznek kihallgatásra, megyünk A/1-be. Bevittek az A/1-be. Úgy hívták a központot. Kérdeztem: miért? Azt mondták, hogy majd ott megtudod. Arra gyanakodtam, hogy előtte pár héttel, az első vagy a második kimaradásnál, jól *betintázott* a társaság. Aztán ott mondott mindenki mindent, amit akart! Arra emlékeztem, hogy régi *irredentá*-nak¹³ kikiáltott honvéd nótákat énekeltünk.

– *Csak a társaság tintázott be vagy ön is?*

– Mindenki, mindenki! Lehet, hogy én akkor mondhattam valamit, ami nem tetszett. Biztos, hogy voltak beépített *vamzerok*¹⁴, és szépen *beköptek* engem. Bevittek és levetettették velem a nadrágszíjat, cipőfűzőt. Na, gondoltam, itt baj van! Ez előzetes letartóztatás! Azt mondták, hogy majd fognak hívni.

Levittek a pincébe, három-négy hétig ott voltunk, négyen lehetünk egy cellában.

Érdekes volt, hogy hétvégére mindig kicserélődtek a cellatársak, csak én maradtam. Volt ott egy nagydarab törzsőrmester, Gúnárnak hívtuk, akkora bunkó volt, hogyha ránéztél, sírva fakadtál! Legalább százhusz kiló volt! Borzasztó durva volt! Felváltva kellett minden hétvégén irodát takarítanunk. Ez jó volt, mert az összes csikket összeszedtük, és beraktuk a csizmánkba. Mikor visszaengedtek a zárkába, *óvatosan* elszívtuk a dohányból sodort cigarettát.

– *Miből sodorták a cigarettát?*

– Újságpapírból, vécépapírból, szalvétából, amit takarítás közben össze tudtunk szedni. A cellában volt egy *kibli*, amibe csak vizelni lehetett. Ennek az oldaláról lekapartuk a rozsdát, a kezünkről levettünk egy darab gézt, abba tettük. A gézt úgy szereztük, hogy készakarva

¹³ szó szerinti jelentése: megváltatlan, visszaszerzendő; az elcsatolt területek visszaszerzésére irányuló törekvés

¹⁴ besúgó cellatárs

elvágtuk a kezünket vagy a karunkat, amit aztán bekötöztek. Ebből a gézből használtunk el egy darabot. Tüzet pedig úgy csiholtunk, hogy a cellában lévő sámliféléről lefeszítettünk két deszka darabkát. Ezt a gézt pedig beszorítottuk a két fadarab közé, amiket addig dörzsöltük egymáshoz, amíg a rozsa izzani kezdett! Ezzel gyújtottuk meg a cigarettát.

A másik cellában *Jehova tanúi* voltak, akik nem vesznek fegyvert a kezükbe, a vallásuk nem engedi meg. Néha tudtunk nekik átjuttatni egy-egy ilyen házilag készített cigarettát.

Egyszer az örök kibökték, hogy dohányzunk. Kihívtak bennünket, és a falhoz állítottak. Érdekes, a Kisst nem hívták ki! Rögtön szimatot kaptam: hogy miért is kivételeznek velem? Mert valószínű vamzer volt! A Gúnár parancsba adta, hogy a cipő hegye a falhoz érjen, ugyanúgy az orrunk is, és a kezünket magas-tartásba kellett emelni, de nem érhettünk a falhoz. Ha az orrunk vagy a cipőnk hegye elmozdult, akkor a gumibottal odavágott úgy, hogy csak úgy zörgött minden csontunk!

Kétszer összeestem, tiszta vér lett a fejem, a rabtársak úgy mostak föl. Szóval kiosztott bennünket, a négyből hármunkat. Szerencse, hogy csak egy ízben tapasztaltam meg a Gúnár *vendégszeretetét*.

Egyik alkalommal, takarítás után, fölvittek a nagyterembe, ahol azok voltak, akiket már kihallgattak. Kérdezték az ottlévők, ki vagy te, mi vagy te? Mondani kellett, pedig aki ott volt, úgyis tudta mindent. Mondom: letartóztatott rab, úgy, mint te! Az egyik ott nagyon *szívóskodott*: mondd meg, nem vagy *vamzer*?! Miért vagy itt? Erre a szobaparancsnok méregbe jött, és azt mondta: mert belefingott a nül-lás lisztbe!

Eltelt egy hónap, míg ott voltunk, akkor azt mondták, hogy visznek föl Pestre. De közben nem hallgattak ki sehol!

– *Mire gondolt? Mit akarnak?*

– Arra gondoltam, hogy betesznek egy koncepciót perbe valahogy. Minden előjöhett a zsákból.

– *Féltek?*

– Persze! Aki azt mondja, hogy nem félt, az hazudik! Külön kicsival hármunkat fölhoztak a Fő utcába. Hoztak föl *finoman* megvert

embereket is nem egyszer! Fölvittek az emeletre, ott voltam egy pár napig. Egy tengerésztishti egyenruhás férfi hallgatott ki. A kérdésekre hol tudtam felelni, hol nem. Persze, volt úgy, hogy *hol akartam felelni, hol nem*.

Este azt mondták, hogy áthelyeznek. Nem mondták meg, hová. Amikor odaérkeztünk, tudtam meg, hogy Budakeszin vagyok. Ott építettek egy híradós laktanyát, és oda vittek dolgozni. Aminek részben örültem, hiszen nagyon nem szerettem a négy fal között, a börtönben!

– *A Rákosi-időkből a „nemkívánatos elemek” fiait vitték katonaság helyett munkaszolgálatra. De az is büntetés volt! Akkor lett munkaszolgálatos?!*

– Az, munkaszolgálatos. Itt egy négyszemélyes brigádba kerültem, akik villanyt szereltek. Semmit nem kérdeztek, miért vagy itt, ki vagy. Azzal fűzték az agyamat, hogy szökjünk meg! Mindenképpen azt akarták, hogy álljak be közéjük, nekik már megvan a csoportjuk, kellene még egy vagy két ember, hogy lelépjünk, és majd kimegyünk Nyugatra. Óvatos voltam, nem akartam belemenni. Erre nagyon *pipák*¹⁵ lettek, azt akarták hallani, hogy *szóban* elkötelezem magam: igenis veletek fogok menni. Nem léptem a csapdába!

Én már hallottam olyan fülesek, hogy lelövik a szökevényeket. Akkor már bejártak külső munkások is, lányok-fiúk. Majdnem kész volt az a híradós laktanya.

Egyszer azt mondták, vagy százötvenünknek, hogy pakolás, reggel 4-kor indulás! Fölraktak bennünket tehervagonokra, de leálltunk valahol Kelenföldnél. Két napig ott vesztegeltünk, éppen csak vizelni szállhattunk ki, meg feketekávét hoztak. Nem tudtuk, mi lesz.

Arra gyanakodtam, hogy a társaim több mint valószínű, ott akarták a szökést végrehajtani, mert az örök nagyon hallgatóztak: jártak-keltek a tetőn, figyeltek bennünket. Aztán mentünk vagy fél napot, de lassan, minden indóháznál megálltunk, végül Hajmáskérnél vagy Jutasnál kiszállítottak, és innen be kellett gyalogolni Inotára, a büntető táborba. Nem tudom, de nem messze volt a lőtér, esténként hallani

¹⁵ argó kifejezés: mérges, dühös

lehetett a lövések visszhangját. Gyalog kellett bemennünk, nem volt szabad senkihez se szólani.

Másnap beosztottak munkára. Kérdezték, hogy kinek mi a szakmája. Mondtam, hogy műszerész vagyok. Kérdezték, hogy tudok-e hegeszteni. Mondtam, tudok. Magasfeszültségű villanyvezeték tartóját kellett a földön összehegeszteni. Ott dolgoztam pár hónapot.

Nem felejttem el soha, augusztusban, kenyér-ünnep volt, anyám eljött, és nem engedtek találkozni! Később tudtam meg: azért nem adták meg a beszélőt, mert tudták, hogy szabadulni fogok, amnesztiával. Nagy Imre adta meg. S 1954. augusztus 23-án szabadultam Inotáról! Azért nem felejttem el soha, mert a fiam ugyancsak augusztus 23-án született, persze más évben!

Elmondok egy ehhez tartozó epizódot. Mikor már leszereltem, néhány hónap múlva megjelent két civilruhás *úr*, akik beszélni akartak velem. A beszéd pedig a következő okok miatt volt: nagy baj lett, mert szabotázs végett letartóztatták az Inotán lévő magyar és orosz mérnöktiszteket. Időbe telt, mire rájöttem, hogy mit akarnak. Én is fel lettem jelentve, hogy szabotáltam Azzal gyanúsítottak, hogy a mi szabotálásunk miatt égtek be az alumínium kádak. Nem értettem, hiszen én a szovjet mérnökök által leírt műszaki rajzok szerint dolgoztam, hogyan keveredhettem volna ebbe az ügybe?! Minden áldott nap a munkát leellenőrizték, és elfogadták, soha semmi probléma nem volt! Kérdezték, honnan tudom, hogy orosz tisztek készítették? Onnan, hogy minden tervrajzon ott volt a nevük!

Visszatérve a szabaduláshoz: kiengedtek ugyan, de Székesfehérváron jelentkezni kellett. Ott voltam egy pár napig, eligazításon, fertőtlenítésen, orvosi vizsgálaton. Azután vissza kellett mennem Böhönyére, az ezred nyári táborhelyére!

– *Visszakapta az egyenruhát és a fegyvert?!*

– A fegyvert nem! Adtak egy pufajkát meg egy gimnasztyorkát¹⁶, nem volt ott más ruha. Köpennyel takaróztunk meg egy rossz pokróccal. Azon a részen fegyverraktárak meg üzemanyag-tárolók voltak. Nagy volt a fegyelem! Volt, hogy *hazavágták* a kiskatonát egy szó nél-

¹⁶ zárt, magasnyakú, ing, orosz viselet, nadrágon kívül hordják, övvel

kül, ha nem tudta a jelszót! Örült tisztek voltak, akik próbára tették a *gyerekeket*, hogy mennyire éberek.

Akkor egy pár nap múlva miniszteri szemlét tartottak éles lövészettel, ahová engem is beosztottak. Betettek egy szakaszba. A lövészetben hadipuskából 100 méteren első helyet értem el; géppisztolyból 25 méteren ugyancsak első helyezett lettem.

– *A börtön és munkaszolgálat után!?*

– Igen! Az történt aztán, hogy kérdezték: milyen jutalmat szeretnék? Rámutattam egy tiszta bőr aktatáskára, de az illető meg az előre elkészített könyvet, Rákosi beszédeit, adta át három kötetben! No, ebből pár nap múlva gondom lett! Mert bementünk a falu kocsmájába, kérdezték, hogy eladom-e a könyvet? Mondtam, igen. Kérdezték, mennyiért? Mondtam: három dupla fröccsért! Persze, visszajutott a vezetőkhöz, s később felelősségre vontak ezért!

De térjünk vissza az éleslövészet gyakorlathoz, amire eljött a miniszter és a magyar, orosz vezérkar. Ki voltak vezényelve az *okosok*, hogy megfigyeljék, a kiskatonák hogy mozognak. Jó is volt az első nap. A második napon én szaladtam a rajommal, egy T 34-es páncéllöveg után. Körülbelül olyan tizenöt-húsz méterre lehettünk a támadó oszlop mögött, egyszercsak hatalmas durranás hallatszott, *megállt* előttem az ég, elsötétült minden, és összeestem, ennyit tudok. Megsüketültem.

– *Mi robbant föl?*

– „Farokszakadást” kapott az előttünk lévő páncélos kocsi. A lövegnek a tölténytartója leszakadt, a löveg pedig nem ment ki.

– *Visszafelé sült el?*

– Igen. Éreztem, hogy megfulladok. Azt hittem, hogy tüdőlövést kaptam. De az történt, hogy tele lett a fejem apró, lencse nagyságú szilánkkal. Nagy baj volt, mert nem volt mentő. Éleslövészetben! Nem volt orvos, elsősegély-nyújtás! Gyorsan föltettek hatunkat egy kocsira. Láttam, az egyik alhadnagy, az ütegkezelő, el volt dőlve, lógott a lába. Elkötötte a saját nadrágszíjával a combját. Egymáson segítettünk, ahogy tudtunk. Bevittek bennünket Kaposvárra. Indult egy másik kocsi is. Amikor láttam, hogy az egyik kocsi erre megy, a másik arra, már tudtam, hogy halottak is vannak.

Mikor bevittek bennünket, két napig „*doberdó*”¹⁷ voltam, süket is, és csak lassan jött vissza a tudatom. Kezeltek, be volt fáslizva a fél fejem, a szám körül, visszavittek Böhönyére, a táborba. Adtak egy eligazítást, hogy ami itt történt, arról soha az életben ne beszéljünk senkivel. Jó.

De akkor az ezred ment Hódmezővásárhelyre, 42/28 volt a katonai száma, és engem nem oda vittek, hanem bevittek az ezredirodába, és azt mondták, hogy *te itt maradsz*. Egy *süket dumát* levágtak ott.

– *Miről?*

– Hogy a hazát védem, s ez *az eset* nem szabad, hogy kikerüljön.

¹⁷ az I. világháború legvéresebb csatája volt 1916-ban az olaszországi Doberdo-nál; ehhez kapcsolódva, átvitt értelemben: megsüketült, tudatát-emékezetét veszített személy

Egy kutya ebédje

– *Meg tudta állni, hogy ne beszéljen?*

– Jóformán nem is tudtam, hogy mi történt! Ez olyan esemény volt, ami számomra még a mai napig is megoldatlan rejtély! Felderítetlen! Én kikértem a papírjaimat a hadseregtől, de mivelhogy én *cin-kes* voltam – *katonai priuszom* volt –, le voltam tartóztatva, nincs sehol feltüntetve, hogy megsebesültem, hogy bányában voltam – de az se, hogy le voltam tartóztatva!

Máskülönben *dr. Zétényi Zsolt* ügyvéd – aki tagja a Százak Tanácsának és a Nemzeti Jogvédő Alapítvány kuratóriumi elnöke – kutatta az anyagomat, ő kérte ki a 90-es évek elején, sehol nincsen meg a letartóztatási papírom! Azután, hogy megsebesültem, el akartak tüntetni minden anyagot és – engem! Hogy nyom se maradjon utánam! Egyetlen egy nyomot találtam: egy helyi újság hozta, hogy Böhönyén *kígyócsípésben* meghalt egy katona, és további sebesültek voltak. Valahogy éppen abban az időpontban *történt az eset, ugyanazon a településen*, mint a mi sebesülésünk! De jóval később jelent meg a hír. Itt vannak a papírjaim, de sem a letartóztatásomnak, sem a halálesetnek, sebesüléseknek semmi nyoma!

A sorsom úgy folytatódott, hogy a századom ment Hódmezővásárhelyre, téli szállásra, de én nem, mert azt mondták, hogy *rossz irányba* befolyásolom a többieket. Visszaküldtek Pécsre, a bányába.

– *Akkor már meggyógyult?*

– Nem teljesen. Lefogytam eléggé, olyan 40-45 kilóra

– *Ez az uránbánya volt?*

– Mondjuk azt. De lehetett az más is, nemcsak urán. Lehetett ott komolyabb, a jövő fegyverekhez való anyag is. Ezek nem maradtak

Magyarországon, rögtön mentek kifelé, a Szovjetunióba. Korábban Jugoszláviába szállították, de aztán jött ez a *kutya-macska* barátság Titoval. Szóval mindegy.

Én akkor ott voltam egy hónapig, tulajdonképpen Újmeszesen, Szent István aknán. De nem bírtam a csillézést. Lóval húzatták, de volt, amikor kézzel kellett tolni. Vak volt a ló, és a csille sokszor leugrott a sínről. Egyedül nem tudtam visszatenni, segítséget nem adtak. Egy jóindulatú orvos volt, aki nem engedett le az aknába, mert nem voltam fizikailag olyan állapotban. Azt írta, hogy bányamunkára alkalmatlan. Akkor feltettek felszíni munkára, pár hétre rá engedtek haza, pontosabban: leszerelési parancsot adtak, hogy menjek haza.

Viszont otthon a Veres Pálné utcai rendőrségen kellett minden héten jelentkezni, s úgy mehettem dolgozni. Vissza a Laboratóriumi Felszerelések Gyárába.

Elkezdődött aztán az új élet. Ott is, a második héten bemutatkoztam – azt sem felejttem. Valamilyen káposzta volt ebédre, egy levessel. Éhes voltam, de annyira nem, hogy azt megegyem. Volt egy Buksi nevezetű kutya. Tele volt az ebédlő, szépen, flegmán letettem a kutya elé a tányért. Ezzel el is volt intézve, részemről.

Pár nap múlva behívtak az irodába, a laborba, *Bartalis Feri* bácsi volt a mesterem, ő volt a művezető is, elmondott minden *szépet*: „Tibor, te nem fogsz megjavulni, ilyet, amit te csináltál, normális ember nem tesz!” Kérdeztem: „Mit csináltam? Tíz perce mondja itt a magáét a Feri bácsi, csak azt nem: mit csináltam?” „Odaadtad az ebédlőben kutyának az ennivalót!” Odaadtam, mert olyan rossz volt, és nekem nem kellett!

Valaki *bevamzolt*, hogy én odaadtam a kutyának az ebédet.

Két vagy három hét múlva megkaptam a higanymérgezését. Nemcsak én, többen is. *Harmath Pista*, szegénykém. Most Chicago-ban van, újságíró, nagyon jó újságírója a Kanadai Magyarágnak...

Ott folytatom, hogy a higanymérgezés miatt tiszta levegőn kellett tartózkodnom. Jelentkeztem önkéntes munkára, Mohács-szigetre vittek bennünket utat-hídat építeni, mert azelőtt borzasztó árvíz volt, elöntötte az egész szigetet. Én fölkerültem egy kocsira először,

Mitfahrer-nek¹⁸, mivel tudták, hogy tudok vezetni. Kellett vezetnem, és ugyanakkor segíteni a rakodásban is. Billenő-platós Skodák voltak ezek a héttonnás Skodák, uszályból szedtük ki a nagy köveket, és szállítottuk el, hogy a hidat ne vigye el az árvíz, hogy a vizet el tudjuk terelni. Egy Kopácsi nevű volt a táborparancsnok...

– *Ő az a Kopácsi Sándor, aki a forradalom idején Budapest rendőr-főkapitánya, a Nemzetőrség helyettes főparancsnoka volt!?*

– Igen. Én beszéltem vele kint Amerikában. 1956-ban ő volt Budapest rendőr-főkapitánya. A nemzetőr-igazolványomat is ő állította ki a Deák téren. Nagyon rendes gyerek volt.

No, a lényeg az volt, hogy odakerültem Mohácsra a higanymérgezés végett. Onnan visszakerültem a Laboratóriumi Felszerelések Gyárába. De nem dolgozhattam többet higannyal, hanem csak borszeszes hőmérővel. Különben az összes fogam kihullott volna.

Nekem bevált jól a régi szakma. Tanultam ott a hőmérőkészítést, és elmentünk darabbérbe dolgozni. Úgyhogy brigádot kellett alakítani, és egészen jó eredményt értünk el. Még dicséretben is volt részünk.

Így kerültünk lassan közelebb-közelebb '56 októberéhez.

¹⁸ német: kocsikísérő

Bitumenes kockákkal a tank ellen

– *Úgy indítottuk a beszélgetést, hogy három szám határozta meg az életét: 23, 45 és 12. Azonban nem három, hanem négy! Ez talán a legmeghatározóbb: 1956! Mi történt azon a bizonyos napon?*

– Október 23-án reggel bementünk a vállalatához, a Laboratóriumi Felszerelések Gyárába, a Tűzoltó utcába. Szemben a bonctan volt, a Szvetena utca és a Tűzoltó utca sarkán. *Harmath Pista, Török Sanyi*, hárman, akik haverok voltunk, ebédidő alatt mindig lábfocit játszottunk, lábteniszt, ott, az udvaron. Aztán kijött a *Bartalis Feri bácsi*, azt mondta: egy órákor gyűlés van. Füleseket már hallottunk: mennek a diákok, ez meg az. Az volt a legérdekesebb, ezt én tudtam, páran tudtuk. *Pálffy-Muhoray Zoltán* vezérkari őrnagy volt, aki a Horthy-időkben volt a katonai pályán, az is ott dolgozott. Bementünk az ebédlőbe, hogy majd fog-nak előadást tartani: döntsük el, ki milyen csoporthoz akar tartozni. Ment a duma jobbra-balra. *Pálffy*, aki egy nagydarab, katonás ember volt, egyszercsak megszólalt: „Hallgassatok, majd az Arany elmond nektek egy-két dolgot, utána vegyétek onnan a lépést.” Én csak néztem: minek mondta ez a Pálffy ezt?! Ő tudta, hogy én jól informált vagyok: voltam *sitten*¹⁹, én is tudtam, hogy ő is volt *sitten*.

Én annyit szóltam: „Döntsön a nép, ki akartok-e vonulni vagy sem! Ha kivonulunk, akkor milyen formában? Részemről a szavazatomat a többségre adom, legyen bármi a döntés, én azt fogom követni!” Pálffy azt mondta: „Arany tudja, hogy mit beszél!”

Később aztán Kanadában is találkoztam vele.

¹⁹ argó kifejezés: börtön

Ekkor fölállt a Bartalis Feri bácsi, és azt mondta, hogy innen senki nem megy ki, le van zárva a vállalat! Az öreg, kiabált, kiabált: „Nem lehet kimenni, nem fogtok kimenni!”

Nagy tölgyfakapu volt a kijáratnál. Harmath Pista, majdnem két méter magas gyerek, *Fettich Feri* egy másik, két oldalról megfogták az öreget, és fölemelték, hogy a levegőben kalimpált a lábával. Nagyon komikus jelenet volt! Ő közben kiabálta: nem fogtok kimenni, nem hagyjuk el a pártot! De mi csak mentünk kifelé. Már az Üllői út felé fordultunk, az öreg még mindig kiabált: nem lehet, nem lehet! De mire kiértünk, már ő kiabált a lehangosabban, hogy *’ruszvik, haza!* Akkor tört ki aztán igazán a hahotázás.

Egyszer megemléitettem neki levélben, amit a gyári címre írtam Amerikából, de valószínűleg nem kapta meg. Nem tudom, mi lett vele.

Ezzel a csapattal, meg összejöttünk az I-es teleppel, II-es teleppel - végig ott műhelyek voltak – és mentünk a Parlamenthez.

Kiértünk a Parlamenthez. Jött a tömeg, mindenfelől özönlöttek az emberek, és a tömeg nőttön-nőtt. Mi, négyen, rátapadtunk a vaske-rítésre, ami elválasztotta a Parlament főbejáratát a tértől, ott fogódzkodtunk. Onnan beszélt, fönről – akart beszélni – Nagy Imre. Mikor kimondta, hogy „*E l v t á r s a k!*” Akkor a tömeg elüvöltötte magát, mint a tenger-moraj: „*N e m v a g y u n k e l v t á r s a k!*”

A 2-es villamosmegálló tele volt emberekkel, a hidak tele voltak emberekkel. Akkor már a kis Pongrácz ott volt...

– *Melyik Pongrácz?*

– Az Ernő, azt hiszem. Már bekéredzkedett, mert ők akarták lehozni a vörös csillagot a Parlament tetejéről. Közben jött a *drót*²⁰, hogy a Rádiónál lövik a tömeget, a Piros kiadta a parancsot. Akkor ő volt a rendőrminiszter. Rá is löttek a tömegre. E hír hallatán hátraarcot csinált vagy ötszáz ember, s irány a Rádióhoz! Mi nem jutottunk el, csak a Múzeum körúthoz, körülbelül addig, ahol az Arany János szobor van, mikor megérkeztek a tisztíiskolások. Fölugrottam oda az egyik mellé a dzsipre, mondta, ne hülyéskedjete, hát nincsen lőszerünk! Mondtam, add ide a puskát! Megnéztem a závárt, üres volt a

²⁰ argó kifejezés: valaki titokban figyelmeztet valakire

fegyverük! De akkor a Rádiónál már erősen pattogtak a golyók. Ezek ott *mellénk* álltak. Közben leállítottunk a sarkon egy nagyobbfajta mentőt. Nem sebesülteket, hanem löszert vitt!

Nem tudtam beljebb kerülni, akkora volt már ott a tömeg. Ez így ment reggelig. *Harmath Pistáké* éjjel egy óra-fél kettőkor elmentek. Pasaréten laktak, nem tudtak volna hazamenni, hogyha nem indulnak. Én meg ott laktam a Molnár utcában, közel. Reggel 4-ig ott maradtam, akkor már világosodott, mikor elindultam. A Kálvin téren – egyik oldalán egy fal vakolatára rá volt írva: *Ruszkik, haza! Russzki, pasli damoj!* A tűzoltók próbálták leszedni – vagy éppen ők írták föl?! Nem lehetett tudni.

Akkor már nagyon kivoltam, hazamentem, mert tudtam, hogy anyám megy be dolgozni, ha nem vagyok ott, akkor a szerencsétlen szívattakot kap. Azt mondtam anyámnak, hogy lefekszem. Közben megvártam, amíg elmegy, átöltöztem, és vettem vissza az irányt az utcára!

– *De melyik utcára? Mi vagy ki határozta meg, hogy merre menjenek?*

– Csak mentünk! Elég volt annyi, hogy valaki valami örülséget, lehetetlenséget elkiabált, s a nép már mozdult, ment, mintha láthatatlan kezek irányítanák az egészet.

Szóval, pillanatok alatt az ember egyszer itt volt, egyszer ott.

Aznap, 24-én tizenegy óra felé lehetett, amikor én odaértem az Üllői út és a Nagykörút sarkára. Legalább százötven-kétszáz embert láttam a volt Valéria Kávéháznál, az Üllői út és az Iparművészeti Múzeum között. Beálltam az Iparművészeti Múzeum utolsó oszlopa mögé. Két orosz tank, mind a kettő T 34-es volt, jött a Ludovika²¹, a Fradi pálya irányából. Csak az nem tetszett nekem: mért jönnek olyan gyorsan?! Az Üllői úton tovább mentek a Kálvin térig, megfordultak, és lelassítottak. Egymás után jöttek, egyik fedezte a másikat. Néztem, itt már valami nem jól van, gyerekek – valamit tanultam a tisztiskolában! Kiabáltam, mások is, hogy mindenki vonuljon fedezékbe! Én éppen szemben álltam a Valéria kávéházzal.

²¹ Magyar Királyi Honvéd Ludovika Akadémia, 1808-ban alapították, 1945-ben bezárták

A két ruszki tank jött, ahogy a villamossínek feküdtek. Odaértek a Körút és az Üllői út sarkára. Az egyik megállt, a másik pedig az első tank háta mögé állt – de kissé balra. Forgatta a csövet – így fedezte az előtte állót, amelyik a csövet a Kilián laktanya második emeletére irányította, és lőtt. Állati üvöltés, menekülés, visítás, a nép elkezdett szaladni, menekülni. A tank az első két golyószórójával elkezdte lőni az üzleteket, emeleket, az utcát félkörben.

Az első tank rajta állt az Üllői út villamosmegállójának járdaszízeitén – de csak a bal oldalával! A jobb oldala viszont nem, emiatt nem volt stabil, ingott az egész tank. Akkor vettük észre az előttünk halomban álló makadám-köveket és bitumenes kockákat, másfél-két méter magasan voltak fölrakva – az utat készültek javítani. Három hatalmas domb volt összerakva ezekből a bitumenes kockákból. Ezek mögé beugrottunk.

Fölvettünk egyet-egyet, el tudjuk-e dobni? Úgy, ahogy a kézigránátot tanították dobni. „Bemértük” és eltaláltuk a tankot, innentől kezdve a tank jobb hátsó oldalán a hernyótalp és a kerék közé dobáltuk. Adtunk még neki egy-két tucatot, s akkor lőni kezdték a mi oldalunkat. A mellettem lévő gyereknek átment a golyó a combján; gyorsan behúztuk a kövek mögé.

A Kiliánból pedig lőtték ennek a tanknak szintén a jobb oldali hátsó részén a hernyótalpat, golyószóróval. Foszforos golyóval belőtték a forgó láncokat, s három-négy perc múlva elkezdett füstölni. Mi pedig dobáltuk rá a bitumenes kockákat. Emiatt, mikor meg akart volna indulni, nem tudott mozdulni.

Leadott még egy lövést a Kilián emeletére, ahonnan több ablakból lőtték a tankot. Ekkor a második tank jött előre, és leadott három-négy lövést gyors egymásutánban, a Kilián balkonja leszakadt, lezuhant az egész. Síri csend lett. Ez a síri csend tényleg olyan volt, mint amikor valaki a sírból jött volna vagy ment oda. Még adtunk egy pár kocka bitumenes követ.

Valószínű a két tank kommunikált egymással, és az első – az összes fegyverével egyszerre löve – elhagyta a helyszínt.

Ez tartott úgy tíz percig.

Egyszer csak óvatosan kinyílt a tank vészkijárata, s valaki próbálta kinyomni a fehér kapcáját, puskacsőre rácsavarva, jelezve, hogy

megadja magát. Néma csönd lett a sarkon ismét. A szívek úgy jártak, olyan feszültség volt, hogy érezni lehetett: mindjárt robban. A katonna fejfelé kimászott a tankból, már szaladtunk hárman oda, kiszállt a kiskatona a tankból, föltette a kezét, és elkezdte kiabálni: ne bántsatok, ne bántsatok! Kárpátaljai magyar volt! Mondtam a többieknek: nincs fegyver nála, ne bántsátok! Ezt követően bevittük a Corvin moziba.

Pár percig beszélünk, cigarettát cseréltünk, hoztak neki kávé.

Aztán kalamajka kerekedett, mert jöttek oda többen, mindegyik *kapitány* akart lenni. Mondtam nekik, vigyétek be a katonát a konyhára. Ott főzött egy hétig a magyar konyhán a Práter utcai iskolában!

Később úgy hallottuk, hogy kikerült ő is Nyugatra.

A tankról leszerelték a torony-géppuskát, és bevitték a Kilián-lakanyába. A sebesülteket elvitték a Mária utcai kórházba. Több halottja és sebesültje volt az ütközetnek. Emiatt a tömeg megvadult, és Molotov-koktélokot dobott a tankra.

Ez volt az első T 34-es, amit Budapesten megsemmisítettek. Az első tűz, ami megindult, a fegyveres harc, ott kezdődött el. Az a két tank, amit *kivettünk*, ilyen mámoros hangulatot teremtett az egyik percről a másikra.

A megmentett ávosok bosszúja

– Ez volt 24-én. És mi történt másnap, hogyan került a Kossuth térre?

– Hajnalban, már 25-én, mikor én hazamentem, aludtam egy-két órát, megint átöltöztem, és elindultam a Rákóczi útra, az Astoriához. Egy csomó ember volt ott. A *Reikl Jóska*, Tolnába voltak kitelepítve az apjáék, mert a Váci utcában volt egy szenespincéjük, ott árulták a szenet. A testvérével, Tónival meg a Józsiával együtt jártunk iskolába, a Cukor utcába. De ők is ilyen *csóri* gyerekek voltak, az Anti nagydarab gyerek volt, később a repülőökhöz, Pápára vitték el katonának. A Jóska-t meg „zöld ávosnak”²² vitték el, mikor letelt a két év katonaság. ’56-ban leállt, levette az egyenruhát.

A Semmelweis utca sarkán volt egy orosz könyvnyomda, Ogonyoknak hívták. Mellette volt egy orosz kulturális központ. Az Astoria hotel oldalánál, a Múzeum körúton pedig állt egy tank. Arra fölszálltunk, én is, hogy megyünk az amerikai követséghez: tiltakozzanak az ENSZ-nél, segítsen az ENSZ. Ott voltunk vagy százan, 25-én, 10-fél 11 felé. A tömeg kiabált, hogy jöjjön ki a nagykövet, hogy beszélhesünk vele.

Én akkor figyeltem föl olyan *ra-ta-ta-ta* hangokra. Mondtam, ez nem lehet messze, de honnan lőnek? Mert akik mentek a Kossuth térre, azoknál nem volt fegyver, általában felnőttek, idősebbek voltak, és gyerekek. Akkor én elindultam a Kossuth tér felé, a tömeg meg rohant onnan elfelé. Nézttem, mi van itt, Atyaúristen? És látom, hogy két tank áll a vaskerítések előtt, ahol most a *subway*, a metrólejárát van, két tank pedig a Kossuth-szobornál áll. De azon rajta volt a magyar zászló. A másik kettőn nem volt zászló. Abban oroszok voltak,

²² besorozott katonákból alakított határőrség

egészen biztos. Ugyanakkor lőttek a Földművelési Minisztérium tetejéről a tömegre.

Ezek mind pillanatok alatt történtek. Kiszaladtunk a térről, a tömeg kisodort bennünket a Batthyány-örökmécseshez. Lassan kezdtem visszaszivárogni, s láttam, hogy jönnek a Csepel-dízelek, négy vagy öt. Mentek be a tömeg közé, s dobálták föl a sebesülteket a platóra.

Aztán visszamentem a Corvin-közbbe. Akkor este engem kikértek a Corvin-közből, hogy adjak őrséget a Belgrád rakparton, a Magyar Nők Demokratikus Szövetségének a székházánál.

– *Hogyan tudtak olyan gyorsan kapcsolatot teremteni egymással, hiszen még telefon is alig volt?*

– Üzenetet kaptunk, hogy a forradalom központi helyéről kérnek valami biztosítást; de azt már nem tudni, ki hozta, és miért éppen ide. Valaki csak tudta, hogy valami élet folyik a Corvin-közbbe, fegyveres megmozdulás. Nekem szóltak, hogy te ott laksz a Molnár utcában, ismered a környéket, menj, és nézd meg, mi történt! A Szerb utcában volt az egyetemnek a szállása, menzája, az egyetem meg ott volt a Kecskeméti utca sarkán. A Dérynek pedig ott volt a főhadiszállása az egyetemen. Kuczka Péteréknek, Déry Tiboréknak és Veres Péteréknek pedig az MNDSZ-nél volt egy sejtjük. Valószínűleg attól tartottak, hogy az ávosok esetleg föl akarják a székházat robbantani – hiszen központi hely volt! Bementem a Szerb utcába, ott volt egy szállás, igazoltam magam, s kaptam két embert, két segítséget, akikkel megszerveztem a Belgrád rakparti székház védelmét. Adtak egy-egy tár töltenyt és egy géppisztolyt, a másik kettőnek pedig egy marék töltenyt.

Ezután megszerveztem az őrséget az MNDSZ-nél. Egy embert elküldtem a hajóállomásra, ahonnan be lehetett látni az egész Belgrád rakpartot. Egy vagy másfél óra múlva jelentette az őr, hogy furcsa alakzatban jönnek rendőrruhában lévő egyének. Akkor behívtam az őrt a másik oldalról, s ahogy jöttek – mint később kiderült – a rendőrruhába öltözött ávosok, egyenként elkaptuk őket a kapu bejáratánál.

Kuczkáék azt akarták, hogy kísérjük be a hat ávost az Erzsébet térre, Kopácsihoz, a rendőrkapitányságra. Ezt nem véltem jó ötletnek: fényes nappal vigyük őket oda? Tartottam a tömeg haragjától. Rendes tárgyalást akartunk, nem lincselést.

– *Hogyan kerültek ávósok az MNDSZ-hez?*

– Az V. kerületi pártközpontnak a védelmét biztosították. Este átöltöztettük őket, mi szedtünk nekik össze civil ruhát – ez volt a Dérynek az utasítása, mondjam meg a Kuczkának, hogy szerezzünk nekik civil ruhát, öltözzenek át, írjam le a nevüket. Egy faluból jöttek, mindannyian, Kalocsa mellől. Kettesével engedték el őket, néztem utánuk. Szerencsénk volt, mert amikor egy háztömböt elmentek, láttam, hogy az egyiknek ávós-csizma van a lábán! Visszahoztuk, és levettük a csizmát, s adtunk neki tornacipő-szerűséget.

Aminek köszönhetően haza is értek, aminek köszönhetően – a jóvólukból – engem harminc évig nem engedtek belépni Magyarországra. De ez már későbbi história...

Visszatérve: Átvettem a szolgálatot, mert a portás, hogy nem aludt két-három napja, hadd pihenjen. Sok idegen ember járkált ki-be az MNDSZ-nél. Nem tudták kontrollálni. Kuczka Péterrel beszéltem, hogy mi az elképzelése, hogy ne jöjjön be mindenki a kapun, s ha valakit gyanúsnak látok, neki szóljak először. Adott neveket egy dossziében, hogy azok várnak meghallgatásra, mert már több párt volt abban az időben, mint amennyi szabadságharcos! Úgyhogy azért volt az a nagy forgalom ott. Akkor jöttek sokan vidékről, a Veres Péternek a csoportja, teherautóval, kocsival. El kellett őket igazítani. Mivelhogy élelem volt, konyha és szállás a pincében, állandóan üzemelt a ház.

Közben, október 28-án, kikiáltották, hogy győzött a forradalom, Nagy Imre bejelentette a rádióban. Amnesztiát kap, aki leteszi a fegyvert, vagy pedig jelentkezzen be a Nemzetőrségbe.

– *Elhangzott Déry Tibor, Kuczka Péter, Veres Péter neve. Ők írók voltak. De mégis mindig tőlük kértek tanácsot? Hogy tudták ők a harcot irányítani?*

– Nem a harcot irányították, hanem az Írószövetség azzal volt megbízva, hogy rendezze a nemzeti íróknak a csoportjait. A Petőfi-körnek a tagjai is ott voltak állandóan, különböző kerületekből jöttek hozzájuk tanácsot kérni civil szervezetek, egységek, hogy fel akarnak valahová zárkozni. Sok volt a Petőfi-körös, akik keresték a maguk identitását.

Közben azonban a Semmelweis utcában is volt egy másik iroda a pártok részére. Hát 28-án már vitatkoztak, hogy ki lesz a főnök. Nem

volt akkor már olyan nagy az egység, mint ahogy ez utólag látszik! Amit láttam, először is Király Béla lett kinevezve Budapest védelmére. De ő akkor kórházban volt, operálták. Olyan káosz volt, és hatalmi harc, nemcsak párton belül, hanem a katonaságon belül is. A honvédség szervezése is elmaradásban volt. Maléter is kiváló ember volt, de opportunistá, és ő is hatalomra tört. Mikor a szovjetek megszálló egységei megtámadtak bennünket, a magyar hadsereget csak azután kezdték formálni. Nem volt olyan ereje, hogy ellent tudjon állni az orosz támadásnak. Majdnem olyan helyzet alakult ki, mint 1849-ben, Görgey esetében, akit végül árulónak neveztek, mert föladta a harcot, pedig csak nem akart fölöslegesen vért ontani.

– *Akkor ez az euforikus hangulat, ami 23-án volt, meddig tartott?*

– Október 28-29-ig. Akkor kezdtek átöltözni, szökdösni az ávósok. Kezdődött a szerencsen-mosdatás. Az igazság az, kívülről nagyon jól nézett ki a forradalom, de a belső egység és az összetartás a civil népnél volt, és olyan formában, hogy segítették azt a katonát vagy a sebesültet, aki be akart menekülni egy házba. De volt olyan is nem egyszer, hogy nem nyitották ki a kaput a menekülő szabadságharcosoknak, amikor a szovjet tankok jöttek. Vagy kinyitották ugyan, de elárulták, kik vannak ott! Óvatosnak kellett lenni!

Én azt láttam, hogy a magyar hadsereg november 4-én, szinte négy óra alatt, összeomlott. Egy-két egységet kivéve: Soroksáron és vidéken, egy-két helyen. „Csapataink harcban állnak” – ez utópisztikus kijelentés volt. A nagy egység *lélekben* megvolt, de nem lehetett meg a *gyakorlatban*, mert a nyomás hatalmas volt. Az emberek mégis csak a győzelemre, a szabadságra gondoltak, főleg a fiatalabbak – tizenöt-től-harmincig – a tapasztalatlanabbak, a meggondolatlanabbak kerültek csapdába. Aztán volt, hogy szándékosan csapdát állítottak nekik a szovjetek meg az ávósok.

– *Hogyan?!*

– Az egyik barátom, az Árpi, aki jött hozzám, keresett, de nem talált, nem voltam otthon. S a Dimitrov téren²³, át akart menni Budára. Az ottan ácsorgó katonaruhás egyének megállították azokat, akik át

²³ ma: Várház tér

akartak menni a hídon. Volt, akiket *kiemeltek*, félreállították délután négy-öt óra felé, és reggelre ott feküdtek holtan, agyonlőve! Hogy vele mi történt, nem tudom, de azóta senki nem tud róla. Én, aki katona voltam, láttam, lehetett látni, ki jött a katonaságtól, ki az ÁVO-tól. A modora, a mozgása elárulta. Aki ott volt egy pár hónapig köztük, az fel tudta mérni! Nekem ezért volt sok esetben szerencsém.

November 4-én hajnalban, amikor megtámadták a fővárost a szovjetek, ott aludt a barátom, a *Cuni* – *Schwarz József* a becsületes neve – a szomszéd lakásban, a nagymamájánál. Hallani lehetett az ágyúlövéseket, a detonációkat. Azt mondta a Cuni, gyere, menjünk, jelentkezünk harcra! Gyorsan fölkapkodtuk a ruhánkat, szaladva mentünk az Eötvös Loránd Tudományegyetem épületéig. De, mondtam, az óvatosság nem árt: nem a főbejáraton léptünk be, ahol az autók mentek, hanem, ahol a Százéves vendéglő van. Fölmentünk a második emeletre, innen le lehetett látni a földszintre, a gyülekezőkre.

Cuni egyfolytában sürgetett, hogy menjünk le, jelentkezünk! Mondtam, várjál! Valami furcsa volt nekem. Jöttek be a teherautók, voltak rajta civil fiatalok. Volt, akinél fegyver volt; volt, akinél nem. S ahogy szálltak le a kocsiról, olyan hangon adták ki a parancsokat az otlévőknek, mint amikor a börtönben rendre utasítanak! Úgy nézett ki az az átrium, mintha börtönben lennének! Ugyanaz a hangnem! És ahelyett, hogy adtak volna fegyvert, még azoktól is elvették, már akinél volt! Akkor mondtam a Cuninak, maradjál békén, nekem nem tetszenek ezek a dolgok! Legjobb lesz, ha nagyon gyorsan lelépünk innen! Szembe találkoztunk másokkal, akik jelentkezni akartak. Figyelmeztettem őket, hogy csak a saját felelősségükre tegyék! Nekem nem tiszta az, ami itt történik!

Így is lett! Mert nem a frontra indították őket, hanem vitték ki aztán Oroszországba! Legalább pár százan voltak!

A Láthatatlan kézfogása

– Amit eddig elmesélt, abból az derült ki, hogy vagány srác volt, akiben nem volt félelem.

– A börtönben más volt! Ott nagyobb volt a fegyelem és a szigor, és akkor is kikapott az ember, megtépték, ha csinált valamit, és akkor is, hogyha nem!

– *Hogyan lehetett ettől a félelemtől megszabadulni, ha lehetett egyáltalán?*

– Én úgy voltam, a tudat alatt állandóan készenlétben voltam.

– *Készenlétben? De mire?*

– Bármi történhet! Még az előbb szépfiú voltál, most meg hazáráró, rád fognak valamit! Rád akarnak tenni egy pert, vagy valamilyen csoportba be akarnak sorolni, hogy koncepciós perbe foghassanak. Úgy látszik, kifogytak az ötletből, mert Nagy Imrének az amnesziája megzavarta őket. Mikor engem letartóztattak a katonaságnál, hiába kérdeztem a börtönőröket, miért vagyok itt? „*Majd megkapod a beosztást! Menj föl!*” – Hangzott a válasz. De nem az volt a legrosszabb, hogy ott vagy, hanem, hogy nem tudod: miért? Mit akarnak rád húzni?

– *A hírek meg jöttek?*

– Hogy evvel történt valami, avval történt valami, amire nem számoltál.

– *De honnan jöttek a hírek?*

– A zárkából. Fülesek. Morse-jelzéssel; vagy cigarettacsikket eldobtak, valami azokra volt írva. A sétán fölvetted – ha föl tudtad venni! Rá volt írva kóddal, hogy ennek kell falazni, annak kell falazni! Voltak ilyenek.

– *De valójában nem lehetett átlátni a helyzetet?*

– Meg volt ez csinálva úgy, hogy senki sem ismerte ki magát, csak azok, akik tervezték. Azokat, akiket elítéltek koncepció perben, azoknak kilencven százaléka nem csinált semmit! Be kellett tanulni nekik a vallomást!... Volt egy hetedik érzékem, vagy mi, például, amikor azt akarták a többiek, hogy szökjünk meg a börtönből, de én nem tettem.

– *Egy belső hang?*

– Igen, valami mindig úgy óvatosságra intett...

– *A szorongás, a félelem mögött ott volt valami biztatás?*

– Óvatosság. Előre gondolkodik az ember: erre akarnak rádumálni, ebből mi jöhet?

– *Mi jöhet?*

– Sok minden. Előfordulhat, hogy *hazavágják* az embert. Például az a Kiss nevű rendőrtiszt, aki ott volt a pincebörtönben, azzal a sztorival jött be, sose felejttem el, Dunapentelén lakott, hazament szolgálaton kívül, és a feleségét ágyban találta a bajtársával, és a bajtársat agyonlőtte. Mondom magamban, miért a bajtársát lőtte le, miért nem a nőt? Persze, nem szóltam.

Ilyen dolgok jönnek elő. Például, első héten, mikor a pincebörtönben voltunk, többször kiengedték vécére meg cigarettázni. A második héten, pénteken este 7 óra felé behívták, és már nem jött vissza. Kérdeztem, hol van a Kiss? Azt mondták: *eligazításon*. Nem lehetett többet kérdezni, milyen eligazításon? Akkor téged eligazítottak volna, bottal! Próbált az ember beszélgetni, de lassan rájött, hogy az illető *kiféle*, és az ilyen gyatra jellemű emberek, ki tudja, mire képesek.

Csak annyit akarok még ehhez hozzátenni, hogy ha valaki bekerült egy olyan helyzetbe, mint ami az Iparművészeti Múzeumnál előállt, pillanatok alatt, nem kérdezte a másiktól, hogy van-e pártkönyved, vagy valami. Az volt a lényeg, hogy kire lő. Oroszra, ávosra. Ha olyan egyenruhában volt, hogy az kétségeket ébresztett, akkor arra már nem! Volt olyan eset, kirohant három-négy kiskatona, láttam, hogy orosz egyenruhában vannak, de voltak ugyanolyan egyenruhában magyar katonák is! De ávosok is! Be voltak öltözve. Persze, adtál nekik, de hogy te lőtted le vagy én, most honnan esküdjek meg? Lőttem. Ők is lőttek. Én nem azt mondom, hogy erre büszke vagyok, de olyan helyzetben voltunk, hogy vagy ők, vagy mi!

A háború az egy olyan dolog: nagyon fontos a túlélés. Mert akkor, még ha sebesült is vagy, de túléled, a nemzeti emlékezés is más lesz. Aki azt mondja, hogy egy *zabszemét be lehetett volna dugni*, mikor sitt-re került, az nem igaz. Nem lehet a filmbeli York őrmestert megját-szani: huszonkét katonát lő le egyből, harmincat meg elfog. Volt egy ilyen film. Mese az egész.

Ha le is lőttem valakit – előfordulhatott könnyen –, én csak arra kértem a Jóistent, hogy vegye figyelembe: én a hazámat védtem, ő pedig idegen volt. Azért éreztem nehezen át a vietnami meg a koreai háborút is, az amerikai katonák közt nagyon sok magyar volt, sok magyar *gyerek* meghalt; őket sem hívta senki, őket is oda küldték.

De mikor kint vagy a fronton, nincs idő filozofálni! Egy cél van: túl kell jutni ezen az utcán, át kell menni a másik oldalra.

– *Akkor ez a túlélés folyamata?*

– Úgy valahogy. Most mondok olyan dolgot, ami talán sokaknak nem fog tetszeni. Ha egy katona úgy megy ki a frontra, hogy ott engemet jól ülepen fognak löni, ott maradok valahol. Vagy pedig úgy megy oda: akit lehet, én *elvágom*, s az én fönnmaradásomért fogok harcolni. Bármilyen legyen az, *meg fogom magam védeni*. Ha egy futballista úgy megy ki a meccs előtt a pályára, hogy ezt a meccset elvesztem, akkor ne menjen már ki, akkor nincs értelme! Így néz ki! Leegyszerűsítettem. Elégg, de ez van.

– *Van-e technikája a túlélésnek? Ezt nemcsak a forradalmi harcokkal kapcsolatban kérdelem, hanem az élet minden területére vonatkoztatva.*

– Az én élettapasztalatom az, hogy a fele az szerencse, a másik fele pedig az isteni csoda. Mert valahol az a *Láthatatlan* mindig ott van. Mert el is sültetett volna másféleképpen is, az igazság az. Én már mondtam, református ember vagyok, de nem vad fanatikus. Semmilyen ideológiának nem híve, de úgy érzem, hogy valaki vagy valami vezet, és fogja mindenkinek a kezét. Ha kell, átviszi egyik oldalról a másikra.

Hogy az micsoda-kicsoda, hogy történik? Azon utána lehet csak gondolkodni. Mert ha előtte gondolkodsz azon, akkor nem érsz át!

A csöndek történetei

– *A legtöbb ember életében akadnak olyan események, amiket már kisgyerek korától őriz. Események, történések, netán a felnőttek beszélgetéséből elcsípett félmondat, ami sokszor döntően hat egy életre. Az ön életében akad-e ilyen emlék, ami nagyon sokszor előjött, és meghatározta akár az egyéniségét vagy az életcélját?*

– Több ilyen emlékem van, csak az a baj, nagyon elnyúl az időnk folyamán. Tulajdonképpen nem az utolsó egy évet, tíz vagy húsz évet akarjuk rögzíteni, és átadni a jövőnek, hanem ha már elmegyünk keresni a *Hucklebery Finn*-t – akkor menjünk el legalább tízéves korig, amikor az ember már tisztán emlékszik dolgokra, és mondjuk, próbálja úgy behelyezni a történeteket.

Az élet célja, azt hiszem, ez esetben, *abban* az ötven évben a magyarságnak nem a rögzítés volt, inkább az volt a lényeg, amit *nem* rögzített le, mert a félelem akkora volt az emberekben, hogy a családon belül sem mertünk beszélni *olyan* dolgokról... Először is azért, mert a gyereket másképp vették. De a gyerekek a füle mindig *nyitva* van, és mindig olyan epizódok ragadtak meg, amik csak később rakódtak össze, idővel, évekkel később. Ilyenek például, hogy főleg a háború alatt, de a háború vége felé egyre *szótlanabb* lett a család. Egyre nagyobb lett a csend, s ha szóltak is, egyre mondták-kérdezték: be van csukva az ablak, be van csukva az ajtó? Erre emlékszem.

Ebben a családban ketten voltak, akikről én tudok, ebben az Arany- és a Bálint-családban, kettőt tudok, akik kint voltak a fronton, úgy láttam és úgy éreztem, hogy az emberek vigyáztak a szavukra. Talán miattuk is.

– *De mit gondolt akkor magában?*

– Abban a pillanatban még sokszor nem is értettem, miről van szó, csak később raktam úgy össze, mint a puzzle-t, a kockákat... Egy emléket hadd idézzek fel, egy gyerekkori dolgot, igazi gyermekkori történet, bár nem a csöndről szól. Nagybátyám hazajött a frontról, és hozott nekem egy ajándékot. A Józsi, „a dögész”, a szanitéc. Azt mondta, hozok neked egy ajándékot, de nagyon vigyázz rá, mert mikor legközelebb hazajövök, akkor is akarom látni. Hát ez egy olyan kis mentőautó volt, amit nem kellett fölhúzni, magától gurult, és nem esett le az asztalról. Amikor az egyik kereke a levegőben lógott, akkor saját magától újra pörgött, és elfordult. Ez nekem ott maradt évekig a zsebemben!

– *Egy ilyen nyüzsgő-mozgó gyerekben megmaradt a csend emléke. Milyen csendek voltak az életében?*

– Csend lett, akkor igen, elég nyomasztó, mikor anyám elvesztette az állását a kórházban! Mert mindenkinek be kellett iratkozni a kommunista pártba. S anyám már hónapokkal előtte a szocdem párt tagja lett, személyes ismeretségben is volt Kéthly Annával. Anyám nemet mondott, s akkor kirúgták. Erre a döbbenetes csöndre jól emlékszem... Azután – már nem tudom, milyen összeköttetésen keresztül – a dán Vöröskereszt attaséjánál dolgozott, mint segítő. Egyszer-kétszer voltam a házban, Pasaréten van, de nem emlékszem, hogy hol. Mert én ebben az időben nagyanyámnál laktam az Aladár utcában, Budán, és onnan jártam iskolába, a Városmajor utcába. Ott történt meg az, hogy kivettek az iskolából, mert nagyanyám azt mondta: valakinek kell pénzt hozni. Habár én szereztem pénzt, meg élelmet. Az volt az az időszak, '45-46-47-ben, amikor én a csavargásból éltem, de a nagybátyáim szakmát tanulni küldtek, és elmentem a Ruggyanta Gyárba.

– *Ott tartottunk, hogy mindenki csöndesebb lett...*

– Az egész ország. Bizonyos politikai változáson ment keresztül az ország, és ezt mindenki megérezte. A középosztálynak, én szerintem, le volt a szája kötve, nem beszélhetett.

– *De akkor ön is csöndesebb lett?!*

– Igen. Nagyon óvatosan kellett beszélni, nem volt szabad semmiről sem beszélni, ami a családdal összefüggésben volt. Aztán később

jöttek másfajta problémák, amiket én először nem tudtam megérteni. Például az Arany név, ami '44-ben nem volt valami jó ajánló, amiből később csak komplikáció lett. Zsidónak hitték. Negyvenöt után megint nem volt jó, mert valami politikai kalambajkába került a család egyik tagja; meg aztán akkor voltak a *fekete business*-ezések a Jós-kánál, az idősebbiknél. Letartóztatták. De azt valahogy el tudták intézni, hogy kiengedjék. Nem tudtam sokáig erről, amikor aztán jött a forradalom, amikor lehetett volna beszélni ilyesmikről, de addigra szétszaladt a család.

Valamilyen politikai probléma volt a családban. Egyszer-kétszer elhangzott Arany Bálint neve, de én nem tudtam személyhez kötni, mert Erdélyben éltek, de valahol a szálak csak összeszaladtak, mert beszéltek róla. Azonban én, mint gyerek, nem mértem föl, hogy milyen súlyú dologról van szó.

– *Amikor az Iparművészeti Múzeumnál harcoltak, és akkor ott egy pár percre csönd lett, hogyan hatott ez a csönd önre?*

– Öszintén megmondom – mivel én már voltam katona, és tiszt iskolán is voltam –, valahogy az ösztön működött, mint a kutyáknál; szinte ösztönösen megéreztem a jót is előre, meg a rosszat is. Tudtam, hogy valami lesz, de hogy mi, azt nem. Csak egy következtetés lehetett, mert mikor két kutya összeszalad, egyik sem akar engedni, akkor ott verekedés lesz. Így volt ott is pillanatok alatt.

– *Félt?*

– Nem akkor félttem, amikor az események történtek, hanem, amikor lecsendesedett minden.

– *Akkor ez egy félelmetes csend volt?*

– Igen. Mikor az események történtek, akkor az ember másként reagált. Az ösztönök másként működtek, másként gondolkodott.

– *Egy ilyen csöndben arra gondolt: mit lépjen, hova lőjön?*

– Arra mindenesetre kellett figyelni, ki van előtted. De arra is kellett vigyázni, ki van a hátad mögött! Egyszer a Baross utcában, a templomtól egy kicsit följebb, feküdtünk vagy hárman egy lakóházban, egy szobában, két ablak az épület sarkán volt, onnan figyeltünk. De egyikünk sem ismerte a másikat. Csak beestünk abba a szobába. Egy központi, jó megfigyelő hely volt, jobbra-balra lehetett látni, a

következő blokkot, utcát, három-négy házat, onnan láthattad, hogy mi van. Kérdezte az egyikük tőlem, kiskatona volt: „Te láttad, hogy lelőtted azt a katonát?” Mondtam: „Én azt láttam, hogy valaki összeesik. De hogy én lőttem le, azt nem tudom. Hogy lőttem, azt is tudom. És te mit csináltál?” Nem szólt egy szót sem. Mondhatott volna, amit akart.

– *Miért emlékszik a csendekre?*

– Mert az életem nagyon mozgalmas-zajos volt, de a pillanatokra beállott csendben meg kellett torpanni; másodpercig sem ötlet, sem érzés, semmi nem volt az emberben, de utána elindultak a gondolatok: mi is van? Hogyan is kell folytatni? Merre kell továbblépni? Sokszor az ember a múlt emlékeiből vette az erőt az előrehaladáshoz.

II. RÉSZ

Három zászló a hármashatáron

– *Mit jelentett akkor, november 4-e után, önnek az a fogalom, hogy előrehaladás?*

– Így utólag nézve: az életben maradást. Eltelt egy pár nap, a helyzet egyre rosszabb lett. Gondolkodtunk Cunival, hogy mit tegyünk. Anyámhoz mentünk a kórházba, meg akartam beszélni vele a továbbiakat. Az ottani tisztek azt mondták: „Tibor, a te múltaddal az lesz a legjobb, hogyha mész!” Mármost Nyugatra. Anyám borzasztóan sírt, hogy ne menjek.

Most visszaugrom 1945-re. Mert akkor hasonló eset történt meg velünk. Elindultunk anyámmal, hogy elmegyünk Nyugatra a német egységekkel. Eljutottunk egészen Balatonakarattyáig, ott azonban elkezdődött a csata! Jött egy ismerős kórházi autó, s mondták anyámnak, azonnal szálljunk be, vissza kell menni a kórházba! Így kerülünk vissza.

– *Váratlan párhuzam! Az egyik emlék előhossa a másikat... De mi történt azon a novemberi napon, '56. november 28-án?*

– Éppen anyámnál voltunk, amikor a vöröskeresztes teherautók indultak Zalaegerszegre, hogy vérplazmát vigyenek. Fölkapaszkodtunk rá. Útközben fölszálltak, leszálltak a teherautóról, nem tudtam sosem, hogy kivel utazunk. Akkor megbeszéltük a Cunival meg az unokatestvérével, a Dudás Tomival – az a Dudás Tomi, akinek az apját

*statáriálisan*²⁴ kivégezték az ávósok még a forradalom alatt –, hogy nagyon figyeljük az ellenőrző pontokat. Ezek ki voltak jelölve, tudtuk hol vannak, szovjet katonák voltak ott és magyar ávósok. Nagyon vigyáztunk arra, hogyha valaki a kocsihoz közel jön, mert föl akar szállni, először megmotozzuk, nehogy fegyver legyen nála! Bizony, megtörtént, hogy pisztollyal, puskával akart feljutni valaki, hogy majd lő, ha el akarják fogni! „Meg vagy te örülve?!” – kérdeztük tőle. „Mert ha megállunk egy ilyen csomóponton, hogy leellenőrizzenek, és fegyvert találnak, mindannyiunkat agyonlőnek!” Ez egy önvédelmi lépés volt.

Meg is állítottak kétszer-háromszor. Mindenkit megmotoztak, de mivel elővigyázatosak voltunk, szerencsésen odaértünk. Bár csak lassan tudtunk haladni, sok helyütt várakozni kellett.

Amikor beértünk a zalaegerszegi kórházba, össze voltunk fagyva. A nővérkéek gyorsan hozták a meleg teát, kávé. Ez egy nagy „szárnyas” laktanya-kórház volt. Elvittek bennünket ahhoz a részéhez, ami a vasúthoz közel volt. Emlékszem, elaludtam evés közben, annyira fáradt voltam. Cuni rázott föl, mert szóltak neki, hogy az ávósok keresnek bennünket! Valaki *földobott*.

Gyorsan összekapkodtuk magunkat, s a kijárattól pár lépésre be tudtunk menni a váróterembe. Néztük, kérdezősködtünk: honnan indul a vonat Csákánydoroszlónak, amelyik megy az osztrák határra. Szépen fedeztük egymást a Cunival. De ez a Cuni gyerek ’45-ben már megjárta a családjával. Kivitték valamelyik munkatáborba, ő megszőkött az apjával, ő hozta haza a Dudás nénihez. Dörzsölt, belevaló gyerekek volt.

Fölkerültünk a harmadosztályú utazókocsiba. Lassított a vonat, amikor figyelmeztettek az utasok: jobb, ha lelépünk, mert kezdenek igazoltatni! Amikor egy kanyarhoz értünk, szépen leugrottunk, bukfencezve. Azt sem tudom, hol voltunk, elindultunk egy faluba, de el kellett bújnunk az erdőben, mert teherautóval katonák jöttek. Aztán úgy mentünk tovább, hogy egyikünk csak előre nézett, a másikunk csak hátra. Mikor kiböktük, hogy jön egy teherautó, beugrottunk az erdőbe.

²⁴ bírósági tárgyalás nélkül, azonnal végrehajtott halálos ítélet

Szépen el is értünk Csákánydoroszlónak ahhoz a részéhez, ahol az utca végén lehetett látni a határmegfigyelő tornyot. Ott voltak a határvadászok! Bementünk az első házba, óvatosan. Az öreg ránk nézett: „Tudom, pestiek vagytok, ahogy kinéztek, ne is mondjátok! Diákok vagytok!” Mondtuk, hogy igen, igen. Hozott nekünk tejet, valamit ettünk, és azt mondta: „Feküdjetek le, majd a fiam elmegy körülnézni!” Le is dőltünk mi egy pillanatra, de a gyanú ott volt bennem: túlságosan szépen, finoman beszélt, teheti ezt mögöttes szándékkal is!

A fia még fél óra múlva sem jött vissza. Kérdeztem az öregtől: hogyan mennek az utak, magyarázza el. Elmondta, hogy az út végén ki van irtva kétszáz-háromszáz méteren az erdő, az a határsáv, de egy toronyból néznek körbe a határőrök.

Az út szélén magasan föl voltak rakva *junk*-ok, útépitési hulladékok, az autók folyamatosan jöttek-mentek. Hirtelen megszólalt a Cuni: „Te, várjál, állandóan kiabál a hangosbeszélő a faluban, hogy határsértők vannak, s jelentsék!”

Ekkor a másik oldalon megállt egy teherautó, és hallottam, hogy oroszul beszélnek. Tehát láttak bennünket, azért szólt a hangszóróból a felszólítás! Volt vagy tíz-tizenöt perces izgalom, hogy mi lesz!

A vége az lett, hogy az oroszok elmentek. Úgy döntöttünk, hogy nem megyünk együtt. Az egyikünk megy az egyik oldalon tíz métert, a másikunk a másik oldalon. Ilyen lassan, minden bokorra vigyázva. Így próbáltunk elmenni a megfigyelő torony alatt is. Hallottuk, hogy lőnek, de nem tudtuk, hová!

A torony után balra kellett fordulni, Güssing irányába, az az út már Ausztriába vezetett.

Igen ám, de esett az eső, az utak rosszak voltak, sötétedett, és ráadásul fedezni kellett magunkat! Valahogy elkóvályogtunk, nem tudtunk átérni. Lefeküdtünk az esőben, a lábam már véres volt, de valamennyire védve voltunk a fák között. Aludtunk egy órát vagy másfelet, mondtam a Cuninak, hogy merre menjünk, valahogy úgy éreztem: jó lesz az irány.

Cuni rám nézett és megszólalt: „Ki vagy lyukasztva!” Nem hittem el. „Nézd csak meg!” Forgatom a ballonomat, hát valóban volt rajta két lyuk! És észre sem vettem!

Egyszer csak elérkeztünk egy helyre. Három zászló volt leszúrva, figyelmeztetésül. Ez Magyarország-Szlovénia-Ausztria határainak találkozása! A *háromszög*! Én életemben nem ijedtem meg úgy a magyar zászlótól, mint akkor!

Na, most hová tovább, te, Atyaúristen?! Esett az eső, nem láttam semmit: merre van Észak, merre Dél? Gyorsan csináltam egy háromszoros forgást: lesz, ahogy lesz. Észrevettem egy emelkedést, árvízvédelmi töltés volt, vagy mi. Menjünk arra, mondtam. De mindketten olyan kimerültek voltunk, hogy nem tudtunk tovább lépni. Eldőlünk, és elaludtunk, aludtunk, aludtunk, aludtunk.

Egyszer csak furcsa hangokra ébredtem föl, ösztönszerű volt, Cuni ott feküdt mellettem, teljesen átáztam, fáztam borzalmasan. Mondtam magamnak, mi ez a zörgés? Jó tíz percre feküdünk, figyeltünk, az hallatszott: *zümm*! Eltelt egy pár perc, megint: *zümm, vavava!*

Csak megnézzük már, mi az!

Fölkúszunk a töltésre! A túloldalán már osztrák műút volt, s az autókat hallottuk! Láttam egy osztrák buszt, a hajnali fényben. Egyszer csak kinyílt az ajtaja, kiszállt három nagydarab egyenruhás férfi, s megálltak. Feltűnt, hogy innen is, onnan is emelkedtek alakok, bújtak elő a menekülők, az osztrák egyenruhások meg fogadták őket! Mi is odamerészkedtünk. Adtak nekünk meleg italt, kenyeret. Elvittek bennünket az első faluba, Jennersdorf-ba.

Hát én menni sem tudtam, a Cuni fogott, támogatott. Elszállásoltak bennünket egy tiszta istállóban, szalmák közé. Én elaludtam. Mint kiderült, aludtam másfél napig, föl sem lehetett ébreszteni! De a Cuni nem hagyott ott, pedig már mindenkit továbbvittek, akikkel érkeztünk!

Egy csendőr beszélt magyarul, mondta, hogy hoz nekem cipőt, mert az enyém már teljesen szét volt rongyolódva. Hozott nekem egy – hogyan is mondják? – ilyen hegymászó turista bakancsot! Nagy nehezen fölvettem, mert sebes volt a lábam, alig tudtam ráállni, de valahogy aztán mégis elbajlódunk. Még maradtunk egy napot, adtak friss ételt-italt, hozták a vöröskeresztesek. Voltunk vagy ötvenen, feküdtünk abban a pajtában, de állandóan cserélődünk.

Akkor jutottunk el oda, hogy dönteni kellett, hogy ki mit csinál, hogy lesz? Most már szabad földön voltunk, de most hogyan tovább?

Azt mondta a Cuni, ő próbál jelentkezni Svédországba vagy Svájcba, az orvosira. Mert ő gyerekorvos akart lenni. Én meg mit tegyek? Ki akarok menni oda, ahol a szakmát tudom folytatni, csak hova? Így beszélgettünk, de nemcsak mi, többen, terveztük a jövőt. Hát, mondom, én beadom a kérelmet, először is Amerikába, másodiknak Új Zélandba. Jöttek a vöröskeresztesek, írták a papírokat. Kérdezték: miért akarsz odamenni? Azt feleltem, sose felejttem el: „*Minél messzebb az oroszoktól! Azért szeretnék elmenni, hogy valami legyen belőlem.*” Tudtam, otthon micsoda nyomor van.

Eljutottunk Eisenstadt-ba – Kismartonba –, oda, ahol a menekült-tábor volt. Itt elszakadtunk egymástól, nem tudom, mi lett Cunival. De mind a mai napig nagyon sokat gondolok rá...

Nagy szerencsém volt, mert a Szabad Európa Rádió munkatársa megszólított, és így tudtam üzeni haza: „Megérkeztem, jól vagyok, mindenkit üdvözlök; a hőmérős Tibi!” Az a legérdekesebb, mint később megtudtam, hogy többen hallották!

Aztán elkerültünk Leoben-be, Steiermark tartományba. Onnan autóval vittek ki bennünket a grafitbányához. Én mindjárt az első nap be is jelentkeztem, hogy megyek a bányába dolgozni, legyen egy kis pénzem.

Egy magyar-sváb ember volt a csoportvezető a bányában, három lánya volt neki. Mindig kereste, hogy kinek lehet *eladni* a lányokat. S fölvittek bennünket egy hegyi prэшázba, ahol mindjárt az első vagy második napon mulatságot rendeztek. Hát akkora sváb lányokat láttam! Mondtam magamban, te, Úristen, ez nekivág a falnak! Ahogy ezek sramliztak meg táncoltak! Nem megy ki a fejemből. Azt hittem elrepülnek, olyan felszabadultan mozogtak! Mi meg ott kínlódtunk: mi lesz velünk, de aztán mégis felszabadultunk, s elbeszélgettünk.

Akkor megemlítette a csoportvezető, felhozna a bányából, de mihez értek? Tudok-e hegeszteni? Én azt mondtam: természetesen. Azt kérték: hegesszek nekik *dobkályhát*, amit az udvaron fölállítanak, hogy a munkások mellett melegedhessenek. Ott volt egy félig elkészített darab. Kérdeztem: hányat kell csinálni?

Azt mondták, csak fejezzem be, ami ott van; mert ők két nap alatt nem tudták befejezni.

Volt ott egy másik gyerek, aki segített, mert emelni kellett és megtartani, pár óra alatt *összevertem* nekik, és egy másikat is – még ugyanazon a napon! Nézte az öreg sváb, és szólt: „*Sovány!*” – mert így hívtak, igencsak sovány voltam – „Gyere csak ide! Nem akarsz itt maradni dolgozni?” Nagyon megköszöntem, de azt mondtam: nekem a fő célom, hogy innen minél előbb Bécsbe érjek!

Két-három napot még dolgoztam, akkor volt a fizetés, fölvettem a pénzt, nem tudtam az értékét, megmondom őszintén, és a *Mónusz Pista*, egy mérnök volt, kérdezte, hogy mihez kezdek. Mondtam, megyek innen minél előbb, valami civilizációba!

A falu végén egy motelban voltunk elszállásolva. Másnap aztán, korán reggel, a Pistával bementünk a faluba, hogy Bécsbe induljunk tovább. Mindenütt az osztrákok szeretettel fogadtak, adtak enni. Kérdeztük: hol a vasútállomás, mert megyünk Bécsbe.

Fölszálltunk a vonatra, de pénzünk nem volt jegyre. Az utasok adtak enni-inni, s mikor jött a kalauz, elzavarták, *hagyja a gyerekeket!*

Útközben aludtunk egyet.

Amikor Bécsbe beértünk, megkerestük az amerikai követséget. Ott már reggel óta állt a sor körbe-karikába, hogy beutazást nyerjenek. Na, mondtam, itt éhen halunk, mire bejutunk! De én mindig azon gondolkodom, hogy lehetne megkönnyíteni az életet! Kértem Mónusz Pistát, van-e pénze. Volt még neki valamennyi, nekem is a fizetésemből pár schilling. A nagykövetség aljában volt egy presszó-szerűség, de forralt bort is mértek, pogácsát is lehetett kapni. Mondtam, költsük el, amink van! Vettem egy pohár forralt bort és egy pogácsát, s ahogy ott morfondíroztam, kinyílt az ajtó, és belépett valaki. Néztem nagyot: Úristen, ki ez?! *Homonnay*, a rúdugró! „Hát te mit csinálsz itt?” - Kérdezte. Feleltem: „Hát te mit csinálsz itt?” Azt válaszolta, hogy fent van az amerikai követségen, tolmács. Megkérdezte: „És ti, Tibi, hová akartok menni?” Szóltam: „Én el szeretnék menni Amerikába, ahova lehet.” Azt mondta: „Maradjatok itt, majd jövök vissza. Álljatok utánam, aztán majd bemegyünk együtt.”

Jött is vagy tíz perc múlva, beálltunk ketten utána, mintha oda-tartoznánk. A konyhán mentünk keresztül, föl vitt az irodába, ahol már sokan voltak. Elvesztünk, mint *hangya a tömegben*. Leültetett

bennünket, no, akkor rágyújtottam! Lődörögtünk ott, nem sokat! Egyszer csak mondták a nevünket. Bevittek a kihallgató szobába, ez volt az amerikai követség regisztrációs irodája, ami *be volt drótozva*, vettek föl mindent, ami ott elhangzott. Érthető volt. Leültettek, kérdezték, hová akarok menni. Adtak egy számot, hogy azzal jelentkezünk másnap. Ha ki van írva a nevünk, akkor majd hívnak.

Eltelt két nap, négy nap, nem hívtak. Összezsavarogtuk egész Bécsset.

Elmondok egy *bűnteljes* esetet. Nem szerettem tömegszállásra menni, állandóan razziázott az osztrák rendőrség, mindig kerestek egyéneket, nem volt a legnyugodtabb hely. Inkább meghúzódtunk egyszer a katolikus ligánál, másszor a reformátusoknál. Be lehetett menni, aludni, másnap pedig megebédeltettek. Egyik nap összeszedtem egy öltönyt, másnap aztán télikabátot. Csak be kellett állni a sorba, adományba adták. Kihoztam, a másik oldalon, ott pedig el lehetett adni. Végigjárt az ember reggeltől estig két-három ilyen jótékonyági helyet, egészen jól el lehetett lenni.

A Südbahnhof – a Déli pályaudvar – mögött volt egy piac, elmentünk körülnézni: mit lehet enni vagy dolgozni. Találkoztunk ott magyar lányokkal. Én nem tudtam, csak a következő nap, hogy ők *stricbeltek*, abból éltek. Mint haverok, egészen jól elvultunk egy pár napig. Ők tartottak el bennünket.

Arra emlékszem, hogy az egyik Olga volt, ide volt való valahová, Budára. Később annyit tudtam róla, hogy Kanadába ment férjhez.

Így éltük akkor az életünket, érdekesen, de fiatal volt az ember.

Mint a Marsról jött ember

Aztán végre ki lett téve a nevem a nagykövetségen, de akkor már decembert írtunk. Egy hét múlva ki kellett menni a repülőtérre, busz vitt ki bennünket. A névsorolvasásnál hallottam a nevemet, egy nagydarab őrmester szólított engem is, odajött hozzám, amerikai egyenruhában. Mivelhogy ez amerikai katonai repülőgép volt. Megszólalt, de olyan szögedi magyarsággal, hogy hirtelen azt sem tudtam, hol vagyok! „*Most gyertök ide!*” Kiderült, Amerikában született, ott volt katoná, *negyvenötösök* voltak a szülei.

Hármunkat odahívott: „Idefigyeljete, itt van egy család, és nincs nekik elég hely, ha ti is mentek velük. Egyikötöknek – hogy a család együtt mehessen – itt kellene maradnia. És akkor mi a megoldás. Most egy ítéletet fogunk hozni” – mondta. Fohászkodtam, csak ne engem szúrjon ki! „Tudjátok mit, hogy minden jó legyen, feldobunk egy pénzt: fej vagy írás!” Az első kiesett. Én is kiestem. A harmadik meg elkezdett sírni, mert így elszakad a haverjától. Azt mondta erre nekem a katoná: „El van döntve, te maradsz itt. Beleegyezel?” Persze, beleegyeztem.

Pár órával később ezek fölszálltak. A katonai repülőgép nem volt valami kényelmes. Az ejtőernyősök szoktak vele utazni. Később tudtam meg, hogy annak a repülőnek az egyik motorja elromlott, amivel a család utazott, és nagyon keserves útjuk volt! De túléltek, én pedig megúsztam. Valahogy a Mindenható mindannyiunkra vigyázott!

– *Úton Amerika felé, mi járt az eszében?*

– Először is a nagy ismeretlenség. Nem volt nagyon bízható. Sem a nyelvet nem beszéltem, se egyetlenegy ismerősöm nem volt. Szülő, barátok, rokonok – mindenki a hátam mögött maradt.

Nagyon kimerült voltam, és elaludtam a repülőgépen. Nagyon furcsa álmom volt, mintha valóság lett volna. Tulajdonképpen az is volt! Csak

jóval korábbra kell visszamenni! Álmomban felidéződött bennem egy a régi eset. Még '56 tavaszán történt, udvaroltam egy lánynak, *L. Etelka* volt a neve, gyógyszerésznek készült; a bátyja, Tibor, repülőgép-szerelő volt. A Normafa vendéglőben ültünk, ettünk, beszélgettünk. Odajött hozzánk egy cigánylány, aki erőnek erejével jósolni akart nekem a tenyeremből. De én elhárítottam. Addig-addig erősködött, míg gondoltam: hagyd magad, hamarabb szabadulsz. Azt mondta, hogy én a tengeren túlra megyek, ott fogok élni. És majd jómódúan, öregem hazajövök. No, ez aztán akkora képtelenség volt! De mikor a repülőn, álmomban megjelent a cigánylány, hirtelen földriadtam: hát akkor mégis igaz lesz, beválik a jóslat?

Alig tudtam magamhoz térni, mikor leszálltunk megpihenni Skóciában, egy félszigeten... kutya-neve van a félszigetnek... Labrador!

– 1956. december elején érkeztek ki Amerikába. Hogy érezte magát, amikor lelépett a repülőről?

– Huszonhárom évesen odaért az ember, nem beszélte a nyelvet. Úgy éreztem, mintha a Hold láthatatlan oldalára keveredtem volna vagy a Marsról jöttem volna. De azért mindent meg akartam ismereni, meg akartam tudni.

Így érkezünk meg Amerikába, Camp Kilmer-be, New Jersey államba, ahol a gyűjtőtábor volt a menekülteknek. Máskülönben ez katonai kiképzőtábor volt.

Ott láttam először a *health*-et, egészségügyi csomagot: adtak törülközőt – papírból, fogkefét, borotvát. Komikus eset volt, hogy a fogkrémet meg a borotvahabot összekevertük, hisz' nem értettük a nyelvet! Mindkettő olyan zselés volt!

Mindjárt az a probléma előjött, hogy én borzasztóan aluszékony voltam. Főnt tudok lenni sokat, de ha elkezdek aludni, az ágyút is elűthetik a fülem mellett, én alszom!

Mindenkinek megvizsgálták az egészségi állapotát, nekem is oda kellett volna menni. De aludtam. Valaki próbált belém lelket verni: „*Kelj föl, kelj már föl!*” Félálomban, *messziről*, hallottam a magyar szót. Nagy sokára tudatosult bennem, hogy egy katona szólt, egy *fekete* gyerek! Ő volt az, aki magyarul beszélt hozzám!

Jónéhányszor ért ilyen meglepetés aztán Amerikában. De ezek a *gyerekek* olyan testvériesek voltak, barátok, mindent megtettek értünk.

Hihetetlen, mennyire jóleső érzés volt, hogy szeretettel vettek körül bennünket.

Camp Kilmer-ben kezdtünk magunkhoz térni, vettünk magunkhoz táplálékot; ki jobban, ki kevésbé kialudta magát, erősödött. Ezen a helyen regisztrálták az embereket szakma szerint, iskolai végzettség szerint.

Az egész Egyesült Államokból jöttek iparosok, azok az emberek, akiknek jó szakmunkásokra volt szükségük. Vitték a menekülteket cselédnek, parasztnak, bányásznak. Mint a régi rabszolgavásárokon: vártuk, hogy a mester, a *fehér megváltó*, kiváltson bennünket, és munkát adjon.

De miközben vártunk, rögtön frakciókra szakadt a csoportunk...

– *Mikor még nem volt se kenyerük, se jövőjük?!*

– Ezt már az itthoni propaganda elültette az ilyen táborokban, hogy ellenségesek legyenek a menekültek egymással! Ment a vádaskodás: egyik ilyen *fasiszta* volt, a másik olyan *kommunista*. Próbáltak frakciókat építeni, szóval ott volt egy csomó ember, akik előre klikket alakítottak ki, és evvel már eleve megosztották az embereket.

Szerencsém volt, mert engemet Dupont, a nagy vegyi gyár képviselője választott ki, hármunkat vitt el Wilmington Delawere-be – ez egyike az USA a legkisebb államának. A másik fiú itthon az Astoriában volt szakács, a harmadik valamilyen műszerész volt.

Fölvettek, mint hőmérő-készítőt, és elkezdtem dolgozni.

Philadelphióban laktam, bent a városban. A református templomnál adott egy néni albérleti szobát. S onnan vittek az amerikai munkatársak, akikkel együtt dolgoztam, minden nap Wilmington-ba – negyven kilométerre lehet Pennsylvaniától.

Ott ismerkedtem meg *Varga Laci* bácsival, aki a Demokrata Néppárt képviselője volt '47-48-ban idehaza, és volt egy másik, a *Medey István*, akit '48-ban megfosztottak mandátumától, mert nem értett egyet a két munkáspárt egyesítésével, ekkor hagyta el az országot. Ő is a Szulyok Dezső pártjában volt, a Magyar Szabadság Pártban. Mindketten kinti rádiónak dolgoztak, politikai elemzéseket írtak, készítettek riportokat, és így kerültünk *forgalomba*, hogy megismerjék a nevünket.

Közben jelentkeztem iskolába, a Dupont elküldött egy három-négyhetes tanfolyamra a Berlitz nyelviskolába. Kétszer egy héten jöttek oda, és vittek el.

Egyszer az egyik magyar Wilmington-ban, elvitt a hétvégen: „Na, gyere, fiam, mutatok valamit!” Hát, fölvittek a golfpályára! Életemben nem láttam, hogy golfoznak! Az nagyon úri passzió volt, aki elvitt, egy vegyész mérnök volt. Volt két gyereke, ott próbáltak. Egész órákat eltöltöttünk, tanítottak, hogy kell golfozni; ott ettünk, piknikeztünk. Úgy éltünk, mint az *amerikaiak*! Tudták, hogy kell vezetni ezeknek a menekülteknek az idegességét.

– *Tehát akkor mindig megtalálta a jó társaságot?*

– Mondjuk azt, hogy nekem sosem volt problémám barátot szerezni. Azt a társaságot kerestem, ami *nekem* volt jó, nem aminek *én* lettem volna jó.

– *Ezt hogy csinálta?*

– Lehetőleg megválasztottam a barátaimat, vagy akivel le lehet ülni, beszélgetni.

– *Miről ismerte meg, hogy ezzel vagy azzal lehet barátkozni?*

– Ez úgy történt meg, hogy leült az ember az asztalhoz, s figyelte, ahogy azok elkezdtek beszélgetni. Akkor az ember rögtön rájött, hogy ez egy *tahó* vagy egy *pahó*.

– *Pahó? Ez milyen kifejezés?*

– *Szuperbunkó*. Erről mesélek. Lent voltunk Philadelphiában, a templomban. Az istentisztelet után azt mondta a tiszteletes úr: „Gyerekek, ma *Independent July*²⁵, nemzeti ünnep van, menjünk, mert a Liberty-parkban lesz koncert”. Szerettem a zenét, a klasszikus zenét is, olyan társaságba keveredtem, akik szintén szerették a zenét. Beszélgettünk, nem olyanok voltak, akik *tahóskodtak*, megvártuk, amíg valaki végigmondta a mondandóját, aztán döntöttünk a témában, demokratikus módon.

Nem én voltam a hangadó, én szerettem megfigyelni inkább azt, ami körülöttem történik, hogy nehogy még egyszer ugyanabba lépjek, amibe már egyszer beleléptem idehaza! Vagyis: börtönbe kerültem a nagy szám miatt.

Nagyon érdekes volt ott, mert Verdit játszottak, ami nekem nagyon tetszett. Rászóltam erre a nagydarab indiánra: „Maradj már

²⁵ a Függetlenség Napja, 1776. július 4-én hirdették ki az Amerikai Egyesült Államokban a Függetlenségi Nyilatkozatot

csöndben, nem a te süket dumádat akarom hallgatni, hanem a zenét! Nem is csak hallgatni, élvezni akarom!”

No, erre kitört a vita, egyik az ő pártjára állt, a másik az enyémmre. Végül csak rászóltak, hogy maradjon csendben. Hetek-hónapok teltek el, mire rájöttem, hogy akik ott voltak, azok is vamzerok voltak. Az volt a feladatuk ezeknek a fiúknak-lányoknak, hogy figyeljék az új bevándorlókat, hogy viselkednek! Amikor ezt én kiböktem, kezdtem vigyázni: ezután a meglepetés után, nehogy még egy meglepetés legyen.

A koncert végén városnézésre mentünk. Majd a Macy nagyáruházban néztünk meg egy kiállítást. Ott láttuk meg Munkácsy Mihály Krisztus-trilógiájának két képét!

Így teltek az első idők. Kaptunk fizetést arra az időre is, amikor iskolába mentünk! Legalábbis ott, ahol én dolgoztam, adtak. Hogy másutt hogy volt, azt nem tudom.

Elvittek magyar családokhoz, egyszer itt ebédeltettek, egyszer ott. Befogadtak, ételt és szállást adtak nekünk. Az első lépéseket próbálták nekünk megtanítani a nagy Amerikában. Szóval, támogattak, ahogy tudtak. Nagyon kedvesek voltak, a magyarok megtettek mindent; meg azok, akik karitás csoportoknak dolgoztak. Ezért volt jó, hogy voltak a magyar egyházak, magyar szervezetek, akik segítettek, amennyit tudtak.

Ezek foglalkoztak velünk, hogy ne érezzük: idegenek vagyunk, elszakadtunk a családtól. Sokszor az ember nem is vette jó szívvel a jószívűséget, mert minél többen segítettek rajta, annál jobban *nyomórék*nak érezte magát. Tehetetlennek.

Viszont ha nem találtam segítőtőre vagy baráttra, akkor nagyon hosszú ideig tartott, míg megeltem a helyes utat. Főleg az elején. Jártunk mindenfelé munkát keresni. Egyik út New York-tól Los Angeles-ig, a másik föl Kanadáig, kocsival végigmenni. Úgy hogy egyik nap arra kellett a pénz, hogy benzint vegyünk, a másik nap, hogy együnk. Szóval egy ilyen túrán végigmenni, s közben ahová beért az ember, azon törte a fejét, hogy kerüljön össze egy magyarral. Munkát keressen, adjon el valamit, ami a megélhetéshez, nyomorhoz elég.

Jöttek idősebb asszonyok, sírtak: „Jaj, fiaim, mit csináltatok!?”

Mit?!

Életben maradtunk!

„Gatyában jöttem, gatyában megyek”

– *Hogy értetették meg magukat?!*

– Volt mindenhol magyar vagy német, sváb, aki beszélt jól magyarul!

– *Itthon teljesen magára volt utalva, Amerikában viszont másokra kellett hagyatkoznia, teljesen. Engedte magát sodortatni az árral, az eseményekkel?*

– Először természetesen hagytam, hát azt sem tudtam, ha befordulok a sarkon, ott mi van! Meg sem tudtam kérdezni, mi hol van! A legjobb esetben az volt, hogy hárman-négyen összejöttünk, s bementünk egy kocsmába, egy *pub*-ba. De arra is vigyázni kellett, mert ugyan pénzünk nem volt, de adtak annyi italt, amennyit csak akartál. Mikor már kezdtem érezni, hogy egy kicsit *díbszi-dubszi*²⁶, akkor mondtam: *dacol, dacol!* Ellent kellett állnom a kínálásnak, mert tudtam, ha még iszom, elsirom magamat! Előjönnek a fájó pontok. Láttam, hogy egy család szépen ott van együtt, és én pedig egyedül...

Amint korábban mondtam, akkor már bent laktam Philadelphiában, és dolgoztam. Ezek az amerikai emberek, az ottani munkások, segítettek szívesen. Mindennap autóval vittek ki a Dupont-hoz, akkora telep volt kint, egészen az óceán partján, hogy én még olyat nem láttam! Hatalmas volt! Nem volt kocsim, teljesen rájuk voltam szorulva. Arra törekedtem, hogy minél előbb önálló legyek, a magam lábára álljak. Azt mondták, majd ajánlanak a szakszervezetbe, mert ha tag vagyok, rendes bért kell kapjak, ugyanis nekem a minimumot fizették. Ez volt 1957-ben, valamikor tavasszal.

– *Mennyi idő kellett ahhoz, hogy ugyanúgy kezébe vegye a saját sorát, mint itthon?*

²⁶ spicces, enyhén ittas

– Eltelt egy idő! Addig, amíg olyan fizetésem nem lett, hogy nyugodtan tudjak mozogni: legyen kocsim, a lakbéremet ki tudjam fizetni, el tudjam magam tartani. Ez mind úgy lassan-lassan jött. Amikor már egy kicsit megmelegedtem, kezdtem óvatosan érdeklődni: hogy is vannak a bérek. Tájéloódtam egy kicsit.

– *Ezt nagyon nem illik Amerikában: megkérdezni, ki mennyit keres!*

– Neeem! Neked ezt ki kell szagolni! Egy sváb munkavezető volt, aki jól beszélt magyarul is, Dunántúlra valók voltak, '45-ben mentek ki, „DP-sek, dipisek”²⁷, – deportáltak voltak – '52-53 körül érkeztek ki Németországból. Amikor két hét után az első fizetést megkaptam, örültem, mint az a bizonyos majom a fülének-farkának: 36 dollárt kaptam egy hétre! Ez volt akkor a legkisebb órabér, amit nekem fizettek. Mert nem voltam szakszervezeti tag, semmi nem voltam, lógtam, mint gyümölcs a fán.

A szakszervezeti tagságnak megvan a feltétele, először ad háromhónapos *period*-ot²⁸, próbaidőt a felvételhez. S hogyha jó vagy, akkor adnak még egyszer három hónapot. Ha továbbra is jó vagy, akkor javasolnak a szakszervezetbe fölvételre, és így tovább, mint a hadseregél.

Több ezer ember dolgozott a telepen. Nagyon örültem a 36 dolláros fizetésemnek, majmot lehetett volna velem a fán fogatni, és ment is egy darabig. Pár hét múlva rájöttem, hogy ezek a *gyerekek*, akik behoznak engem, szívességet tesznek nekem; ezt a szívességet én nem viszonzom, mert nem játszom velük. Nem kártyáztam, nem billiárdoztam, nem mentem bele ilyen dolgokba, amit nem jó szemmel néztek. Egyszer jött a szakszervezeti vezető, és angolul *vakerált*²⁹ nekem, amit nem értettem. Odahívtam a tolmácsot, másnap bementünk az irodába, hogy mi van. Fordította nekem, hogy a nagy mestereknek nem tetszik, hogy én annyit keresek, mint aki tíz éve dolgozik ott. Hát, mondtam, az nem az én bajom.

Régebb óta figyeltem én a dolgokat, tudtam, hogy előbb-utóbb jön a mennykőcsapás. S már előre készítettem magamnak egy kisebb

²⁷ angol kifejezés: displaced persons: hontalanok

²⁸ időszak

²⁹ köntörfalaz, mellébeszél, kertel

haditervet. Volt ott egy Peti vagy Pepi nevű sváb, rendes gyerek, ő mondta nekem: „Tibi, vigyázz! Át akarnak rázni!” Kértem: mivel akarnak? Mondta: „Olyan munkát akarnak adni, amit nem fogsz tudni elvégezni.” Meglepődtem: „Máris eldöntötték, hogy mit tudok és mit nem, megcsinálni? Miről van szó?” Azt felelte: „Beckman-t akarnak veled készíttetni, holott ezt csak olyan emberek kapják, aki húsz vagy harminc éve itt vannak!”

– *Mi az a Beckman?*

– Egy hőmérő, kazán-hőmérő, és atom-laboratóriumokban használták. Wolfram és ezüst meg különböző forrasztás-technika kell hozzá... Valóban így is történt, megkérdezték: értek-e hozzá? Láttam, hogy ott volt négy darab a mesternek, a Szepinek, az asztalán. Két darabot készített el egy héten. Hatalmas pénzt lehetett vele kiszedni. Mondtam, jó. Előálltam négy nap múlva négy hőmérővel nekik. Jöttek a mesterek, nézték, itt világították, ott világították, a forrasztásokat nézték, rázták a fejüket; én pedig nem tudtam eldönteni, hogy ez most oké vagy nem oké?

Azt kérdeztem: „Hányas fizetési kategóriában vannak az urak?” A legmagasabb, 7-es kategóriában voltak. S nekem adták ki ezt a munkát, holott 3.-4. kategóriában voltam? De még azt sem fizették ki, mert a minimum órabért kaptam meg! Erre azt mondták, nyugodjak meg, ne legyek túl kapzsi! Nem voltam én túl kapzsi, csak az igazat mondtam meg!

Látták, hogy a hőmérőkészítésben jó vagyok, elálltak tőle. Kértem fizetésemelést, vagy tegyenek följebb. Húzták-boronázták. Mondtam: „Idefigyeljete, nem kell nekem ide bejönni, adjatok ki nekem darabszámot!” Nézték rám: „Te meg vagy szédülve?” Ott nem ismerték a darabszámot! „Hát ezért jutottatok csak idáig, lusta banda, tízpercenként kávészünetet tartotok!” Az lett belőle, hogy megkérdezték: tudok-e bot-hőmérőt készíteni. Erre visszakérdeztem: mennyit csináljak? Gyártottak három-négyszázat egy héten. De persze, ők erre voltak szakosodva, mint például az orvosoknál.

Itt van nekem a másik előnyöm: A-tól Z-ig meg tudom csinálni a hőmérőt. Mondtam, rendben van, de úgy csinálom, ahogy én akarom. Nekik mindegy volt, csak legyen kész. Öt nap múlva 700 darab

hőmérő az asztalukon volt! Már előző nap láttam, hogy szaladgálnak a hátam mögött az inasok meg a mesterek, hogy itt baj van: soknak találták a hőmérőt! Tényleg sok volt. Kifizették, dupla pénzt kaptam, mint ami az előző héten volt!

Fölhívott a mester: „Tibi!” – mondta németül is magyarul is – „Micsoda örültséget csináltál?!” Mondtam: „Nem örültség! Dolgoztam, ezért a fizetésemnek magasabbnak kell lennie, mert nekem nincs semmim! Tinektek már mindenetek megvan, nektek elég, ami van, minek hajtsatok! Nekem pedig nem elég a semmi!”

Megint nagy volt a pofám, ugye?

Ez nem tetszett nekik, és visszautasított a szakszervezet is.

Körülbelül úgy nézett ki a helyzet, hogy fölvettek oda dolgozni, és amilyen gyorsan csak lehetett, annyi ellenséget szereztem magamnak! De az nem úgy volt, hogy én szereztem! Hanem ellenségessé váltak – legalábbis az én esetemben.

– *Miért, mert elvette a munkát?*

– Ez is benne volt a játékban. Volt ott egy *gyerek*, akinek már a nagyapja is a Dupontnál dolgozott évtizedekig. Az egész családja. Ott éltek le az életüket. Aztán idekeveredett egy jött-ment, még csak nem is szakszervezeti tag, semmi; és úgy néz ki, hogy annyit keres, mint ők! A negyedik hónapban kezdtem a vitát a pénzemmel kapcsolatban. El is telt az év, de nem kerültem feljebb a fizetési kategóriákban. Erre kicsit méregbe jöttem. Akkor is az volt a mottóm: *gatyában jöttem, gatyában megyek, mit veszíthetek?* Otthagytam őket.

– *Kilépett a munkahelyéről?!*

– Ki. Muszáj volt mozogni, mert ha nem, akkor beásom magam egy életre.

A Lehel hajó és az esküvő

– *Gondolt-e családalapításra?*

– Az egyik magyar gyerek, aki műszaki rajzoló volt, összebarátkozott egy csinos kis nővel, aki gyógyszerész volt. Ott laktak a mellettem lévő szobában. *Összegabalyodtak*, aztán összevesztek. Nagy kiabálás volt, jött az öreg néni, a tulajdonos, mi van, mi van? Nagy sírás lett belőle, és ő vigasztalta a lányt. Na, gondoltam magamban, ez lesz, ha megnősülök! *Gatyára!* Elég a magam baja, nem hogy még vegyek mellé! Úgy hogy ezeket a helyzeteket kikerültem. Megúsztam az első két évet.

Ez alatt a két év alatt sokat tanultam. Embereket ismertem meg, s utána egyszercsak beütött a krach!

– *Megnősült?!*

– Ez úgy történt, hogy...

– *Beletaláltam?*

– Úgy bizony! Beütött a krach, és két hónap alatt! Ez már New Yorkban történt. A 31-es utca és a Third Anevue sarkán laktunk, egy magyar házában. New Brunswick-ból jöttünk hazafelé autóval, éjszaka 2 órakor. Láttam, hogy jönnek ott hölgyek, lányok, gyerekek, ott laktak valahol a környéken. Gyorsan hajtottam, közben a lámpa hirtelen pirosra váltott, nekem pedig azonnal meg kellett állnom a saroknál. Majdnem hozzáértem az egyik ott álló *lady*-hez. De nem értem hozzá! A hölgy mindjárt magyarul kezdte szidni a le- meg a fölmenőimet! Bunkó parasztnak, mindennek elmondott. Ő nem tudta, hogy én is magyar vagyok. Aztán szépen kiszóltam: „Melyik templomba tetszik járni?” Azonban zöldre váltott a lámpa, indulnom kellett. Köszöntem neki, és azt mondtam: „Majd találkozunk a templomban!”

Nevetett mindenki, aki a kocsiban ült, az *L. L. Gy.* is: „Hülye vagy te, autón keresztül is templomba akarod vinni a lányokat?!”

Ezzel lezártam az ügyet, el is felejtettem.

Egy vagy másfél hónap múlva mentem a katolikus templomba, mise után ott maradtam, mert lehetett venni ebédet. Többen beszélgettünk a pappal és a többiekkel is, csak összejöttem a lányokkal. *Duma-duma*, és kérem szépen, onnantól aztán *elkapott a gépszíj*.

Már akkor nagyon éreztem a magányt, borzasztóan nem szerettem az egyedülletet. A társaságot szerettem – habár sokszor a társaság nem a legjobb volt!

Ugyan nem vagyok az a típus, hogy megrémülök, de egy bizonyos idő után csak nyomasztott az elhagyatottság érzése, s elkezdtem töprengeni, amikor egy alkalommal kijöttem a templomból.

Kimentem a tengerpartra. Ez Brooklyn-ban volt. Nagy hajók mentek, nagyon nagy hajók! Néztem az egyiket, ki volt írva rá: LEHEL! Azt hittem, beleesem a vízbe! Akár hiszed, akár nem, csak úgy megindultak a könnyeim, elkezdtem sírni, remegni. Az jutott eszembe, az a magyar népdal, amely Kodály által lett ismert: „*Elindultam szép hazámból,/ édes kis Magyarországból/ Visszanézek félutamból,/ szememből a könny kicsordul...*”

Eszembe jutott '56 decembere is, az első Karácsony Amerikában. Minden ház ki volt dekorálva, világítva. Ez a karácsonyi hangulat belepete az egész várost, mindenütt karácsonyi melódiák szóltak. Különös érzés fogta el az embert, ez a mély vallási hangulat, ami teljesen szokatlan volt. Egy magyar családhoz vittek ki karácsonyi ebédre, nagy szeretettel fogadtak. Hatalmas ebédet tartottak, volt pulyka, mindenféle étel, sütemény. Aztán bevittek bennünket Philadelphiába, ahol volt magyar templom, mise. Az ember visszatért a hazai emlékezetbe, és arra gondolt, hogy ilyesmit otthon nem látott soha. De mindez nem nyomta el a fájdalmat, a bosszúságot: hogy lehet ilyen hatalmas különbség az életszínvonalban?!

Akkor aztán végképp elkapott az egyedüllet érzése. Arra gondoltam, hogy hétezer kilométerre vagyok anyámtól, a családomtól! Na, mondom, hogy fogok én hazakeveredni még ebben az életben?!

Így kezdődött, hogy a nőülésre gondoltam, és két hónappal a megismerkedésünk után, 1958. május 31-én *Slezak* atya megeskettett bennünket a katolikus templomban.

Rendes volt az öreg pap. Levitt a raktárba, és azt mondta: válassz két párnát, matracot, asztalt, széket, melyiket akarsz? Volt ott minden, magasra *föltácolva*, amire szükségünk lehetett. Adott két

matracot meg egy széket, és azt mondta: tessék, menjetek! Jött egy apáca, aki segített összeválogatni, mert a feleségem dolgozott. Csak azt mondta, mire hazamegy, legyen ott, amire lefeküdhetünk. Hát ilyen csodálatos házasságok és esküvések voltak!

A pap szólt valakinek, hogy segítsen rakodni, Korniczkinak hívták, akivel egy teherautóra földobáltuk a holmikat. Egy magyar asszonynál kaptunk lakást a 83. utcában. Korniczernak hívták a hölgyet, annak is nagy családja volt. Máskülönben kárpátaljaiak voltak, '45-ben *jöttek ki*.

A harmadik emeletre fölcipeltük a cuccot, épp elég volt! A Korniczki bácsi az is meg volt áldva: a lánya apáca lett. Ugyanis a szerelemből nem lett házasság. A lánya annyira megtört, hogy beadta apácának.

A mi házasságunkban akadozott az élet, mert először össze kellett melegednünk. Mindjárt az elején probléma lett, mert a feleségem azt akarta, hogy én mindig ott legyek vele. Viszont nekem több helyen kellett dolgozni, mert egyikünk sem keresett sokat.

A feleségem elég jól csacsogott már angolul, jobban, mint én. Egy nagy áruházban dolgozott a Kleinnél, ami a Fifth Anevue és a 31. utca sarkán volt, máskülönben magyar volt a tulajdonos. Volt neki a 14. utcában is egy hatalmas üzlete. Én viszont az idő tájt nem dolgoztam pár hétig, mert nem kaptam olyan munkát, a szakmámban szerettem volna elhelyezkedni, Pennsylvaniából már eljöttem.

– *Ennyire nehéz volt munkát találni?*

– Nehéz! És szerencse is kellett hozzá! A másik mesterem, aki itt volt Budapesten, a laborban, a *Simon Jóska*, az is kiszökött a fiával együtt, a kis Simonnal. Ez Newark-ban, New Jersey államban volt. A berkeken belül *jött a fűles*, hogy a Jóska itt van, és kapcsolatot keres velem. Egyszer aztán föl tudtam hívni telefonon. Mondta, hogy mennyi a fizetése: háromszor annyi, mint az enyém! Mászeknak dolgozott, hívott, menjek én is, bevesz társnak, és én ráálltam.

Jól kerestem én is, csak – megint higanymérgezést kaptam! A kisiparban nyolcan-kilencen dolgoztunk, és a védőberendezés nem volt kiépítve rendesen: a szűrők nem voltak kicserélve, a filterek sem. El volt hanyagolva. Jóska is mondta, hogy mozog a foga, ha megpöcköli, és szinte magától kiesik, és jön a vér.

Akkor én leálltam, és bementem a kórházba, ott voltam három hétig. Nem engedtek ki, nehogy elhanyagoljam a kezelést.

Aztán bementem dolgozni. Volt ott vagy negyven ember. Meg-
egyeztünk, hogy darabszámba termelek, de nem az üzemből, hanem
kiviszem a munkát.

Összefabrikáltam magamnak egy kis műhelyt, és ott működtem.
Megkerestem két nap alatt annyit, amennyit egy hét alatt ott, bent!
Mivel készpénzzel fizetett a tulajdonos, nem kellett adót fizetnem!
Úgy hogy be voltam futva már elég tűrhetően.

Egyszer odajött az öreg tulajdonos hozzám, *Mansa* volt a neve, hogy van
neki egy elképzelése. Behívott az irodába, elővett egy csomó papírt, hozott
egy tolmácsot, és elkezdtünk beszélgetni. Arra akart rávenni, hogy alapítsak
egy hőmérőkészítő műhelyt Virgin Islands-ban, Saint Thomas-ban, ami há-
romszor nagyobb, mint a Csepel-sziget. Nem volt semmi ipar, egyébként a
Puerto Rico rumot ott készítik, meg desztillálták a tengervizet, abból volt ne-
kik ivóvizük, máskülönben nincs ivóvíz. Egy évben egyszer vagy kétszer le-
esett annyi eső, hogy nem tudták tárolni, mert elpárologott. Meg kellett várni,
amíg az újabb *storm* jön, a hatalmas vihar. Abból is készítettek ivóvizet, amit
aztán ezen a Caribbean Islands-en, a Karib-szigeteken árultak. Azt magya-
rázta az öreg, hogy a félkész árut Japánból hozná be, vámmentesen. Én *befi-
niselem*, befejezem, és vámmentesen *behozza* az Egyesült Államokba.

Azt mondta nekem az öreg tulajdonos: „Tibor, menj le egy hónapra Virgin
Islands, Saint Thomas-ba, ott a háború alatt, a repülőtér háta mögött építet-
tek barakkokat. A sebesülteket ott kitétték a hajókból, ez vöröskeresztes kórház
volt. Abból a három-négy épületből csináljunk egy üzemet a hőmérőknek.”

– *Hol van ez a Saint Thomas?*

– Kubától, Puerto Ricótól, Santo Domingótól nem messze.

– *Akkor ez már nem az USA.*

– Nem, nem! Azonban az USA fennhatósága alá tartozik. Azt
mondta: „Ezek a helyek nézz körül, kapsz egy hónapot, itt van
a credit-kártya...” Közbe szóltam: „*Mister Mansa*, a problémám az,
hogy a feleségem állapotos...” Azt felelte: „Nem baj, lemesz, adom a
rendes fizetést, a feleséged addig itt marad. Ha mindent rendben ta-
lálsz, akkor kapsz a tengerparton egy házat, autót, cselédlányt, és fel-
építed ezt az üzemet nekem ott.”

Hát, mondtam magamnak, Tibor, ez egy nagy falat magamnak,
a te ötletességed nem elég. Elmentem a katolikus ligába, ott piarista

papok, ügyvédek, jólmenő *gyerekek* voltak. Mondtam, kellene nekem egy szerződést írni, és nézzük meg, hogy mi a *bélés*³⁰. Beleváló *gyerekek* voltak a papok. Aztán megcsináltuk a szerződést, és egy hónapra lementem; kaptam hetente 250-300 dollárt, kezdésnek.

– *Az szép pénz volt már akkor is!*

– Bizony! De ez még csak a kezdet volt! Először nem volt semmim ott nekem. Helyre kellett hozhatni azt a barakk-épületet, amit kórháznak használtak: lépcsőt húzni, festést, javításokat elvégezni, vízvezetékét beszerezni. Egész komoly munkám volt. Megcsináltam, fölépítettem. Elkészíttettem először húsz padot, ahol tanítottam a leendő munkásokat, aztán a végén hatvan-valahányan lettek, amikor már beindult a *buli*.

Úgy állapotunk meg a tulajdonossal, hogy egy évig dolgozom fix fizetésért, és egy év után pedig minden darab hőmérő után – ami bejött az Egyesült Államokba vámpecséttel, és átvette a vállalat – az után pedig prémium jár nekem. Nem nagy összegről, fillérekről volt szó, de ahol bejön százezer darab – ott a „sok kicsi sokra megy” alapon, már szép pénz! S pluszként megvolt a fizetésem.

A vége az lett, hogy feleségestül, gyerekestül – addigra már megszületett a kislány, az Ildi Magdaléna – oda költöztünk. Egészen jól beilleszkedtem, és megindult a termelés. Saját laboratóriumom volt, én mértem ki a hőmérőket. *Tetől-talpig* mindent összeállítottam.

– *Mindezt abból a tudásból, amit itthon megszerzett?*

– Hogyne! Sok hasznát vettem! A lényeg az volt, hogy én már tudtam, ez milyen veszélyekkel jár, főleg 70-80-90 Fahrenheitben, negyven fokos melegben. Hogyha ezek az emberek nem esznek rendesen, nem fogyasztanak védőételt: gyümölcsöt, tejet, előbb-utóbb baj lesz. Csináltattam az atyával egy betétet a szerződésbe, hogy ezeknek a *gyerekeknek*, a munkásoknak jár minden nap egy fél liter tej és egy fél kiló gyümölcs. És persze, én tanítottam be a munkára mindenkit. Szóval, volt elég bajom.

Belementem egy olyan buliba, hogy nem tudtak angolul! Angolul csak a legfelsőbb hivatalokban beszéltek. Valamikor dán gyarmat volt, és a spanyol mellett ilyen *calypso-nyelven* társalogtak, ami a francia, a német, a holland és az amerikai keveréke. Ha ezek elkezdenek angolul beszélni, a Jóisten sem érti meg őket! Nehéz volt olyan embert találni, aki perfekt tudott angolul.

³⁰ itt: tartalom

Közben ott volt a feleségem, aki egy kis parasztlány volt, nem tudta a hirtelen jólétet kezelni, kicsit jobban is megjárta magát, mint ahogy kellett volna. Egy párszor kellett emiatt „eligazítást” tartanom! Nem tetszett neki. Aztán a magyarsággal is baj volt, hogy nem akarta a gyereket magyarra tanítani, én meg kiadtam a házi parancsot: hogyha itthon vagyunk a családban, akkor csak magyarul beszélünk! Ha valaki jön vendégségbe, azt a nyelvet beszéljük, amit mindenki ért. Szóval ez volt az egyik alap, amiből később kellemetlenségem lett, sok.

Annál inkább bántott ez engem, mert voltak olyan feleségek, anyák, akik nem magyar származásúak voltak, viszont magyar férjük kedvéért megtanulták a nyelvet, még magyar csárdást is táncoltak, énekelték a Himnuszt és a magyar nótákat! Sőt, a gyermekeiket is magyar szóra oktatták. Jó szívvel, majdnem hálával gondolok rájuk!

A munkával ment minden rendesen. Megkaptam a havi 460 dollár fizetést, kaptam egy cseléd lányt, aki takarított, főzött; kaptam egy Volkswagent, amivel bejártam dolgozni, a feleségemet próbálgattam tanítani, vezetni, de nem ment neki. A víz felé húzott állandóan a kormánykerék, és ott mindenütt víz volt, akármerre nézett! Hiszen egy sziget!

Akadtak érdekes dolgok! Akkor volt ez, 1959-ben, amikor az amerikaiak próbáltak spanyol önkéntesekkel partra szállni a Disznó-öbölnél, akkor támadták meg Kubát az amerikaiak. Ez a Saint Thomas-sziget olyan helyen volt, hogy tele volt fegyvercsempészekkel. Egy-két magyarral is találkoztam, mégpedig jónevű magyarral! Veszélyes volt, de hatalmas pénzt hozott. Ez mellékes történet. *Úgy jött be a kiskapun.*

Már ott voltam másfél éve, egyszer csak kezdett a prémium lemaradni a fizetésről. Mindig azt a választ kaptam, hogy majd megérkezik a jövő héten vagy azután. Az ember megpróbált nyugodtan maradni, mert akkor volt kis elrakott pénzem. Szerencsém volt: a feleségem tudott a pénzre vigyázni!

Egy nagyon rendes munkás, Pancho-nak hívták, egyik alkalommal késve jött be. Néztem a fejét, valami furcsa volt rajta, kérdeztem: mi történt? Azt mondta: elaludt. Kérdeztem: „Hol aludtál el?” Azt felelte: a coconut-fa³¹ alatt. „És mit csináltál te a fa alatt?” – Faggattam tovább.

³¹ kókuszfa

„Volt egy kis rumom, megittam, elaludtam.” Azonban nekem gyanús volt az arca. „Ide figyelj, mondtam, visszamész dolgozni, de előtte elmész az orvoshoz, és vérképet csináltatsz, ellenőrizteted magadat” – a szigeten egy orvos volt. Mert én már láttam a szemén, meg véres volt a foga, hogy ez higany-mérgezés. Erre én is elmentem megvizsgáltatni magam gyorsan. Mondta az orvos: „Neked már volt, nem néz ki veszélyesnek.”

Eltelt megint pár hónap, az én pénzem csak nem jött Amerikából! Mondtam a tulajdonosnak: „Hogy lehet, hogy nincs pénz, hiszen ennyi és ennyi árut behoztatok?! Itt kéne lenni a bankban a pénznek! Addig el sem mehetett volna a hajó!” Gyorsan felhívtam az ügyvédet, nézzen utána: mi van itt? Azt mondta: „Csődöt jelentettek!” Na, mondtam, ennyi és ennyi pénzzel tartozik, ráadásul nem adott fizetést az embereknek és védőetelt sem! *Feljöttem* New Yorkba, beszéltem az ügyvéddel, aki azt mondta, hogy ezt csak jogi úton lehet elintézni. Visszamentem, összepakoltam a családot, írtam egy levelet a tulajdonosnak, adtam neki 48 órát, hogy válaszoljon valamit. Nem tette! Bementem a munkahelyemen az irodámba, összetörtem az egész berendezést! Ez hülyeség volt, az ügyvéd is, a bíró is azt kérdezte: hogy tudtál ilyen hülyeséget csinálni? Azt feleltem: *én gatyában jöttem, gatyában megyek, mit vesztettem?* De ő többet veszít majd, mint én! A vége az lett, hogy valami ötvenezer dollárra be lett perelve.

Hát sokat nem kaptam a végén, mert öt évig tartott a per! Már régen New York-ban voltam, és máshol dolgoztam.

– *Mi lett az emberekkel és a gyárral?*

– Fölszámolták. Elégé komplikált ügy volt, mert ott nem létezett munkanélküli segély. De ezeket a dolgokat már a tulajdonosnak kellett intézni, mert az anyagi felelősség az övé volt. Én az összes bútort visszaadtam az bútorüzletnek, fele árért megvette. Az is jobb, mintha bedobom a tengerbe! *Ahogy jött, úgy ment.* Fölpakoltam. Egy héttel előtte eljöttem New York-ba, elintéztem a lakásbérletet, s jött utánam a család. Maradt pár ezer dollárom, kezdtem előlről...

– *Amikor elhagyta az országot, akkor is a túlélés vezérelte, amikor megérkezett Amerikába, akkor is, majd mikor visszatért oda, akkor is: újra és újra a túlélés?*

– Az! A dzsungel törvénye!

Egyirányú híd

– *Kint, Amerikában hogyan jelent meg – vagy miképpen folytatódott – az ön életében 1956?*

– Az első két évet az ember az Egyesült Államokban, család nélkül, azzal töltötte – még az '56-os hevülés benne volt –, ahová mentünk, és két magyar volt, majdhogynem pártot akartunk csinálni. Megalakítottuk az '56-os Forradalmi Szövetséget vagy Tanácsot, valamilyen magyar mozgalmat, ami a magyarságunk megtartását vitte előre. Például volt olyan, amikor mentünk tüntetni, több ezren voltunk. Washingtonban tüntettünk a szenátus előtt, az akasztások ellen '57-ben; minden ellen, ami a magyar nemzet becsületébe beletaposott. Több ezren voltunk! Nem sokkal ezután kezdtük el építeni az '56-os Magyarok Világszövetségét. Ha magyar a magyarral találkozott, mit lehetett csinálni, csak mindig arról esett szó: hogy lehetne ezen változtatni, hogy lehetne munkát találni, jobbra tenni az életét.

L. L. Gy.-vel – nagyon jótolú gyerek – ez volt a legérdekesebb, sokat veszekedtünk, de én mégis ki tudtam vele jönni. *Klár Zoltánnak* Az Ember című újságjába írtunk cikkeket. De mi akkor még nem tudtuk, hogy az egy nyilas újság! Nekünk nagyon jól jött az a kis pénz: egyszer kaptunk öt dollárt, másszor tízet. Szereztünk mindig anyagot, híreket a menekültektől. Jártunk magyar-gyűlésekre. *Feri F.* egy rádió munkatársa volt, egy szélső-jobboldali rádióé. Figyeltem, hogy dolgoztak. De nemcsak ők! Jobbról is ez volt – balról is ez volt: mindig kiszemeltek maguknak valamilyen áldozatot, középről. Szinte kikészítették propaganda-anyaggal azt, akit akartak!

A szélső-jobboldal tele volt olyan emberekkel, akik bennünket *meg akartak fogni*. Voltak különböző levante-csoportok, különböző ideológiát hirdető, országot-világot megváltó magyarok. Nekünk volt

egy ismerősünk, egy galgahévízi parasztyerek. Nagyon jól beszélt, az egyetemet nem végezte el, mert letartóztatták, nem fizette be a vasúti jegyét, azon bukott meg.

Ezek a *gyerekek* keresték az identitásukat, akartak valahová tartozni. *Rácsaptak* azokra, akik nemzeti érzelműek voltak. Én is az voltam, elmentem, hallgattam, figyeltem, felszólaltam, oda tartoztam. Sokféle rendezvényt, programot, kirándulásokat szerveztek. Egy alkalommal megnyertem a lövészversenyt fönt a Castkill-hegyen. Négy országból jöttek össze, nem tudták, hogy én a katonaságnál mesterlövész voltam.

– *És mi lett azzal a csoporttal, akik az újsághoz tartoztak? Külön váltak?*

– Azok saját magukat *mosták ki* a csoportunkból, nem tűrtük meg őket. Rájöttünk, és bizonyítékok is voltak, hogy az nyilas újság. Nem voltunk kíméletesek. Az volt a szisztéma, hogyha összehívtak egy gyűlést, elmentünk öten-hatan, és fölszólaltunk! Nem engedtük a gyűlést befejezni, mert bebizonyítottuk a jelenlévőknek, hogy amit ez a csoport akar, az *nem igaz!* Nincsen rá bizonyíték! Ezek az emberek tulajdonképpen a Kádár-kormány ügynökei voltak.

Lassan megalakult *Király Bélának* egy csoportja, *Pongrátnak* egy csoportja, a *Dálnoki Veressnek* egy csoportja. Különböző szabadságharcos szövetségeket alakítottak. Minden negyedévben rendeztek valamilyen gyűlést, *hol itt, hol ott*. A különféle csoportok közül sokan megtalálták maguknak az ellenséget azokban, akik állami támogatást kaptak Washingtontól, mint a Magyar Bizottmány vagy a Free Europe. A Magyar Bizottmánynak olyan tagjai voltak, mint például Nagy Ferenc, Sulyok Dezső, Varga Béla, Vidovics Ferenc, Kovács Imre, Medey István. Ők a megszállt Magyarország érdekeit akarták képviselni, többek között az Egyesült Nemzetek Szervezeténél. A Park Avenue-n volt az irodájuk, a Szabad Európa Rádióknak az épületében.

Most – bocsánat – hirtelen ugrok: Király Béla, ezt most kijelentem, *életművész* volt. De volt ilyen több is. Borzasztóan leleményes és alkalmazkodni tudó ember volt. Jó előadó, jó megjelenésű, attasénak nevezte ki az Egyesült Államok. Fölhasználták arra, hogy azon a részen, ahol a kommunizmus jött föl, a koreai háború következtében, majd később a vietnami háború miatt, utazásokat tegyen: ment Ázsiába a kormányokhoz, és a kommunizmus ellen beszélt.

Király Béla ezeken az utakon nagy szolgálatot tett a magyar ügynek. Vitte magával azokat a könyveket, amiket írt, angol fordításban. A Brooklyn College-ban volt professzor. Őrá sok mindent mondtak, de azt meg kell hagyni, hogy amiket ő írt könyveket, angol nyelven, azokban tényszerűen megfogalmazta a magyar tragédiát! Leírta Trianon tragédiáját, a magyar történelmet, és magyarázta angolul, hogy az ottani románok, csehek, szlávok propagandáját ellensúlyozza! Legalább harminc helyen volt, ahol leadta ezeket a könyveket. Elküldte egyetemekre, könyvtárakba; tanuljanak belőle, olvassák a magyar igazságot! Senki más nem tette! Ezért tiszteltem őt!

A 60-as, 70-es években diplomataként utazott – *szabadonfutó diplomátának* hívták őt – aki Ázsiát bejárta, Csang Kaj-sek-hez is eljutott, a kínai nacionalista politikushoz, hirdette a magyar igazságot. Úgy, hogy az amerikai érdekeket vitte, de amikor egy kis lehetősége volt, *becsúszta* mindig a magyar ügyet is! S ezért hívták őt *túlélő* típusnak.

Ismertem személyesen, beszélgettem is vele, többször készítettem vele interjút a rádióban. Jártam az előadásaira a Brooklyn College-ban, beiratkoztam történelemre, esti tagozatra.

– *Továbbtanult kint?*

– Én mindig tanultam! Csak hát dolgozni is meg tanulni, nem ment. De mindig tanultam! *Főleg, ha belenyúltam olyan dolgokba, amik majdhogynem megégették a kezemet!* Azokból mindig tanultam.

1958-ban sikerült egy olyan tiltakozó akciót végrehajtani, ami 24 órán belül bejárta az egész világot. Van erről fénykép. Az ENSZ előtti zászlórúdról sikerült levágni a sarló és kalapácsos kommunista magyar zászlót.

Ez délben volt, és 3 órakor már az egész világsajtó be volt terítve a képekkel, alatta a szöveg: a magyar szabadságharcosok leszakították a magyar zászlót, mert kommunista jelkép volt benne!

– *Akkor még napirenden volt az ENSZ-ben az úgynevezett 'magyar kérdés'?*

– Igen, '58-ban történt az is, hogy kaptam egy levelet: jelentkeztek az FBI-nál, a Third Avenue és a 72. utca sarkán volt. Bementem, megmondták, hogy mikor hová menjek, meghallgatásra. A United Plaza-nál, azzal szemben, a kisebb épületekben irodák voltak. Ott, ahol a nagy tér van, a Plaza téren egy háromemeletes épület volt, oda be kellett menni. Láttam, többen is voltak ott. Vártunk tíz-tizenöt percet, jöttek értem, és bekísértek

egy szobába. Föltették a kérdéseket, azokra kellett válaszolni. De az volt a legérdekesebb: énnekem kellett válaszolni, közben ők jobban tudtak mindent, mint én! Kérdeztek, és akkor meg is feleltek, és belenéztek a szemembe: van valami hozzáfűzni valód? Azt is tudták, hogy az ükapám ki volt! Hol voltam katona, mikor! Hol voltam a forradalom alatt, kivel beszéltem!

Nem tartott tovább tíz-tizenöt percnél. Hozták a kávé, a szendvicset, megköszönték, ment mindenki a maga útján. Nekik ott volt az anyag a forradalomról. Felépítették ők is a maguk verzióját. Százhuszon-valahányan voltunk, akiket kihallgattak, olyan dokumentumokat szedtek össze, ami titkos lett, csak a legfelsőbb állami hivatalnokok kezébe jutott.

Amit mondtam, az mind igaz volt. Arra vigyázni kellett! Csavaros kérdésekkel jöttek, s rájöttek volna, ha nem mondok igazat.

– *Kik hallgatták ki?*

– Például *Paul Bang Jensen*, dán képviselő, akinek ki volt adva a feladat. A jegyzőkönyvek nála voltak. A titkosítás az övé volt. És egyik reggel a Central Parkban, a sétálás közben *rosszul lett*, aminek következtében *agyonlőtte magát*. Mert kérték, hogy adja ki az adatokat az oroszoknak. Nagy lett a felfordulás, mindenki szerette volna tudni, hogy ki tette el láb alól ezt az ártatlan embert. Nekünk ártatlan volt, de az orosz elhárításnak veszélyes. Az újságok arról is beszéltek, hogy az öngyilkosság nem felelhet meg a valóságnak, mert Bang Jensen balkezes volt; a nyomozás alapján viszont a test nem abban a pozícióban feküdt, mintha ezt bal kézzel követték volna el. Hogy azokkal a dokumentumokkal pontosan mi lett, nem tudni. Lehet, hogy elégette, lehet, hogy nem. De nem adta ki!

Rendeztünk a forradalom 25. éves évfordulóján egy bankettet, ahol posztumusz kitüntettük, amit a feleségnek adtunk át.

– *Volt azonban egy másfajta dokumentum is, amiről néhány honi újságíró is tudomást szerzett, azzal mi lett?*

– Többen jöttek haza, Magyarországra, hazaszöktek. Egyikükről tudom, hogy ügynök volt kint. Haza kellett hozassa a hatalom, mert majdnem fölfedezték. De magával hozta a névsort, a jegyzőkönyveket, amiket neki *nem lett volna szabad* nyilvánosságra hozni, mert az emigrációs vezetőknek az adatait is tartalmazták! Ebből nagy bajok

lettek! S ezzel elérték az általános bizalmatlanságot: hogy senki sem hisz senkinek! Mindenki gyanús volt a másinak.

Ez az illető most is él, fiatal korában kisgazda-párti volt, talán ifjúsági vezető '47-48-ban. Azért küldték ki, hogy beépüljön az emigrációba, és onnan információkat szerezzen. Voltak ilyenek, de neveket nem mondok. Emigráció mindenütt volt: Németországban, Angliában, Ausztráliában, Dél-Amerikában, mindenütt voltak sejtek, mindenütt voltak ilyen csoportok, s tartották a gyűléseket, egymásnak adták a híreket.

Az volt az érzésünk, a magyar kormány minket, ott az emigrációban is, szét akart választani, vagy egymásnak ugrasztani. Az itthoni Magyarok Világszövetségének, az akkori vezetésnek, az lett volna a feladata, hogy az emigrációt megtartsák magyarnak. Olyan programja volt, hogy *hídépítés*. Úgy láttuk: *innen*, felsőbb utasításra, minden olyan szervezetet, külföldi magyar szervezetet – legyen az egyházi, sport vagy művészeti, irodalmi – ezeket megfertőzték. Innen kiküldött ügynökökkel, akik aztán szépen beépítették magukat, és romboltak.

– *Melyik időszakról beszél?*

– Ez a hatvanas-hetvenes években volt, még a nyolcvanasban is! Minden évben volt nekik egy nagygyűlésük Cleveland-ben: *Itt-Ott*-nak hívták.

Én is ott voltam ezeken – hallgatóként, persze. Azok az emberek jöhettek ki, akiket a magyar állam kiengedett, vagy az Írószövetség kiválasztott: nekünk *hegyi beszédet* tartani. Persze, hogy meghallgattuk!

Ezt itt, Magyarországon, hídépítésnek hívták. A magyar értelmiségiek kimentek az Egyesült Államokba felvilágosítani az ottaniakat az előrehaladásról, mármint a Kádár-kormányról, és próbálták *eladni*, *ami büzlött*. A romlott árut!

Ezt mi idejében észrevettük. És ezeken az *Itt-Ott* gyűléseken hamar látták, hogy nem tudnak *eredményeket* elérni nálunk, ránk vertek, hogy *fasiszta-nyilas* társaság és *horthysta banda*. Úgyhogy nehezen ment. A probléma az volt, és ez Magyarország vezetőségének volt a hibája, hogy a hídon csak *egyirányú* volt a forgalom. A hídon csak kijöttek az Egyesült Államokba, de Amerikából nem jöhettünk haza elmondani az ottani véleményt az akkori magyar rendszerről, és az

egész magyar jövőről; a magyar kormányok bennünket nem engedtek *ide*, hogy ellensúlyozzuk az *ottani* beszédeket! Ez mégis jó volt, mert megtanultunk olvasni a sorok között, megérteni dolgokat!

S arra készítetett bennünket, hogy mi is hidat kezdjünk építeni a magunk lehetőségeivel! Ebben nagyon nagy jelentősége volt annak, hogy Püski Sándorék kitelepültek New York-ba, 1970-ben. Én ott voltam végig, tudom, hogy ez miként játszódott le. 1974-ben nyitották meg a könyvüzletüket a Second Anenue-n. Ők elkezdték a magyar értelmiség megismertetését az emigrációval. 1984-ben átköltöztek egy nagyobb területtel rendelkező üzletbe, amelynek volt felső szintje, ahol rendezvényeket lehetett tartani. Kisebb létszámú előadásokat. De ez – hogy így mondjam – olyan csendes hely volt, nem volt dobra verve.

Püski Sándor hozatta ki a magyar másként gondolkodó, ellenzéki-nek számító írókat, művészeket. A mi munkacsoportunk is – voltunk vagy százan aktív tagok – segített a számukra szervezett előadások, koncertek előkészítésében. E tevékenységben nagy segítséget jelentett a Kálmán László-rádió és az ottdolgozó önkéntes munkatársak, főként volt '56-osok működése. Hálás szívvel gondolok Püski Sándor bácsira, feleségére, Ilonka nénire és az egész Püski-családra! Nagyon jó szívvel gondolok fiaikra, Püski Istvánra és Püski Lászlóra, családjaikra, mert tovább viszik Budapesten Sándor bácsi és Ilonka néni által megkezdett kultúr-missziót! Velük együtt jó emlékezetemben őrzöm Kálmán Lacit és az ötvenhatosokat!

Az ötödik magyar hadoszlop

– *Amikor ön kikerült, három menekült-hullámból tevődött össze a magyar emigráció, de mégis volt valamifajta egymásra figyelés. Meddig tartott ez a viszonylagos egység?*

– Amíg a 70-es, 80-as évek elején, amikor – ahogyan én neveztem őket –: az *ötödik magyar hadoszlop* emberei el nem foglalták a helyüket Amerikában. A hetvenes évek közepén már nyeregben érezték magukat. Sokan nem is tudták, hogy ezek az emberek miért lettek hirtelen olyan nagy jóbarátai annak, hogy *kihozassuk* a Kádárt vagy más magas pozíciójú embert, minisztert. Azért, hogy később mehessenek hozzájuk olyan kérelemmel, hogy az erdélyi vagyonukat meg az itthoni házaikat visszakaphassák.

Előrelátó emberek voltak azok is, akik így tettek – és azok is, akik nem, de tudták, mire megy ki a játék. Később aztán mégsem lett belőle barátság.

– *Ennek ellenére annyi mindent tudtak önök kint elérni! Ha csak azt nézzük, hogy például 2000-ben megjelent öt hetilapjuk, kilenc rádióadás működött, hat televízió, volt három kéthetente megjelenő lap, hét havilap, negyedévente megjelenő periodikák. Rengeteg mindent csak összehoztak! Csak lehetett mozgósítani embereket!*

– Hogyne lehetett volna! Főleg akkor, hogyha részben ennek a *társaságnak* az elképzeléseit el tudták adni. Meg tudták értetni, hogy mit akarnak. A magyarságnak nagy ereje volt abban, hogyha valami olyat látott az emigrációban a magyar, hogy abból valami haszna lehet – nemcsak neki, hanem az itthoniaknak is – akkor képes volt olyan dolgokra, amikre mások nem. Egyetlen egy emigráció, a lengyeleken kívül, nem csinált olyan megmozdulásokat, mint a magyarok. De ne felejtjük el: a lengyelek közel negyven millióan vannak, mi meg hol vagyunk?! Nem akarom mondani, hogy a békának a *fülénél*.

Minden évben volt nagygyűlésünk, több nagyvárosban, az úgynevezett *Captive Nations*, a Rab Nemzetek Majálisa. Ez nagyon-nagy rendezvény volt az egész Egyesült Államokban, mindenütt a nagy városokban, a szovjet megszállástól szenvedő országok emigránsai rendezték. Némelyik olyan méreteket öltött, mint a német sörfesztyáival.

– *Hogyan zajlott a szervezés? Abban az időben még internet sem volt!*

– Az egyházak segítségével! Voltak amerikai magyar szervezetek, mint az Amerikai Magyar Szövetség – amíg nem ugrottak egymás nyakának; és nem kerültek bele azok az ügynökök, akik a *békesség* álcája alatt a romboláson dolgoztak. Sajnos. Volt az emigrációnak egy olyan csoportja, amely erősen magyar-érmű volt, eleinte. De ott is megtörtént aztán széthúzás a jobb oldalra meg a bal oldalra.

Elkezdtek *számháborúzni*. Volt legalább harminc darab szabadságharcos szövetség. Mondjuk Kanadát is beleértve. Később ezeket megfertőzték azon vezetők az eszméikkel, akik belementek volna olyan dolgokba, amikbe sok becsületes magyar nem egyezett bele. Korábban már komoly problémák keletkeztek az I. világháborús magyarok és azok között a szlovák-, román- és még német ajkúak között is, akik magukat magyarnak vallották a világháború alatt. De amikor kihirdették a trianoni békediktátumot, a magyar templomokat összetörték, kidobálták a magyar szenteket a templomokból New Jersey-ben.

Ilyen körülmények között kellett az embernek megtartani a magyarságát! Aki *tegnap* még magyarnak mondta magát, az *ma* az opportunizmus jegyében, megváltoztatta. Na, most ezekkel hogy lehessen dolgozni? Ma piros, holnap zöld, aztán pedig hupikék!

Nehéz volt a magyarságunkat megtartani, azért, mert bennünket is több oldalról pusztítottak. Szellemileg. Ugyanakkor a magyar kormányok – akik voltak – nem álltak a helyzet magaslatán azzal, hogy ellensúlyozták volna azokat a könyváradozatokat, amiket a csehek, románok meg mindegyik más *kisebbségi* nemzet a magyarok ellen adott ki, százával!

– *Mikor?*

– A 60-as évek környékén!

A felrobbantott koporsó

– *Mit gondoltak-éreztek-tettek, amikor, 1963-ban, az ENSZ levette a napirendről a magyar kérdést?!*

– Akkor különböző gyűléseket tartottunk, és aláírásokat gyűjtöttünk. Ezt a petíciót beadtuk az ENSZ akkori főtitkárának, U Thant-nak. Így történt, hogy amikor Kádár János az ENSZ-be látogatott, nagy volt a felfordulás. A *vamzerok*, a *fűlesek*, az ávósok szinte ellepték Yorkville-t, a magyar negyedet. Kádár mindig korán hajnalban ment ki sétálni két-három ávóssal a Central Park-ba. Ezt mi kiböktük. Nem akartunk balhét csinálni, mégis balhét csináltunk! Egyik reggel rákiabáltunk a másik oldalról – mert odamenni nem lehetett: „*Vesszen Kádár!*” Ment az ENSZ-be beszédet tartani, s akkor át lett adva neki a petíció. Nem tudta kivédeni! Ebben játszott szerepet, sokat, a Varga Laci bátyánk – *belevaló* kis öreg volt! Ez olyan volt nekünk, mint egy gyógyír.

Szóval ilyeneket csináltunk. Szerveztük a nagy tüntetéseket, mikor az erdélyi falvakat kezdték pusztítani.

– *Az már jóval később volt! A nyolcvanas években! De hogyan folytatódott a kinti magyar élet?*

– Számtalan tüntetést szerveztünk, elkezdődtek a tüntetések a 60-as évek közepén Ceaușescu ellen. A román követség akkor a 93-as-, a Madison- és a Park Avenue között állt. Középen volt, nagyon nehezen lehetett megközelíteni, ki volt téve a román zászló. Azt is egyszer leszákították, valamelyik másik csoport. Ott is tüntettünk Ceaușescu ellen. Viszont Duray Miklós mellett is tüntettünk bebörtönzése után, a szabadon bocsájtásáért! Voltak tüntetések a Szent Korona hazahozatala végett. Ezek az *előjátékai* voltak a hazahozatalnak. Próbáltunk folyamatosan hangot adni, hogy min dolgozunk, s hogy annak itthon a helye.

– *Kik dolgoztak ezen?*

– A '45-ös értelmiségiekből, katonatisztekéből alakult csoport, ahová később mi is csatlakoztunk. Mikor idehaza kitört a forradalom, ők az egész világ figyelmét fölhívták a mi szabadságharcunkra: New York-ban a Szabadság-szobrot fekete lepellet letakarták.

– *Ez nem lehetett egyszerű!*

– *Plan*³²! Meg lett tervezve! Tizenöt-húsz ember megszervezte, hajókkal megközelítették a szobrot, hátukon csomagban vitték a fekete lepleket. Amikor fölértek a szobor tetejére – hiszen belül lépcső van –, kibontották ezeket, és lelógatták.

Amikor Ceaușescu Amerikában járt, a Waldorf Astoriában volt neki a lakása. Onnan ment az ENSZ épületébe. Este volt a tüntetés. Összejöttünk vagy százötvenen, de a biztonsági őrök nem engedtek közel a bejáráshoz. Lovasrendőrök szorítottak ki bennünket, le a járdáról. Ahogy szorítottak le, a román biztonsági autók zártak össze. S *Kálmán Laci* meg én nem tudtuk kiugrani két kocs között. Hajszálon múlt, hogy a térdünket össze nem roncolták az autókkal. Viszont a lovasrendőrök nem tudtak bejönni, hogy védjenek bennünket, akkora volt a tömeg. Megdobáltuk a Ceaușescunak az autóját paradicsommal meg tojással.

Jó *balhé* volt. De ha nem csinálsz balhét, akkor nem foglalkozik veled a média! Senki nem tudja meg, hogy mi ellen tiltakozunk. Sokszor olyat kellett tenni, amit nem akartunk. De *kellett*, mert máskülönben nem ment híre.

Egy másik történet. Akkor már a román nagykövetség a Third Avenue és a 33. utca sarkánál volt. Ott, ahol az East River³³ alatt alagút megy át. Esős idő volt. Két koporsót vittünk. Összejöttünk vagy kétezren. Le volt az egész Third Avenue zárva, szidták a nénikénket az autósok, akkora torlódást okoztunk. A mi embereink is ott álltak, fényképezték a román épületet, teljes pánikban voltak a románok. A lényege az, hogy az egyik koporsóra ráírtuk: „*Itt nyugszik a szabad Erdély*”. A másakra pedig: „*Vésszen Ceaușescu!*” Ez a koporsó tele volt tűzijáték-fiolákkal. Szigetelőszalaggal összeragasztgattam a vezetőkeket úgy, hogy kívülről nem kellett hozzányúlni azért, hogy robbanjon; időzítve volt.

³² angol: terv

³³ New York: Keleti-folyó

– *Azt meg hogyan lehetett kiszámítani?!*

– Az időzítést a két utca közötti távolság alapján számítottuk ki. Lemértük azt is, hogy mennyi idő alatt tesszük meg ezt a távot, és ennek megfelelő hosszúságú gyújtózsínórt használtunk – s olyat, ami lassú égésre volt állítva! Óvatosságból előző nap próbát is tartottunk! A koporsót négyen vitték, egyikük, dohányzott, s a kellő pillanatban az égő cigarettával gyújtotta meg a kilógó zsinórvéget.

Annyit még elmesélek, hogy mindezt éjszaka készítettük elő. Mire reggel lett, és minden rendben volt, addigra megszületett egy vers is, amit Gyenis Pista barátom írt, aki szobafestő volt.

Mielőtt lecsuktuk a koporsót, a rendőrség belenézett – látták, hogy belül benne van néhány csendesebb patron, rendben találták. Mikor odaértünk az épület elé, begyulladt a koporsó, és hatalmas robbanások keletkeztek. Fölrepült a koporsó teteje, szálltak a forgácsok szanaszét. Istentelen pánik tört ki; a fotósok, a televíziósok filmezték: a rendőrök meg jöttek utánunk. Mi pedig mentünk be a tömegbe. Így a lovasrendőrök nem tudtak minket követni! Ezzel a pánikkeltéssel hívtuk fel a figyelmet arra, hogy micsoda falurombolásokat visznek véghez Erdélyben!

Ekként jutott el a hír a tömegekhez. Tüntetések szerveztünk, amik halhatatlanok, örökké emlékezetesek.

– *Az viszont egyáltalán nem meglepő, hogy idehaza mindezeknek az eseményeknek híre csak fű alatt terjedt, a legtöbben semmit sem hallottunk! De miként és miért jutott eszükbe a Szent Korona?*

– Azért, mert mikor *kijöttem* Amerikába, akkor ott bennünket *piszkos fasisztának* neveztek. Mert a Kádár-kormány úgy dobta be a köztudatba külföldön, hogy ez *fasiszta fölkelés* volt; nációk, fasiszták lettünk! Mindent mondtak ránk, csak azt nem, hogy úriemberek. De nem érdekes. Amikor elkezdtük mozgatni a Szent Korona *hazavitelének* ügyét, akkor *piszkos kommunista* lettem: „Miért akarjátok ti hazavinni a Szent Koronát meg az ereklyéket, ti is kommunisták vagytok?!” Azt feleltük, mármint az ’56-os Munkacsoport –: „Azért mert Fort Knox-ban, a katonai támaszponton, ahol tárolják, nem szolgálja a magyar nemzet érdekeit! Mert a magyar nemzetnek ez egy olyan ereklyéje, amely életet ad, erőt ad a kommunizmus elleni harchoz, és annak otthon a helye, hogy a nép mellette legyen, ezzel bizonyítsa a hűségét a nemzethez!”

– *Kik kérdezték?*

– A média, az újságok. Eközben azt is taglaltuk, hogyan került ki a korona, milyen körülmények között. Aláírásgyűjtésbe kezdtünk, elmentünk, és Carter elnöknek a segítségét kértük. Az akkori külügyminiszter, *Cyrus Vance*, is támogatta az ügyünket. Ugyanebben az ügyben voltunk Torontóban, voltunk Londonban, Philadelphiában, Los Angeles-ben. Elmentünk templomokba, minden követ megmozgattunk. Sikeresen. Egy rendes magyar ember - egy erdélyi - adott sok pénzt, és Ausztráliából eljött a torontói tüntetésre. Sőt, több tucat buszt fizetett ki, amik a tüntetésre szállítottak bennünket. Már amikor hazatelepültem, akkor tudtam meg, hogy III/III-asok ott is voltak közöttünk!

A történetnek az az érdekessége, hogy akik a legkevesebbet tették az ereklük hazaviteléért – azok kísérték Magyarországra... Engem nem engedtek haza – mármint be az országba –, de akkor is megtettük, amit *meg kellett!*

Január 6-án volt 35 éve, hogy a koronát hazahozták. Ott voltam az ünnepségen, néztem a jelenlévőket. Egyetlen embert sem láttam azok közül, akik az Egyesült Államokban a hazahozatal előkészítésében részt vettek. Szomorú...

Visszatérve arra, hogy voltam fasiszta, kommunista, buzi, milliomos – mikor mi! Messze vagyok a millióktól! De a lelkem milliókat ér.

– *Közben azért, a napi munka mellett, rádiózott. Ezt nem adták ingyen!*

– Szponzorokat kellett szerezni, mert az *adásidőt meg kellett fizetni!* Sajnos, minden évben több lett. Én, mikor eljöttem, tizenkét éve, akkor 475 dollár volt egy fél óra. Mostmár majdnem nyolcszáz dollár. Volt, amikor akadtak hirdetések, akkor könnyebb volt.

– *Honnan vette a témákat?*

– Megtartottam az öreg világvevő rádiómat, ami csodákat élt át. 1968-ban vettem. És még mindig úgy szól, mint a kanári madár! Ez egy német Siemens katonai adó-vevő. Tudtam, hogy mikor vannak a római adások, a washingtoni adások, a Voice of Amerika. Be volt állítva, ha én nem voltam otthon, automatikusan rákapcsolódott a szükséges adásra, és fölvetete. Én lejátszottam, meghallgattam, és abból kiszedtem, ami engem érdekelt. Akkor a *Kálmán Lacival* vagy másik munkatárssal, aki éppen szabadnapos volt, leültünk, és megcsináltuk a hétvégi műsort. Volt sok-sok

*tape-em*³⁴, negyvenévi! De már nincs annyi, legfeljebb nyolcvan darabot hoztam haza. A Lakitelek Népfőiskolának ajándékoztam, ők fel fogják dolgozni a múltat a jövőnek; hogy lássák: az az emigráció nem volt olyan könnyű! Ezeket az adásokat *szívből* készítettük, nem pénzért, ez nekünk került pénzbe! Negyven évig! Meg kell mondanom őszintén, az első házasságom erre ment rá. Csak áldozat volt és munka.

– *Saját frekvenciájuk volt?*

– Béreltük azt az adásidőt. Egy spanyol kisebbségi nemzetiségnek adták ki az időt. Azon volt rajta a *Kóréh Feri* bácsi, derék székel ember, *Apatini Gyula* és mi. Komoly felelősség volt, mert közben mindenki dolgozott.

– *Szervezték, tüntettek, rádióműsört készítettek, és közben dolgoztak?!*

– Mi úgy vagyunk, hogy valahogy az életünket adtuk azért, amiben hittünk. Hittük, hogy ez az ország jobb sorsra érdemes. Ezért kell harcolni, nem szabad könnyen föladni. Ezért vagyok nyugodt... Amiért harcoltunk: van nemzeti függetlenség. És én ezt nem cserélem föl a demokráciáért. Így érzem. És nagyon sokan voltunk így.

– *Közben felnőtt három gyermeke!*

– Egy fiú és két lány! És most már ott tartunk, hogy hat unoka van és két dédunoka! Én is fanatikus megszállott voltam abban, hogy megteremttem a családomnak a megélhetést, nem nélkülöztek – bár ez nekem sokszor borzasztó feszítettséget jelentett. De nem adtam föl. Éveken keresztül hét napokat dolgoztam. Mentem állandóan, mint *a bolygó holdi*. Az első feleségem nem dolgozott, de ha fölvettem egy telefonhívást, sokat segített az én üzletemben. Többet kerestem azzal, mintha ő elment volna fogorvos mellé asszisztensnek, ami a szakmája. Ezen sokat vitatkoztunk, meg kellemetlenkedtünk egymásnak, mégsem az az anya volt, amilyet én szerettem volna. Nem úgy nevelte a gyerekeket, ahogy én elképzeltem. Azt vettem észre, egy bizonyos idő után, hogy a feleségem, akit a magyarságáért vettem el, nem is viselkedik magyarként. A gyerekeket – ez nem öndicséret – én tanítottam magyarul. A sarkamra kellett állni. A nagyobb lányom 54 éves, a fiam 52, a kislányom meg 47, de úgy beszélnek magyarul, mint te meg én. A kicsikkel, az unokákkal, már baj van! Ők csak azt tudják, hogy *palacsinta meg csi'kepaprikás!* Ami igazán fáj nekem!

³⁴ angol szó: kazetta

Egy ágból csak egy ág lesz

– *Amerikában ez a negyvenöt esztendő nagyon hosszú idő volt! Visszanézve: miként lehetett egyről a kettőre jutni?*

– Nem volt egyszerű. A mocsárból kezdeni följutni a napfényre. Ott hagytuk egyszer utoljára abba, én munkát kaptam – ahogy visszajöttem Virgin Islands-ből, Saint Thomas-ból – ami jó kiruccanás volt. Mondjuk nagy anyagi eredménnyel nem járt akkor. A globál kereskedelem már akkor érezhető volt, mert mondtam, hogy a félkész hőmérőt Japánból hozták be Saint Thomas-ba. Mi befejeztük a gyártást. Legalább hatvan embernek adott folyamatos munkát a vállalat, amit én építettem föl – büszkén teszem hozzá – és vámmentesen *hozták be* a készárut az Egyesült Államokba. Így haszna volt az üzlet-technikai láncolatban mindenkinek.

Amikor *visszajöttem* New York-ba, az volt az első dolog, hogy lakás szerezzek. *Tóth Lacinál* kaptam egy ideiglenes szobát a 72. utca és a York Avenue-nál. Ő volt az, aki az ENSZ előtti kommunista magyar zászló letépését lefotózta, s ezek a képek a járták be a világot.

Elvoltunk egy pár hétig, már akkor a feleségem is ott volt a kislányunkkal. Akkor én munka nélkül voltam. De aztán kaptam egy állást *Ács Pista* révén, aki a 94. utca és a Madison Avenue találkozásánál egy nagy házban volt gondnok. Azt mondta nekem: „Tibi, gyere, bemutatlak a menedzsernek, hátha kapsz munkát!” Szerencsére volt, és megkaptam, szolgálati lakással együtt. Volt benne két hálószoba, nagy nappali, gyönyörű helyen volt. New York szívében, az úgynevezett Mason Dixon line-on, a 96. és a Madison Avenue sarkán, hatalmas nagy épületekkel.

A 95. utca sarkán volt egy zeneiskola, a kis John Kennedy odajárt. Két házzal odább volt az ENSZ iskolája, a külföldi diplomaták gyerekei tanultak ott. Jó negyedben volt.

A fizetés sem volt rossz. Elegendő segítő emberem volt, általában. Ha külső munkásokkal dolgoztattam, akkor én irányítottam, én voltam a felelős. Nagy felelősség volt. Volt egy antik-kereskedő, William Packer-nek hívták. Olyan hihetetlen értékű bútorai voltak, hogy én nem is tudtam megérteni, hogy lehet ennyit összeszedni? A földszinten lakott, de megbízott bennem, a kulcsát odaadta. Volt neki egy Rolls-Royce-a. Mikor felhozta Massachusetts-ből, ott volt neki villája, nekem kellett beparkolni a kocsival. Úgy kellett vele vigyázni, hiszen több százezer dollárba került az a kocsi!

Mikor már biztos talajt éreztem a lábam alatt, az egy évbe telt. Tizenegy évig dolgoztam azon a helyen. Elismerték a munkámat, nekem pedig önbizalmat adott és biztonságot! A lakásért pedig nem kellett fizetni; villany, gáz, minden ingyen volt. Úgy éltem, mint egy Csekonics-báró!³⁵

– *Azért talán mégsem! Hiszen rengeteget kellett dolgoznia!*

– Munkám az volt! Úgy szaporítottam, hogy az Every Ready Thermal gyártól - ahol évekkel korábban dolgoztam, hőmérőt készíttettem -, kaptam megrendeléseket. Kialakítottam egy kis műhelyt magamnak, és ott dolgoztam naponta két-három órát. Plusz jövedelmet hozott. Mikor nem volt annyi megrendelés, a vérem nem hagyott pihenni, akkor vettem egy *ice cream truck*-ot, egy jégkrém szállító autót, ráfestettem a nevem rövidítését: T. A. Ezzel – mikor már minden rendben volt az épületben, átvette a délutános az ügyeletet, volt ilyen *walkie-talkie*, hordozható adó-vevő készülék, nagy területen bárhol el tudtuk egymást érni, én akkor kihoztam a kocsit a garázsból – mentem körútra. Kiváltottam hozzá az engedélyt, mindent hivatalosan intéztem! Mentem árulni jégkrémet és szódát az iskolák körül, játszótérekben. Egészen jól megvoltam ezzel. Megkerestem még egyhavi keresetemet – egy hét alatt! Gyarapodtam, mint a *tollas tyúk*, több tollal.

A feleségemnek nem nagyon tetszett. Azt mondta, legyen többet otthon vele meg a gyerekekkel. Mondtam a feleségemnek: egyezzünk meg, az én feladatom megteremteni, amire a családnak szüksége van; a te feladatod a gyerekeket nevelni. Én segítek, ha valami van, megbeszéljük.

³⁵ pénzszerzéséről (is) nevezetes, horvát származású nemes

Az a típus vagyok, aki szereti megbeszélni, mielőtt valamit elindít. Lettek azért ebből *zúródések*, mert még éjfélkor is sokszor kint voltam a kocsimmal: például a spanyol negyedben, amikor nagy meleg volt, még állt a dárídó, csak hajnali 2-kor csendesedett el a városrész.

Volt ott is hatalmas szökőár, ami bement nyolc-tíz kilométerre a parttól, Long Island-nél és annak környékén. Az első tíz-tizenöt utcát eltüntette a föld színről, jóformán csak a törmelék maradt ott. Gyorsan megkezdődött az újjáépítés. Nyáron, a hétvégeken, én dolgoztam a jégkrémmel, a feleségem is segített, kimentünk Coney Island-ra és azon túl. Több kilométer hosszan lehetett fürdeni a tengerben, ahová a *jobb menők* jártak. Mit csináltam ott? Fél kilométerre megálltam a kocsival a parttól, mert beljebb nem lehetett menni, két nagy jégkrémes dobozt felakasztottam a nyakamba, tettem bele pici dobozos szódákat is. Amit én megvettem 5 centért, azt eladtam a strandon 50 centért, a parton 1 dollárért.

– *Jó sokat gyalogolt a különbségért!*

– Kellett dolgozni! A napon úgy leégtem, hogy sokan megszólítottak spanyolul, hindiül; minden voltam, csak fehér ember nem! Sokszor a spanyol turisták kérdezték, hol van ez vagy az, azt hitték én is spanyol vagyok. Még szerencse, hogy egy kicsit gagyogtam a nyelvükön!

Éjfél volt, mire hazakeveredtem, összeszámoltam a pénzt, s sokszor az egyhavi fizetésemet megkerestem egy nap alatt! Megdolgoztam érte, nem loptam!

Volt egy barátom, akit még akkor ismertem meg, amikor kiértünk Camp Kilmer-be, a *Szabó Pali*, egy gazdag mézsárosnak a fia, Debrecenben járt egyetemre, és még egy barátom volt, a *Farkas Karcsi*. A Farkas Karcsi ott lakott a Molnár utcában, tőlem nem messze, de nem ott találkoztunk először, hanem egy magyar összejövetelen, Amerikában! A Szabó Pali felesége egy *nemzetes asszony* volt, Nádasdy-grófi családból. Ő már dolgozott Junkers-ban, egy nagy kozmetikai gyárban, egyike a legnagyobb gyáraknak. Tele volt magyar munkásokkal, mert a magyar *intelligencia* vezette – majdhogynem. A lényeg az, hogy a Pali nem dolgozott, de nagyon jó humorú volt, jól zongorázott, volt egy-két szép esténk, amikor elfelejtettük az emigrációt.

A 82. utcában volt egy háromemeletes épület, amelyben magyar mesterek műhelyi működtek. A harmadik emeleten átvettünk a 45-ös emigrációtól egy közösségi helyiséget. Azt mi, az '56-os Szabadságharcosok Világszövetsége javítottuk föl, mert le volt romolva. Újjáépítettük, saját anyagi erőnkől. Oda följártunk minden héten kétszer-háromszor, egy-két órára. Sajnos, később bezáratták, mert ráfogták, hogy *fasiszta, szélső-jobboldali* csoport. Némelyiknek szúrta a szemét a magyar zászló.

Beszélgettünk ott a Palival, mondtam neki, hogy odaadom kétszer egy héten a fagylaltos kocsit, ha hajlandó kimenni és árulni. Amit ő forgalmaz, annak a fele az övé. Ment is egy pár napig. Volt egy út-irány, lerajzolva, hogy ekkor itt kell lenni, akkor ott. Nagydarab, erős férfi volt, de kenyérré lehetett volna kenni.

Nekem is borzasztó nehéz volt először, mert a *csóri* gyerekeknek, akik kimentek a játszótérre, és apa-anya nélkül tengtek-lengtek, volt gyakorlatuk abban, hogyan károsítsák meg az árusokat. Négyen-öten körbevették, elkezdtek dumálni, a hatodik kinyitotta a hátsó ajtót, és pillanatok alatt kirámolták az egészet.

Egyszer jött a Pali vissza, sokkal hamarabb, mint ahogy az idő letelelt. „Palikám, mi van?” Káromkodott, és szidta az összes lemenő-felmenő hozzátartozóját a *színes* „*bogaraknak*”. Szépen kifosztották őt, úgy, hogy észre sem vette. Azt mondta: többet ő ilyet nem vállal, neki nem megy! Hát, ha nem – nem. Ez egy ilyen epizód volt.

– *Végülis hányféle munkával tudott anyagilag megerősödni?*

– Nem nagyon erősödtem, csak használtam kicsit az eszemet. Én ugyanúgy folytattam tovább vagy a hőmérő-készítést, vagy a jégkrém árulást, ami aztán öt év múlva annyival bővült, hogy nagyobb autót vettem. Ebben volt már hot dog, chips. Éjjel feltöltöttem a generátort, és minden hűtve maradt.

Ment egy pár évig. Kezdtem gyűjteni egy kis pénzt...

Connecticut-ban élt egy barátom, akit rábeszéltem arra – mert nagy farmja volt neki –: „Lajos, miért nem fóliázol itt?” Vittem neki rajzot – lehetett venni előkészítve tervet, magokat, palántákat, mindezt, amit el lehetett ültetni. Megcsinálta, mentem neki tanácsot adni. Jó haver volt. Az egyik gyerekével történt egy tragédia. Vettek egy kis vitorlást, kimentek a tóra. Véletlenül beindította a motort,

a gyerek pedig hanyatt be a vízbe. S a propeller levágta a lábát. *Ha nem lett volna pénz hajóra, nem történik ez meg.* Nem mindig jó a gazdagság!

Szóval, kijártam, s láttam, hogy egy nagy sík területen építkeznek. Mondtam, Lajos, menjünk ki, szimatoljunk. Egy nagy iskola mellett volt, láttam, hogy az iskola háta mögött parcelláznak. Volt egy kis pénzem, tízezer dollárt már *összekalapáltam*. Elmentem az ügyvédhez, s rögtön befektettem három parcellába. Mentem, dolgoztam tovább, mintha azok nem is lennének. Figyeltem közben a telekárakat.

A feleségem nem szerette, hogy túlságosan szétaprózom magam. De hát – *egy ágból csak egy ág lesz, több ágból több!* Valahogy így gondoltam. Két év múlva néztem az árakat, mennyiért lehet eladni? Nehogy kiszaladjak a felmenő ágból! Meghirdettem eladásra. Egy hónap múlva eladtam 25 ezer dollárért! Mondtam, ez jó volt: a tízezerből lett huszonöt!

Akkor aztán megjött az étvágyam, de csak óvatosan, mert óvatos duhaj voltam világeletemben. A felét befektettem Jamaica-kerületben, Phoenix-ben, egy 16 lakásos házba. Le volt eléggé robbanva, de kicseréltem az ablakokat, ajtókat, a fürdőszobákban új vezetékeket fektettem le, csempéztettem, burkolatot cseréltem, egyszóval: feljavítottam. Mindent regisztráltattam, hogy hivatalos legyen, nyoma legyen. Ez azért érte meg, mert ha mondjuk volt a havi bér hatszáz dollár, a befektetett összeg arányában föl lehetett emelni akár a duplájára is. A beruházás pedig adómentes volt.

Két év múlva, mikor eladtam, majdnem a duplája volt a bérleti díj! Ez Amerikában úgy megy, hogyha eladod, másikat veszel, a különbségért nem kell adót fizetni.

– *Ahogy hallgatom, jó sok üzleti érzéket örökölt a nagymamától!*

– Szükség is volt rá! Mert egyedül a nagyvilágba kikerülni, menekültné...! Bár én magamat nem éreztem igazán menekülni: szerintem menekült az, aki nem tud magával mit kezdeni. Én tudtam. Akkor is úgy éreztem, most is úgy érzem, hogy tartozom ennyivel magamnak meg a gyerekeimnek, hogy harcolok, ameddig lehet.

Az én vállalatom, az *Arany and Floor Company* széles tevékenységi körrel rendelkezett. A jégkrémtől kezdve a hot dogig én mindent

árultam. Emellett padlóburkolással is foglalkoztam. Árveréseken megvettem házakat egy bankkal közösen, olcsón; felújítottam, a bank kifizette. Így lassan mentem előre. A végén volt nekem a Bronx-i házam, a Yankee Stadium mellett. Egy nagyon jó negyed volt, még a kezdetekben, a '60-as években, ott a gazdag zsidók laktak. Hatalmas nagy lakások voltak, mindenütt cselédlánya volt. De tíz-tizenöt év múlva az idősök meghaltak, a gyerekek elhurcolkodtak. A lakás automatikusan a cselédlánya maradt. Így *feketedett meg spanyolosodott el* Bronx. A karbantartása a háznak és a környéknek nem folytatódott, lerobbantak lassan-lassan. És elértéktelenedtek.

Én ott vettem egy 68 lakásos bérházat. De ott is el kellett számolni: honnan van rá a pénz? Az volt a szerencsém, hogy 11 évig dolgoztam, levonták az adókat; ma is onnan kapom a nyugdíjamat. S mellette végeztem sokszor háromfajta különmunkát.

Ezt a házat megvettem az egyévi bevételének a kétszereséért. Kétszer 175 ezer dollárért. De letettem hatvanezer készpénzt, s a többi hitelből. Voltak ilyen speciális rehabilitációs hitelek, amiket az állam öt-hat százalék kamattal adott házak feljavítására. De a megvétel is elhúzódott több mint egy évig – kellett papírokat beadni, licitálni – mire pozícióba kerültem.

A ház felújítására kaptam háromnegyed millió dollár kölcsönt, plusz az én hitelem is ráment. A padló-munkákból bejött profitot is ebbe fektettem. Így kezdtem el a ház felújítását. Kicseréltem 650 ablakot, ajtókat, elektromos vezetékeket cseréltem, csempéztem.

Nagyon *fifikásnak* kellett lenni, hogy a törlesztő-részleteket fizetni tudjam, nagyon szigorúan vették! Mondjuk, kiürült egy lakás, a bérlő fizetett száznyolcvan dollár bérleti díjat havonta. Annak az egy lakásnak a felújítására költöttem harmincezer dollárt, annak százalék-arányában öt éven keresztül emelhettem a lakbért. Fölment a duplájára, másfélszeresére. Amikor újra kiadtam, már magasabb összeget lehetett kérni.

A lakások bérleti díját tíz év alatt úgy fölemeltem, hogy közel évi ötszázezer dollár jött be belőle. Mert a ház alsó szintjét átépítettem, kialakítottam benne egy szépségszalont, amit szintén bérbe adtam.

– 175 ezer dollárból félmillió?

– Az utcafronton kialakítottam egy delikátesz üzletet is. Arabok vetették ki. Most tanulságképpen elmondom, hogy csinálták az arabok. Egy arab, akinek pénze volt – falunként összeállítottak egy csapatot –, kivette az egyik arab az üzletet. Úgy egyeztem meg vele, hogy a felújítom az üzletet az általa előre kifizetett kaucióból; ő fizeti a számlákat, és felesben lelakja a lakbérrel az adósságot. Komplikált. A lényeg: minden bizalmi alapon ment, mert semmi papírt az arabok nem írtak alá!

Végül azért összebarátkoztam velük, beszélgettünk, így tudtam meg a mögöttes dolgokat. Föltűnt nekem, hogy a pénzeket nem teszi a bankba. Viszont kéthavonta vagy háromhavonta a falujukból cserélték a munkásokat. Elmondásaik alapján arra következtetésre jutottam, hogy folyamatosan viszik haza a pénzt, amit eljuttatnak Arafatnak, a függetlenségi harcra.

Előtte pedig az írek csinálták ugyanezt, az a pénz pedig valószínűleg az IRA-nak ment!

A házban félig fehérek, meszticek³⁶ laktak, jól kijöttem velük, beszéltem félig spanyolul, ők félig angolul, úgy hogy jól megértettük egymást. Bevezettem a házba szabályokat. Nem voltak szokva ahhoz, hogy szabályok vannak, mert nem voltak hozzászokva a rendhez. Ők is olyanok voltak, hogy amikor megkapták a segély-utalványokat, egyenesen mentek a szépségszalomba vagy az italozóba. Tíz nap múlva már nem volt pénzüik, jöttek: „Arany úr, kellene egy kis pénz erre-arra.” Volt, akinek adtam, volt, akinek nem.

Volt még egy hatalmas része az épületnek, egy szuterén. Egyszer jött hozzám két jamaikai – de fehérek voltak –, följánlották nekem, hogy templomot nyitnak. Bámultam, mint a borjú: mert ami érdekes, az érdekes! Hogy lehet semmiből valamit csinálni?! Meg egyeztünk abban, hogy én kiadom nekik öt évre a helyiséget. Fizetik a bérleti díjat, és karban is tartják. Berendeztek egy kápolnát, ahova hetente jártak, napközben pedig a gyerekeknek működtettek egy kis óvodát.

Megmondom őszintén, nem jártam rosszul velük, fizettek rendesen. Így jött föl aztán a gyarapodás, lassan-lassan. Így lett a

³⁶ indián és fehér szülők házasságából született gyermek

százhetvenöt-ezer dollárból majdnem félmillió, mikor a bíróság a vagyonmegosztási per után eladatta velem az épületet, az értéke 2 millió dollár volt! Csakhogy ez nem lett az enyém!...

– *Addig eltelt még jónéhány év!*

– Visszatérve: Akkor gondoltam egyet, a lakásunkból el kellett jönni tizenegy év után, mert a gyerekek nőttek, középiskolába kellett menniük. Ekkor vettem családi házat Flushing-ban – ez egy kertvárosi rész – gyönyörű szép nagy volt, két garázzsal.

Addig egy katolikus iskolába jártak, ami a 85. utcában volt. Papok és katolikus apácák tanítottak, akik tudtak magyarul valamennyire. Sok jó barátom volt köztük. A gyerekek kilencven százaléka magyar és ír volt. Jó keverék volt. De én azt akartam, hogy a fiam Németországban tanuljon tovább gimnáziumban, mert ott magyarul is tanítottak. Fel is vették! Akkor kezdődött az első nagy családi botrány, amikor rájöttem, hogy a fiam el sem utazott, az asszony nem engedte el!

A másik ok, hogy 11 év után elköltöztünk, mert faji zavargások kezdődtek. A 96-os utcában, az úgynevezett Mason Dixon line-on, ahogy az utcában a számok emelkedtek, úgy *színesedett el* a környék. Ez lett a spanyol Harlem. Elég sok zűrzavar volt ott, és az volt az az idő, amikor a „*Burn, baby, burn!*” égj, babám, égj-jelszót a feketék kiadták, Martin Luther King idején, amikor az egyenjogúságukért harcoltak. A fehér embernek akkor nem volt biztonságos közel lakni a színes negyedhez. Válság volt azon a környéken, elég nehéz volt munkát kapni. Közben én nyitottam egy padló-business-t. Padlókat rakunk le. Ez a vállalkozás tulajdonképpen megvolt nekem, amikor a lakásokat renováltam. De most önállósítani kellett magamat.

– *Itthon járta egy mondas, jöllehet ma már nem hallom, de gyerekkoromban sokat említették: egyesek azt hiszik, hogy Amerikában kolbászból van a kerítés. Az ön története nem arról szól!*

– A megélhetés ott sem egyszerű! Elmondok egy esetet, hogy milyen élet volt Amerikában. Amikor a semmiből is pénzt csinálnak, az aranyból meg szemetet. Lehetett akcióban fölvásárolni lakásokat, házakat. *És az embernek rögtön lett munkája.* Úgy csináltam, hogy a bankkal közösen megvettem egy kétgenerációs házat. Tervet kellett beadni, hogy mennyibe kerül a ház felújítása, és a bank fedezte a

költségeket. Én felújítottam, elvégeztem a munkát, én *tiszta* maradtam, a továbbiakban a bank döntötte el, hogy eladja vagy sem. De megvolt a számításom.

Azt hiszik sokan, egy gazdag ember nem csinál semmit, mert annyi pénze van; csak ül a *fülén*, vagy egész nap *party*-zik. Minden ember, akinek pénze van, az 24 órát dolgozik, hogy amit már megszerzett – ahogy magyarul mondják: ha már egyszer fölmászott az uborkafára, ott kell maradni a csúcson! Ha nem teszel érte, fogy az uborka! Ha nem is akarja, hogy több legyen, akkor is – ahhoz, hogy megtartsa – harcolni kell, mert változnak a gazdasági-politikai helyzetek, a családi helyzetek.

Arra föl kell készülni! Én is minden tíz évben éreztem, hogy *legatyásodom*, mert mindig valami közbejött. Vagy a gazdasági pangás, betegség, családi gondok, gyerekek iskoláztatása.

– *Akkor tehát miként kamatozott ez az üzleti érzék?*

– Például úgy, hogy amikor az Ács Pista által ajánlott házban dolgoztam 11 évig, egyik nap odajött a főnök, és azt kérdezte: „Tibor, meg tudod csinálni ezt a padlót? Mármint a padlófektetést. Mert aki szerződésben vállalta, nem tudott idejönni.” Mondtam, persze, hogy meg tudom csinálni! De nekem nem volt hozzá semmim! Gyorsan összekaptam magam, béreltem kocsikat, szerszámokat. Elmentem a magyar negyedbe, ahol mindig lehetett lődörgőket találni. Volt ott egy cigánygyerek, *Szénási Bertalannak* hívták, érdekes emberke volt ő is. Kérdeztem, akarsz-e dolgozni? Persze, mondta, megyek, mert nagyon sóher vagyok!

Úgy mellékesen megemlítem, hogy voltak kint olyan magyarok, akik hasonló cipőben jártak. De azoknak volt valamilyen szenvedélyük. Volt, akinek egy; de akadt, akinek kettő, három – az már túl sok: kártyázott, ivott, nőzött. Nem lehet egy bankkal sem menedzselni ezeket a hobbikat!

Ez a Berci már egyszer-kétszer segített, úgy hogy tudtam: meg lehet benne bízni. Aztán megcsináltuk a házban a padlózatot. Egészen jól. Ez valahogy elterjedt, mert attól fogva kezdett csöpögni a megbízás.

Az a ház *Mister Melon*-é volt. Volt neki vagy huszonöt. És a West End Avenue-n voltak ezek a gyönyörű amerikai házak, márvány minden! Portás két emeletre! Egyenruhában dolgoztak. Szóval ott voltak

ezek a házak: Fifth Avenue-n, meg a 6-os Avenue-n és a Broadway-on, valamint a Hudson-folyó partjánál. Most elmesélem, hogy ez a Mister Melon miként lett ilyen gazdag.

Mielőtt ennek az embernek a nagyapja *kijött* Amerikába – sajnos, el kellett neki szenvednie a koncentrációs tábort Dachau-ban.

Az öreg igazi *business-ember* volt. Amikor kiszabadultak a koncentrációs táborból, gondolkodott, hát mihez is kezdjen egy lágerből kiszabadult szegény ember? Előleget vettek föl a Joint Club-tól. Fölvásárolták a német katonai egyenruhákat! De egész raktárakat ürítettek ki! Hajósámról *hozták ki* Amerikába! Egy kicsit változtattak rajtuk: kicserélték a gombokat, ezt-azt-amazt – csináltak belőlük munkásruhákat; és a használtruhapiacon árulták. Annyi pénzhez jutottak, hogy abból megvett a West End Avenue-n és a többi környékbeli utcákban olyan házakat, amelyek hihetetlen jó állapotban voltak. Még ma is állnak, hál'Istennek!

Így lett dúsgazdag milliárdos Mister Melon. De én nem irigylem tőle!

E házak egyikébe kerültem én dolgozni, s nem volt 11 évig lakás-gondom. Mondta is az öreg: „Ne menj el, ismerlek, lehet benned bízni”. Mondtam, hogy nem rólam van szó, hanem a családomról.

Egyszer a Bercivel csináltunk neki egy lakást, a családjának. Két munkás volt velem. Új padlót raktunk le. A zsidóknak megvan a maguk vallási szertartása, és főztek ott valamit a hétvégére, lehet, hogy sóletet. A Berci kiment a konyhába, ilyen helyen nem volt szabad kérészés nélkül hozzányúlni az edényhez. De a Berci nemcsak hogy hozzányúlt, hanem kivett egy csülökdarabot az egyikből! Az öreg észrevette, és óriási botrány lett! Az ételt ugyan nem dobták ki, de láttam, hogy az edényeket kicserélték. Főtt a fejem, izzadtam, mint a rogyant bornyú! Az öreg aztán lenyugodott, én bocsánatot kértem. Mondtam: „Uram, új ez az ember csak pár hónapja van Amerikában, nem ismeri a vallási szokásokat.” Szépen mondtam.

Annyira *helyre* jöttünk, hogy reggel, amikor mentünk dolgozni, az öreg *Sligovicával* várt bennünket.

Szóval ilyen dolgok is voltak. Na, de menjünk tovább...

A félrehirdetett világ

– *Milyen az amerikai lélek egyébként?*

– Az attól függ: a családi neveléstől, a körülményektől, sok minden közre játszik. Úgy volt kint, a nagy barátság, az addig tart, amíg az ő kárára nem megy. Vagy nem *érzi* úgy, hogy ebből neki kára származik. Szívesen segítenek, de már mikor látják, hogy te beleléptél az ő *tányérjukba*, akkor már megmerevednek a kezek, a szemek és – a lelkek is. *A szakszervezeti öntudat, a szociális nevelés, nem a bajtársiasságról beszél, nem az egyenlőségről – hanem a különbségről!* A szociális segítőkészség megvolt mindenkiben. De: a fönnyaradás érdekében előbb jött minden más, csak azután következett az idegen dolga. Először a sajátjával törődött, utána, ha maradt valami, azt esetleg hajlandó volt átadni az új munkásnak.

– *A magatartás-kultúra, a viselkedés-kultúra mennyiben különbözött az itthonitól?*

– Sokban! Valahogy meglátják az emberek, kibökik, hogy idegen vagy. Akármennyire úgy *érzi* az ember, hogy *itthon van*, nem úgy mozog.

Viszont más eset is megtörtént velem. Az első autómnál még nem volt jogosítványom. Az ember, mikor meglátott egy rendőrt, kicsikét feszengett! De a vége aztán az lett, hogy megkaptam a vezetői engedélyt. A templomba, ahová jártunk, voltak egyszerű emberek, de voltak magas beosztású hivatalnokok is. Az egyik közülük segített megszerezni a jogosítványomat. Úgy, hogy nem kellett fizetni semmit. Lehet, hogy második generációs magyar volt az illető, mert értett valamennyit magyarul, de már nem beszélt. Azonban szerette a magyarokat, és segített bennünket. *Rendőr* volt ez a hapsi. Be kellett mennem a rendőrségre a papírárt, ők bélyegezték le, úgy hogy nem kérdeztek semmi. Odaadták, és azt mondták: *Good bye!*

Akkor drukkoltam először, amikor még a közlekedést nem nagyon ismertem. Kimentem a *highway*-re³⁷, és rosszul fordultam valahogy, és akkor jött a rendőr velem szemben. Nézett-nézett, és intett, hogy állj félre. Félre álltam. Kivert a verejték. Voltak a kocsiiban. Elkezdte mondani a szöveget angolul, egy kukkot sem értettem! Valahogy mégis elmakogtuk ezt is, azt is. Ránézett az engedélyemre, s adott mellé egy levelet. Azt mondta: amikor odaadod az jogosítványt, add oda mellé ezt a levelet is. Más alkalommal, ha megállított a rendőr: odaadtam neki. Megnézte, intett és mehettem. Máig sem tudom, mi volt benne, de biztosan olyan volt, hogy az ő védelme alatt vagyok, ha bármi történik, őt hívják.

De most elmesélek még valamit. Ötezer dolláron múltott, hogy a Northern Boulevard egyik oldalán vagy a másik oldalán lakom! Az éves adóbevallásban beírt jövedelem alapján meg volt határozva mindenkinek, hogy ki hol lakhat! Ahol én szerettem volna, ott olyan emberek lakhatnak, akik *elértek egy bizonyos kereseti határt*. Akik meg nem kerestek annyit, azok a Boulevard egy másik részén. Szóval így volt a *demokrácia* megoldva!

Meg úgy például, hogy az a ház, ahol én voltam házgondnok, abban olyan lakások voltak, amelyekben az Egyesült Nemzetek Szervezetében vagy bank-vállalatoknál dolgozók éltek. De nyolc-tíz szobás lakások voltak, hatalmasak! Két bejárattal. A cselédlánynak *külön bejáraton* kellett bemenni! Megvoltak az arisztokratikus vonások!

Egy kis epizód az amerikai életből. A Bronx-i házamban sok szociális segélyen élő ember lakott, nagy családokkal. Az állam *fizette* nekem a lakbéréket.

– *Miért?!*

– Mikor megvettem a házat, az első hat hónapban nem kaptam a bérlőktől pénzt, nem fizettek lakbért. Az állam nekik adta át a lakbércekket meg az élelmiszer-cekket, viszont ők nem adták tovább nekem! Szóval bíróságra kellett mennem, hogy a cekket ne nekik utalják, hanem egyenesen nekem. Ezeken végig kellett menni. Ha nem mész végig, akkor megy *gatyástul* minden!

³⁷ angol: gyorsforgalmi autópálya

Egy másik eset. A gyerekeimet be kellett íratni iskolába Flushingban, ott nem valami kedvesek voltak, pedig katolikus iskola volt. Volt egyenruha, minden jó volt, szép volt, de több pénzt kértek, *mint amennyit imádkoztak!* Nem törődtek azzal, hogy új vagy, mekkült vagy. Azt mondta nekem az apáca, ha meg tudod fizetni a házat, akkor meg tudod fizetni a tandíjat is! Én nem azt mondtam, hogy nem fizetem, csak halasztást kértem, hogy részletre fizethessem! Szóval ott voltak viták. Ennek ellenére otthagytam a gyerekeket az iskolában.

Egyik este mentem haza a munkából, és az asszony sírva fogadott: elzárták a gázunkat, villanyunkat, nem tudott a gyerekeknek főzni. Méregbe gurultam, beugrottam a kocsiba, bementem a szolgáltató központba. Csak sorszámot akartak adni, hogy majd holnap jöjjenek vissza. Nagyon *be voltam pörögve*. Az asztalok között bementem az irodába a főnökhöz. Mondtam neki: „Három gyerekem van, minden előzetes értesítés nélkül odajönnek, és lezárják a gázt, a villanyt! Milyen jogon tették ezt?!” Szó szót követett, és én azt mondtam ki, amit már mások is kimondtak, de én is: „Ha nem kapcsolják vissza a gázt és a villanyt holnap reggelig, akkor fölrobbantom ezt a kócerájt!”

Megígérték, meglesz minden. De a poén az volt, hogy mire hazaértem, két úriember várt, kérdezték, hogy én itt lakó vagyok-e. Mondtam, hogy nem a lakó vagyok, hanem a tulajdonos. Mit keresnek itt, kérdeztem. „Kérem szépen, a Con Edison Társaság biztonsági emberei vagyunk, ön olyan nyilatkozatot tett, ami felhívta a figyelmünket, hogy egy veszélyes ember.” Mondtam nekik: látják, milyen veszélyes vagyok, de azért vagyok veszélyes, mert a gyerekeknek nem tudunk főzni, enni adni! Volt ott még egy kis vita, aztán lecsillapodott a hangulat. Rutinos, öreg rókák voltak, adtak egy papírt, hogy visszakapcsolják 24 órán belül. Hivatkoztam arra, hogy soha semmi tartozásom nem volt, most sincs, ki van fizetve a gáz, a villany. Nagyon felháborított az eljárás. Tartottak nekem egy *hegyibeszédet*, hogy nekik így kell tenni, mert mások nem olyan türelmesek, mint én vagyok!

A lényeg az, hogy másnap dél felé megjöttek a szakemberek, és visszakapcsolták a gázt, a villanyt. Ez csak egy amerikai „epizód”. Nehogy azt higgyék, hogy ott olyan csendes az élet.

Amerikában sem stabil a gazdasági rendszer, mert minden kormányváltásnál minden posztra új ember kerül. Az első három hónap a *helyezkedéssel* telik: ki tud jobb pozíciót szerezni, a munka megszerzéséhez vagy megtartásához. Ugyanarra megy ki a játék, mint amit itthon is látunk. Ez a kapitalista szisztéma: mindig *frisseket* hoz föl, s akit már kihasznált, eldobja. A munkalehetőség ott sosem volt biztos, ez az egyén ambíciójától függ, hogy mennyit áldoz a vállalkozására.

És más egyébtől is. Volt, hogy beadtunk egy pályázatot, voltunk ott fehérek, feketék. Délután még mindig többen vártunk az eredményre, de a feketék már mind elmentek! A titkárnő, aki *two by four*³⁸ volt, úgy kilencven kiló, és ráadásul még sötét bőrű is, csípősen megjegyezte: „Ne is várjanak, mert úgysem kapnak egy fillért sem! Nem jó az *arcszínük! Nincsenek beütemezve!*”

Sokat lehet ebből tanulni, meg siránkozni, elcsodálkozni is, hogy tulajdonképpen hol itt az igazság és az egyenlőség?!

De viszont ezek által jól beleláttam az amerikai életbe: az amerikai kíméletlen és *félreghirdetett* világba.

³⁸ angol: kövér – tréfásan mondva

Trianon szálló: a magyarok büntetése

– 1982 egy nagyon nevezetes dátum volt az ön életében, ami ráadásul szomorú. Haza akart látogatni, de a repülőtérről visszafordították. Mi is történt pontosan?

– 1982-ben kaptam beutazási engedélyt, de Ferihegyen a hatóságok feltartóztattak, faggatni kezdtek régi bajtársaimról – azonban nem voltam hajlandó róluk semmit sem mondani. Közöltem, hogy amerikai állampolgár vagyok, hívják az amerikai nagykövetséget, s ha itt lesz a képviselőjük és az ügyvéd, akkor beszélhetünk. Valószínű emiatt visszafordítottak! Szegény édesanyám, aki ott várt, s aki akkor már több évtizede nem látott, rosszul lett, kórházba vitték. Csak 1988-ban találkozhattam vele!

Azokban az években volt a bős-nagymarosi erőműnek a problémája. *Lipták Bélával* és sok magyarral szerveztünk tüntetést Amerikában és idehaza, minket, sokunkat nem engedtek be az országba, de úgy éreztük, hogy valamit tenni kell. 1981-ben jött Szlovákiából egy delegátus, egy tudóscsoport, aminek a vezetője Pozsony melletti faluból való volt, *Püspöki Nagy Péter*. Egy tudós ember, aki könyvet írt, hogy a szlovákok hogy kerültek hatalomra, és a morva-szlovák-szláv testvériséget miként akarták összehozni. Ott voltam náluk két napig, beszélgettünk, és megmutatta Pozsonynak sok szép emlékezetes helyét. Körbevitte a városon, és egy olyan étteremben ebédeltünk, ami a Dúnán keresztül átvezető híd közepén van, egy torony tetején.

Szóval egy nagyon értelmes ember. Egy évre rá, mikor hazamentem New York-ba, kaptam egy másik értesítést, hogy menjek vissza Szlovákiába, és mérjem föl a helyzetet a nagymarosi erőműnél. Kicsikét komplikált volt a helyzet, engem Magyarországra be nem engedtek, ugye, akkor én úgy mentem, hogy repülővel Bécsig, onnan Prágába vonattal, majd pedig busszal át a Kárpátokon Pozsonyig.

Prágában volt egy érdekes jelenetem. Amikor megérkeztem Prágába, taxiba szálltam. Föl volt írva nekem egy hotel neve, mondtam a taxisnak: vigyen oda. Elvitt oda, de azt mondták, nincs hely. Három helyen próbálkoztunk, de mindenütt azt mondták: nincs hely. Kezdtem méregbe jönni, és mindjárt fölébredt bennem a *másik oldalam*. A Vencel téren, ahol a szobor van, megállt a kocsi, és a taxis rám nézett, aki addig csak angolul beszélt – megszólalt magyarul: „Nem kapsz sehol lakást, mert *magyar vagy*, ez van az útleveledbe írva, magyar születésű! *Büntetésül* minden magyart a *Trianon Szállóba* tesznek be!”

Már hulla fáradt voltam, mondtam, menjünk. Ott elfogadtak. Ekkor elővettem a jobbik eszemet, és volt nálam egy felvevő. Úgy helyeztem el a szobában a felvevőt, hogy az ajtó irányába álljon, és rátettem a kabátomat. Jelentkezett egy hölgy, angolul beszélt velem, és mondta, hogy adjam le a dollárjaimat, és töltsen ki ezeket a papírokat, mert a kérdésekre válaszolni kell! Mondtam, hagyja itt, és majd jöjjön vissza, én majd csöngetek érte. Közben ment a video-felvevő, és amikor kiment, finoman odafordult, hogy van-e dollárom, mert venne. Nem szóltam semmit.

– *Mik voltak azok a kérdések?*

– Átnéztem, hát először is: én amerikai állampolgár vagyok, nem vagyok köteles ezt a papírt *a magyarságomról* kiállítani, ha nem akarom! Egy óra múlva feljött, és mondta, hogy adjam le a papírt. Leadtam, de az útlevél is lent volt. Kérdezte: mennyi pénzt tartok magamnál? Ahhoz magának semmi köze, mondtam. Csak nézett. El meg nem adok dollárt! – mondtam jó hangosan. Akkor el kell hagynom 24 órán belül a hotelt – jelentette ki. Mondtam, jó, de most hadd aludjam ki magam! Majd 24 óra múltán beszélgethetünk erről!

Ki is aludtam magamat jól, és azután lementem az étterembe. Reggeliztem, de olyan síri csend volt! Ketten voltunk, azt hiszem, az egész étteremben, meg a nagy hotelban! Kimentem, körbejártam a Vencel teret, néztem a szobrot meg a forgalmat. Elég sok baj lehetett ott, mert akkora sorok álltak, hogy hihetetlen. Szemben a hotellal volt ugyanis egy hentes. Pont oda vitték a turistákat, ahol az üzletek előtt álltak a sorok. Színház is volt ott, a templomot szintén megnéztem. Na, jó, visszaindultam.

Azonban – a kisördög mindig bennem van, ugye – mikor én elmentem, a szállodaszoba ajtajához betettem egy kis finom, vékony cigarettapapír-szerűséget.

– A „titkos látogatók” miatt?

– Ha jön a *látogató*, nem veszi észre, nem zörög, ha leesik valami, és látom, hogy nem úgy áll, ahogy kellene. Bementem, s akkor jöttem rá, hogy hopp, itt valami baj van! Észrevették, hogy a video ment, láttam, hogy ki volt nyitva. Ők azt figyelték nagyon. Pár perc múlva, ahogy a szobába bementem, csörögnek, jött be a titkárnő. Mondta nekem, hogy el kell hagynom a szállodát. „Miért kell elhagynom?” Majd megmondják az okot, hogyha elhagytam. Követeltem: most mondja meg!

Vitatkoztunk egy darabig, aztán mondtam neki: „Látja, nekem nincsen titkom, itt van a felvevő, maguk is látták!” Fölcsattant, hogy: pontosan, milyen jogon vesz föl bármit?! „Olyan jogon, hogy ez az én felvevőm, véletlenül nyitva maradt, én nem tudtam, hogy működik!” Akkor is hagyjam el a szállodát! Mondtam: nem hagyom el, majd ha indul a buszom, amire hetekkel ezelőtt megrendeltem a jegyet! Majd akkor elmegyek!

Nagy csete-paté kerekedett, hogy majd hívja a biztonságiakat. Mondtam, hívja, nem érdekel. Lementem ebédelni meg vacsorázni, de azon a napon nem mentem ki az épületből. A vacsoránál néztem az étlapot: semmi magyar étel nincs meg magyar bor! Odahívtam a pincért, angolul, mondtam neki: itt van a szomszédban Magyarországon, magyar területek vannak itt, magyarok laknak ebben az országban, nincsen egy magyar étel, egy magyar bor sem!? A gyerek állt ott, előttem, egyszercsak megszólalt – magyarul: „Kérem szépen, ez a parancs, hogy ez így legyen, és ennek így kell lenni.” Mondtam: „Értem, értem, nem a parancssal van gondom, hanem *az indulattal, az indító okkal!*” Azt felelte: „Hát, hogy észrevegyék, hogy nem szívesen látott vendégek!” Kértem: „Most hogy vagyok nem szívesen látott vendég: mint magyar vagy mint amerikai?” Nem tudott mit szólni!

Mivel nekem még egy napra szólt az engedélyem, fölmentem a várba.

– A *Hradzsín-ba*?

– Igen. Vettem észre rögtön, hogy a kapura kitett tájékoztató táblán fel vannak tüntetve a királyok nevei, ki mikor uralkodott, de amikor magyar volt a király, az a történelmi korszak ki volt véve! Szóltam az idegenvezetőnek, angolul szólaltam meg, de rögtön kibökte, hogy nem anyanyelvem – lehet, hogy a jó angolom végett, de lehet, hogy a mozgásom miatt –: „Nem lehet beszélni, nekem nem lehet beszélni!” Annyira meg voltak félemlítve, annyira titkolták, hogy egy jogar alatt volt a két ország, hogy letagadták a történelmüket!

– *És ez 1982-ben volt?!*

– Ez '82-ben. Elérkezett az utazásom ideje, fölszálltam a buszra, át a hegyeken keresztül, s egyszer megálltunk, betértünk egy turista étterembe, a sí-negyedben. Itt már kedvesebbek voltak a vidéki emberek, látták, hogy kik jönnek, mindjárt adták le a drótot, hogy magyar vagy valami. Na, beértünk Pozsonyba, ott is folytatódott a megfigyelés. Nem hivatalosan, csak úgy titokban.

Két-három év múlva, mikor újra visszamentem Nagymarosra – két napot mentem le- meg föl, végig a határ mentén, a szlovák oldalon –, s nagyon sok olyan emberrel beszélgettem, akiknek nemcsak pozíciójuk volt: például a faluban tanácselnök, hanem egyszerű emberekkel. Bementem riportot készíteni a vetésbe vagy a klubházba, kultúrházba. Nem adtak vizet, benzint, a bérelt BMW-mről letörték az ablaktörlőt. Emiatt nem láttam az utat az esős, szürke időkben! Vissza kellett forduljak. Ez az ottani vendéglátásnak az egyik formája! El akarták venni a kedvünket attól, hogy keressük az igazat, mert az emigrációt érdekelte a nagymarosi erőmű. Főleg az érdekelt: hogy létezik az, hogy Magyarország adta a cementet meg a követ a víz eltereléséhez! A Duna eltereléséhez!

Én bent voltam egészen a Dunán, az építményen, Nagymarosnál, és beszéltem emberekkel. Nem tetszett nekik, többször rám szóltak, meg kiküldtek. *Kiküldtek az ajtón, bementem az ablakon!* Nem kémkedtem, csak figyeltem szabad szemmel, amit egy szabad polgárnak meg lehet tenni. Ezt házi feladatnak tekintettük.

– *Lett-e ebből rádiós anyag Amerikában?*

– Valami volt, mert érdekelt az embereket, akik aztán ebből össze tudták rakni a puzzle-t. De csak annyit lehetett elmondani, ami

nem fogja kompromittálni sem az egyik, sem a másik felet. Azonban volt nekünk egy közvetítőnk, a *Szász Zoli* – aki lobbizott nekünk –, professzor volt, tanított a Long Island-i egyetemen. Ő pedig kapcsolatban állt a *Tom Lantossal*, aki pedig összeköttetésben volt a magyar származású vagy magyar érdekeket képviselő állami hivatalnokokkal. Nem mindjárt a *legmagasabbnak* mondtuk el a dolgokat, hanem lépcsőzetesen került ez az egész a tudomásukra. Volt mikor rákérdeztek, és vissza kellett menni hozzájuk. Megkérdezték az ember véleményét, azt is el kellett mondani, le kellett írni az egész sztorit.

A Bartalis Feri volt a legvagányabb, úgy elmondta a magáét, hogy hihetetlen, a Fehér Házban a meghallgatáson.

Nem tudtam jobban belemélyedni, ott volt a család, a három gyerek, a feleségem. Éppen a családi életem a feleségemmel egy kicsit elromlott évégett. Mondjuk, neki is igaza volt, de ha őneki *ezen a vakvágányon* jobban tetszett, semmint hogy építsen, mert ő nem szeretete a magyarokat – magyar volta ellenére sem. Nem dolgozott, de úgy élt, ahogy akart. Oda ment, ahova akart, jógára járt, terápiára, nem avval töltötte az idejét, amivel kellett volna, és ez bántott engemet...

Most is eléggé eltértem!

Lazulás vagy rendszerváltozás

– *Kezemben tartok egy kiadványt, amely a II. Amerikai Magyar Nemzetgyűlésről szól. Az első 1929-ben volt, a második 1999-ben. Megpróbáltam összeszámolni: hány száz név olvasható benne. Döbbenetes! Ezernél több!*

– Kisemberek szerepelnek benne, többnyire! Ők adományozták a pénzt a nemzetgyűlésre. Az Egyesült Államokból, Kanadából és Dél-Amerikából; az Amerikai Magyar Szövetség és azoknak a szervezetei nagyjából összeadták erre a fedezetet. Rengeteg pénzbe került, hiszen, például, akik Magyarországról jöttek, művészek, előadók, mindegyiknek fizettük az útiköltségét, a szállodát. Volt probléma bőven ezzel. Az utolsó nap még nem állt a színpad, egy hatalmas sátorban építettük föl; nem tudtunk nemzeti színházi szintű öltözőt biztosítani; volt olyan rockénekes, aki nem volt hajlandó a saját kofferját felemelni a repülőtéren, állítólag probléma volt a derekával, és Limousine-t kellett hozatni, mert csak azon volt hajlandó utazni.

– *Hogyan jutott ez eszükbe, hogy 70 év után ismét összehívják az Amerikai Magyar Nemzetgyűlést?*

– Akkor már érezhető volt a lazulás itthon, a politikában.

– *Lazulás?! Hiszen '90-ben megtörtént a rendszerváltozás!*

– Lazulásnak vettük mi odakint. Már jártak kint állami vezetők, ott voltak a Kossuth-szobor avatásán 1990-ben, a Capitoliumban. Ott egyébként Kossuthon kívül csak Raul Wallenbergnek van szobra. A Kossuth-szobor állításában Tom Lantos képviselő segített sokat.

A nemzetgyűlés szervezése nagyon hosszú folyamat volt. Ezen több ezer ember dolgozott. Nemcsak én! Nekem a meggyőződésem az volt: csak akkor, ott jelentem meg, próbáltam magamat megmutatni, ahol már nem akartak mások előre lépni.

Legalább tizenkét évig készültünk rá, már akkor volt tervezetünk ehhez. Először tartottunk egy nagygyűlést egy motelban, és ott határoztuk el, hogy megrendezzük. Előtte Cleveland-ben volt minden évben ilyen találkozónk, ahol megvitattuk a jövő problémáit, lassan kezdtük el fölépíteni.

De korábban folyamatosan minden úgy elő lett készítve, hogy ne legyen hiba. Meg volt hívva *Horn Gyula* – én kértem tőle interjút –, akkor ott volt a *Pozsgay Imre*, és kint volt az Írószövetségből egy pár ember.

– *A nemzetgyűlés összehozása rengeteg ember munkája volt a dokumentum szerint, nagyon össze kellett fogni. De a kinti barátságok hogyan alakultak?*

– Nem ment olyan könnyen! Mondtam már, hogy a magyar emigráció – készakarva, vagy a butaság vagy az irigység következtében – nem volt egységben. Három részre volt szakadva: az I. világháború utáni menekültek, akiket részben *kunbélásoknak* hívtak, aztán vörösöknek, de voltak köztük nagyon rendes katonák. Azonban ne felejtsük el, akkor még Magyarországon vörös uralom volt! Például az én orvosom is harcolt a magyarokért, mint lelkes fiatal egyetemista. De ő is kiment Amerikába, ott fejezte be az orvosi egyetemet.

Aztán akik az elszakított területekről vándoroltak ki, azok Pittsburgh-be, Pennsylvániába, különböző helyekre mentek. Többnyire bányákban dolgoztak és a vasútépítésnél. Ők komoly létszámú emigrációt alkottak. Egyébként az emigrálás már megkezdődött a világháború előtt! Mindezek egy-egy külön csoportba tartoztak, nem keveredtek más csoportokkal.

Akkor jöttek a '45-ösök, az úgynevezett DP-sek, főként olyan katonatisztek tartoztak közéjük, akik szolgáltak a Horthy-rendszerben; továbbá ápolónők, hivatalnokok és a magyar értelmiség más rétegei. Aki érezték, sejtették, hogy nem jó világ jár majd rájuk, '47-48-ban kezdtek beszivárogni. Addig Európában, Németországban éltek. Persze, köztük is voltak dolgozó munkásemberek.

Nem számítottak arra, hogy valami csoda folytán egyszer a kommunizmusnak *útilaput kötünk a talpára*. Mi, ötvenhatosok sem számítottuk erre. Berendezkedtünk hosszútávra. Mi voltunk a harmadik

csoport. De még mi is és a '45-ösök is nagyon lassan melegedtünk össze, mert meg kell hagyni, a magyar gőg megvolt mindegyikben. Volt olyan időszak, mindjárt az elején, '56-'57-ben, hogy nem szívesen látták maguk közt az ötvenhatosokat a Magyar Házban meg a magyar arisztokraták klubjaiban.

Aztán lassan oldódott a merevség. Az ötvenhatosok között nagyon sok szakember volt. Kezdték pozíciókba kerülni, s fokozatosan ez a szellemi különbség kezdett elolvadni. Azoknak, akiknek ott volt a nevük – például a Katolikus Ligában, a Magyar Házban – azok a személyek uralták a mezőnyt, akik ebbe a csoportba tartoztak. Sajnos, voltak olyan problémák, hogy egyesek sok pénzzel nem tudtak elszámolni.

Nevet nem mondok. Thyssen, ez a német acélgyáros, ez egy magyar arisztokratának a házasságából született – hatalmas összegeket fordított az emigrációnak a segélyezésére. S bizony, *ezek a pénzek nem minden esetben jutottak el a címzettekhez!* Akik feltételezhetően eltűntették, ezek közül néhányan még ma is élnek. Sőt, mi több, jó pozíciókba vannak behelyezkedve. Már ebben a rendszerben is bent vannak!

– *Miként gondolták önök a nemzetgyűlés összehívását, hogy Amerikában megváltják a magyar világot? Vagy meghatározzák? Vagy egyáltalán befolyásolják?*

– A magyar kormány tevékenységét mi általában véve úgy láttuk, hogy *vizet prédikál és bort iszik*. Nem voltak az igazság mellett. Nem merték bevallani a problémákat. Azonban nekünk valahogyan mégis volt rálátásunk dolgokra; másoknak is, de főleg nekem, a rádió hallgatása nyomán, hogy a '81-'82-es években valami megváltozott Magyarországon. Valami készülöben van. Hogy ez mikorra van időzítve, nem tudtuk. De arra gondoltunk, mikor Fekete János, a bankvezér, fölvette az első kölcsönt a Világbanktól, hogy itt valami megszakad, valami új kezdődik. Csak nem tudtuk, hogy ez merre fog vezetni!

– *Mi volt a fő témája, és mi lett az eredménye a II. Amerikai Magyar Nemzetgyűlésnek?*

– Sok minden elhangzott, számos ígéret, például az államosított vagyoni visszaadásának lehetőségéről, és ehhez szponzorok megszerzéséről; de végül ezek az ígéretek nem teljesültek. Ehhez ugyanis olyan

egyének kellett volna, akik akkor Magyarországon pozícióban voltak, s az ügy kivitelezéséhez elfogadták volna őket. Így tudott volna mindkét fél közös nevezőre jutni!

– *Az '56-os forradalom sem maradhatott ki, ami érthető, hiszen sokat tett-tettek azért, hogy ne felejtse el a világ sem, mi történt. De akkor már több mint negyven éve kint élt Amerikában, még mindig a forradalommal foglalkozott?!*

– Ez egy olyan dolog... hogy is mondjam? Ha valaki jó fradista, annak a vére is zöld. Mi magyarok voltunk, és úgy éreztük: ezzel tartozunk. Nemcsak a magyar hazának, hanem az Egyesült Államoknak is, hogy méltó példát mutassunk a nemzeti hagyományaink megtartásában, ápolásában.

Nem értük meg Amerikának

– *Pongrátz Gergellyel sokat beszélgettek az '56-os forradalomról?*

– Nemcsak a Gergellyel, többen összejöttünk úgy havonta különböző helyeken, eleinte még sűrűbben is. Az újratemetés után rendszeresen jártam haza – Gergely '91-ben már végleg hazatelepült. Apró részletekbe menően próbáltuk elemezni a tragédiánkat. Ez pedig úgy történt, hogy mindenféle problémát az asztalra tettünk.

Én mindig oda tértem vissza, hogy ott laktam a Molnár utcában, egy utcahossznyi távolságra a Honvéd Tiszti Kaszinótól, ami a Váci utcában volt. Ez az a saroképület, amiben most egy nagy bank található. De több helyen voltunk, azt hiszem. Volt egy tiszti kaszinó még Zuglóban, a Stefánia úton is. Ha nem felejtettem el, és tudtam, mikor van a gyűlés a Petőfi-körben, bementem, és végighallgattam. Az emberek '56 tavaszán kezdtek jobban gondolkodni, főként az akkori magyar értelmiség, diákok, újságírók és olyan emberek, akik számítottak valamit az ország közvéleményének formálásában. Azonkívül voltak ezek a Duna-hajó konferenciák, összejövetelek, amikre elmentem.

– *Mi volt a Duna-hajó konferencia?*

– Béreltek hajót a szervezők, s azon tanácskoztunk, beszélgettünk. Ezek az utak szinte egyik alapját képezték – bár nem tudatosan! – a forradalom előkészítésének. Arra a meggyőződésre jutottam, hogy voltak ezek a *fiúk*, értelmes egyetemisták vagy már végzettek, továbbá *Kuczka Péter* volt ott, *Déry Tibor*, *Halász Péter*, meg azok, akik '56 után kimentek, újságírók lettek; a Free Europe-nál, a Voice of Americánál kaptak állást. Ezeknek a fiatal gyerekeknek, az akkori magyar értelmiségnek – akiket a kommunista rendszer nevelt, és egy bizonyos időt foglalkozott már velük – *sem* tetszett, amit a kommunista vezetőség művelt. Ilyen „palotaforradalomra” készültek. Lassan

próbálták ezt, hogy ne legyen senki sem megbántva: az öregek szépen lépjenek le, üljenek a meleg fotelba; és *akik állva maradtak*, folytassák, amit az elődeik abbahagytak, csak most már próbáljanak – úgymond – jót tenni az országnak. Nem úgy, mint akik szolgálták a moszkvai rendszert, amivel nem tudtak semmi jót tenni a magyaroknak. Csak hosszabbították az egész nemzet fájdalmát.

Meghirdették az egyetemisták azt az első tüntetést, Szegeden, már előző nap, és Debrecenben; meg volt több helyen, s a *nagy zuhany* 23-án jött. Az az értelmiség – én úgy hívtam, hogy *piros értelmiség* – lelkesedéssel haladt előre. De a fiatalok eggyel nem számoltak, hogy az akkori rendszer-vezetés csak egy *bizonyos fokig fog elmenni* a változtatásokban. Hogyha eljut egy olyan állapotba, hogy nem tudja kezelni a gyerekeket – azt hiszem, a legidősebbek húszévesek voltak – akkor ezeket az embereket a Pirosék³⁹, Rajkék⁴⁰ szellemiségének követői, az akkori vezetőség, majd szépen lassan *leépíti*.

Majdnem ugyanez történt meg a forradalom vége felé! Mikor a szakszervezetet és a többit *leszalámították*. Ugyanez a sors vár volna ezekre a fiatalokra is! Ki gondolt akkor arra! A pillanatnyi sikerben!

A Piros bement a rádióban, emlékszem, hogy a tüntetést hagyják abba, különben lövetni fog. Igen ám, odáig minden nagyon szépen ment; addig, amíg – el sem tudták képzelni, hogy ilyen is lehet – a *pesti srácok* vissza nem lőttek! Igaz, hogy levente-puskával, de a forradalom akkor még csak *népfelkelés* volt. A forradalom 27-28-án kezdődött, de akkor amnesztiát adott az *Imre bácsi*⁴¹, és azt hittük, hogy minden le fog csendesedni.

Egy ilyen helyzetben, ami akkor volt a táradalomban, a magyar lélek, a magyar temperamentum annyira örült a legkisebb szerencsének, és ebből a piciből *buborékot tudott csinálni*. De amikor az a buborék elpattant, akkor láttuk, hogy nem is úgy volt, ahogy elképzeltük. Mert '56 nem volt forradalmilag előkészítve, sem katonai-

³⁹ Piros László (1917-2006): 1954. június 6-tól belügyminiszter

⁴⁰ Rajk László (1909-1949): 1946-tól belügyminiszter, az ÁVÓ létrehozója, megrendezte az első koncepció pereket, majd egy ilyen perben halálra ítélték és kivégezték.

⁴¹ Nagy Imre

lag; *az jött, mint a vadvirág a réten*. De azt a réti vadvirágot hosszú évtizedek drámája és problémája tartotta addig is életben. S amikor eljutott a forradalom oda, hogy végre önállóan akarja megteremteni a létét, akkor láttuk, hogy ez bizony nem az, amit elképzeltünk!

Közben az összes intézkedés, amit az akkori kommunista kormány hozott, benzin volt a parázsszal!

– *Alighanem lelket-megrázó elemzések lehettek. Mire jutottak?*

– Csak arra tudtunk jutni, hogy *jól átráztak bennünket!* A magyar intelligencia-vezetőség nem volt képes kezelni az eseményeket! Imre bácsi *követe* az eseményeket – *nem vezette!* Ebből az lett, hogy kaptunk egy olyan levelet Eisenhower-től, az Egyesült Államok akkori elnökétől – nyilvánosságra hozták az újságok –, hogy az Egyesült Államok szövetkezett az oroszokkal. Ez visszanyúl a II. világháborúhoz, azaz a békeszerződéshez. Ebben az áll, hogyha az oroszok elhagyják Ausztriát, ki kell vonuljanak Magyarországról is. Erre az oroszok gyorsan létrehozták a Varsói Szerződést, a KGST-t, hogy nekik biztosítani kell a vasútvonalakat Ausztriába az orosz csapatokig.

Tehát eleve bukásra voltunk ítélve.

De mi ezt nem tudtuk, illetve, nem akartuk tudni, de mélyen nem láttunk. Magam is úgy voltam evvel, ha én ebből kijövök élve, akkor csak addig, amíg föl nem akasztanak! S ezért is hagytam el az országot, mert „visszaeső” voltam: engem már 1954-ben letartóztattak a honvédségnél, *parancsmegtagadás, függelem-sértés* miatt. Legalábbis ezt mondták! Magam sem tudtam, csak évekkel később, Amerikában jöttem rá, amikor magam próbáltam összerakni a puzzle-t: hogy és mint volt.

Visszatérve: tehát minket *megetettek!* De a másik része az is lehetett, hogy olyan nemzetközi problémák jöttek, amire sem a magyar vezetőség, sem a forradalom vezetősége, az értelmiség, nem számítottak. Hogy az olaj ilyen nagy problémát fog okozni. Mert a Szezei-csatorna angolok által történt megszállása olyan nemzetközi krízist okozott, hogy mi huszonhatod-rendű kérdés lettünk.

Először is nem volt nekik érdekük, hogy minekünk segítsenek. Habár azt mondták, hogy riasztották a Nyugat-Németországban állomásozó amerikai ejtőernyősöket. Ilyen nincsen! Ha riasztanak, akkor

azoknak menni kell! De nem voltak riasztva, csak föl lettek készítve! Mint ahogy állandó készségben volt a magyar hadsereg, az orosz csapatok is állandó készségben voltak. Éppen úgy, mint a nyugati országok csapatai is.

Én elhiszem azt, hogy háború azért nem tört ki, mert nem akartak atomháborút! Ez oda vezetett volna, mert ha az oroszok egyszer megindulnak Nyugatnak, amiben komoly pozíciót szántak a magyar hadseregnek, akkor itt komoly problémák lettek volna.

Én ezt így látom, és azért mondom, hogy *nincs igazság*, mert ha igazság lett volna, akkor egészen másként alakultak volna az egész világon a gazdasági meg a humanitárius rendszerek.

– *Honnan tudja, hogy valóban nem riasztották az amerikaiakat Nyugat-Németországban?*

– A hetvenes években többször beszélgettem egy igen magas beosztású, már nem aktív amerikai tiszttel. Megtudtam, hogy a szovjetek a csapataik hadigépezetét Nyugat felé koncentrálták. Amikor a szuezi válság megkezdődött, az amerikaiak nem indultak meg elég gyorsan, mert ehhez kellett volna francia és angol támogatás. Ami nem volt meg. Viszont a magyar kémiszolgálat szuper tisztje elárulta az amerikaiaknak a Szovjetunió tervét. Az amerikai 7. hadosztály felkészült volt: várták a szovjet támadást. De ez nem következett be – emiatt az amerikaiak *ránk* haragudtak. A Szovjetunió is fel volt készülve, ha Amerika ledob ejtőernyősöket Magyarországon: húsz hadosztályt vetnek be! Király Bélának igaza volt, november 6-án már nem volt egy ép magyar hadtest. A szabadságharcosoknak semmi esélyük nem volt, hogy győzzenek!

Magyarország nem érte meg az amerikaiaknak, hogy háborút kezdjenek a szovjetekkel. De akkor megérte volna, ha a szovjetek beállnak Szueznél! Ez így igaz.

A jó, a rossz és az igaz, '56 igazsága

– *Igaz, jó, rossz – beszélgetéseink során többször előjöttek ezek a fogalmak. Mi az, hogy 'jó'?*

– Már ezen én is gondolkoztam! A jó-n meg a rossz-on.

– *Azt szokták mondani, hogy kinek ez – kinek az.*

– Én úgy vettem: ami jó a családomnak, az jó a nemzetemnek. Ami jó a nemzetemnek, az jó a templomnak, a vallásomnak – *a fennmaradásnak!* A rossz, ami le akarja rombolni, tönkre akarja tenni, amit létrehozunk. Csak egy eklatáns példa. Sok vitám volt – habár én nem vagyok katolikus, református vagyok –, sokat vitatkoztunk a katolikus templomon, New York-ban, amit a magyarok építettek az I. és II. világháború között. Kidobálták a Szent Istvánt a hallból, Trianon után, és nem magyar papokat küldtek oda! Miközben a magyarok fizették a számlákat. Mostmár kérem, ott vagyunk, hogy nincs magyar papja a magyar templomnak, a magyaroknak, akik ott, a környéken laknak. Volt spanyol, ír, minden, csak magyar nem. Kidobták a magyar szenteket, a magyar iskolát beszüntették.

– *Ez mikor történt?*

– Ez még jelen pillanatban is tart! Én nem bántok másokat, nem kívánok rosszat másnak, a Bibliának a tízparancsolata, ami vezetheti az embert. Hogyha jót tudsz tenni, tedd.

– *És mi az, hogy 'igaz'?*

– Még a teljes igazságot nem tudom, megmondom őszintén. Amit a tanítók az iskolában mondtak, mi igaznak vettük, jónak. Mert csak az lehet *igaz*, ami *jó*. Lehet, hogy gyerekes vagyok ebből a szempontból, de én nem tudok olyan nagy igazságot elfogadni, mikor *nem érzem* azt! Ha én érzem, hogy valami *igaz*, azért hajlandó vagyok fölállni, hajlandó vagyok áldozni.

Nem igaz – igaz. Itt az a probléma: lehet, hogy ami nekem *igaz*, az a másoknak nem az. És ami annak *igaz*, az nekem nem az. Énszerintem ezt a kérdést a közeljövőben sem fogják tudni megválaszolni!

Igaz az, ahogy velünk bánnak, viszont az *nem jó*. Ha csak a környezetbeli népeket nézem, akikkel úgy éreztük, igazságosak voltunk, ők nem igazságosak velünk szemben. Nem ismerik el, hogy mi nem ellenük voltunk, hanem velük voltunk, ha a magyar történelmet nézem. A körülöttünk levő országok belőlünk lettek ekkorák. Ezért nem kellene hálásnak lenni, csak megadni a tiszteletet: mi *annakidején* nem vettük el a nyelvüket, nem vettük el a vallásukat, a kultúrájukat. Megadtuk nekik azt a lehetőséget, amit a magyar parasztnak vagy munkásnak, nekik sem volt több! A szegény – szegény volt mindenütt; a gazdag – mindenütt gazdag volt.

Visszatérve az igazságra. El kell mindenkinek dönteni, hogy *melyik* igazság mellé áll.

– *Mennyit változott '56 igazsága?*

– Ötvenhat igazsága? Ez egy érdekes kérdés. Énszerintem még nem ismerik az emberek az igazát. Majd a történelemtudósoknak, kutatóknak kell felderíteni: mi az igazsága. Mert sok minden, amit '56-ban igaznak gondoltunk, és harcoltunk érte, az később elhomályosodott. Az igazság később nem lett igazság, mert olyan célokért harcoltunk, amiket nem lehetett valóra váltani. Nem tudtuk *igazzá* tenni. Ez a forradalom '56-ban spontán, vezetés nélkül tört ki. Sokan nem tudják, hogy miért hívnak „pesti srácoknak” bennünket. Ez egy *kivételes* szó. Hiszen a pesti srácok kilencven százaléka vidéki gyerek volt! Csak idejártak iskolába vagy dolgozni, itt laktak, éltek. És a végén „elromlottak” úgy, mintha valóban pesti srácok lettek volna

Ötvenhat igazságát nehéz megmondani. Mert az igazságért harcoltunk, és kisült a végén, hogy az egész mind csak álom volt – vagy inkább egy bizonyos csoportnak az igazsága. A Petőfi-kör, az akkori baloldali értelmiségiek '45 körül éltek fiatal éveiket. Eljutottak odáig, sokat tárgyaltunk-beszélgettünk úgy idehaza, mint kint Pongrátz Gergelyékkel, hogy tulajdonképpen átejtettek bennünket.

– *Kik?*

– Az alatt a tíz év alatt, 1945-től ’55-56-ig annyira tele lett a magyaroknak a hócipője, hogy változást akartak. Le akartuk rázni a szovjet uralmat. Amit a hírekből kihallottam, turistákkal találkoztam, elbeszélgettünk; a hetedik érzésem valahogy sugallta: valami készül, itt valami készül. De mi?! S ez pezsgetett mindannyiunkat, hogy elébe menjünk az eseményeknek. Nemcsak hírszerzés szempontjából, hanem a köznek eljuttatni az igazat: ez szovjet diktatúra és nem demokrácia.

Kint, Amerikában ugyanezt akartuk elérni. Viszont az *ötödik magyar hadoszlop* erősen dolgozott, hogy megbolygassa az emigrációt.

Ennek ellenére egyetlen egy előadás sem volt kint New York-ban, hogy ne lett volna teltház. A ’80-as évek elején, ha ünnepélyt rendeztünk, fő mozgatója Kálmán Laci és csoportja volt. Ő ’56-ban Pécsen harcolt, ott volt egyetemista, ő szavalta el a Nemzeti dalt; Franciaországba emigrált, ahol a filmtechnikai vállalatnál dolgozott, másfél évi tanulás után *jött* át Amerikába – kiváló tehetségű szónok, bemondó, szervező egyéniség volt.

S főleg New York-nak és környékének hangadója volt a Kálmán László-rádió, amin keresztül ezeket tudtunk megmozgatni négy államban – New York, Connecticut, New Jersey és még Pennsylvania államokban –, sőt, az egész országban. Ha valahol szerveztünk egy nagygyűlést, nemcsak százak, hanem ezrek is összejöttek. László végtelen tehetséges volt rendezésben és szervezésben. Sokan nem szerették, mert kicsikét túl erős hangon rendezte néha a dolgokat. Voltunk jópáran, akik a keze alá dolgoztunk, máskülönben nem tudta volna megcsinálni az *István, a király*-t.

– *Melyik volt az a találkozás vagy rendezvény, amelyik jobban megragadt az emlékezetében?*

– Ez a rock-opera, az *István, a király*. Főként a jól ismert, neves szereplők miatt. A ’80-as évek elején rendeztük meg a Park Avenue-i katedrálisban. Gyönyörű barokk épület! Ott rendeztük a március 15-i ünnepélyünket is. Arra kint volt Bács Ferenc, Técsi Sándor erdélyi színművész. Ez abban az időben volt, azt hiszem, amikor hazahoztuk a koronát. *Előkészítettük* a korona és koronázási ékszerek hazahozatalát. Sok barátja, de sok ellensége is volt a dolognak. Volt tíz vagy tizenöt olyan

személy, aki *kijött*. Püski Sándor bácsiék intézték az *ottani* írószövetséggel, hogy ki tudjon jönni az, akire nekünk szükségünk van. *Köteles Pál* erdélyi író nagyon-nagyon beszédet tartott. Volt Csurka-beszéd, még a rendszerváltás előtt. A kezdő mondata így hangzott: „Elhoztam a véres kardot, és ezt hordozom körül!” Mellesleg: mire hazajött, már letiltották!

Ez egy nagyszerű előadás volt, teltházzal. Cserkészek fölvonultak, nagyon szép volt. Olyan cikkek jelentek meg arról az előadásról, amelyekben nemtetszését fejezte ki R. P. újságíró. Több esetben előfordult, hogy eljött ezekre az előadásokra, ott komoly viták voltak ilyen emberekkel. Majdnem olyan jelenetek játszódtak le, mint ahogy most: nyugati emigrációban lévő liberális vezetőknek kimondottan a személyét megtámadták. Bármit tettünk. Ami magyar érdeket vagy a magyar szépséget, értéket képviselt – nekik semmi nem volt jó. Ezek voltak a R. P.-ék.

Ilyen érdekes viták voltak.

Kata, a Jóisten ajándéka

– *Mi indította el a gondolatot önben, hogy hazaköltözzön?*

– Ennek több oka volt. Az egyik a válás és annak következményei. Azt a 68 lakásos bérházat, amit megvettem az egyévi bevételelének a kétszereséért, 350 ezer dollárért – ha nagyon rövidre akarom fogni – a feleségem *jóindulatából* elvesztettem, az összes vagyonommal együtt. Akkor a bevétel félmillió volt. Majdnem tíz évig tartott vele a pereskedés a válás után, a vagyonszétosztás meg meggyezés miatt; addig manipulált az én drága ex-feleségem, hogy az államot támogattam meg az ügyvédek! Az ügyvédek hatalmas összegeket kértek. Közben az adósságot és az én ügyvédi költségeimet is ki kellett fizetni. A legviccesebb az volt, hogy ő nem fizette az ügyvédet! S a végén nekem – hogy haza tudjak települni – kellett kifizetni az ő ügyvédi költségét is: 65 ezer dollárt, máskülönben nem hagyhattam volna el az országot!

– *Akkor már a 2000-es év felé járunk?*

– Körülbelül.

Kitérőként hadd meséljek el egy érdekes epizódot. Tízévi munkám ment bele abba a házba, amit a végén a bíróság adatott el. De amikor a feleségemmel a válást kimondták, hát – hogy lehet egy férfit hazavágni? Az anyagiakkal: én semmit nem kaptam, ő kapott mindent. Nem akarom bántani, mert végeredményben három gyermekemnek az anyja. Én sosem mondtam a gyerekeimnek, hogy ne beszéljenek az anyjukkal vagy haragudjanak rá.

– *Inkább térjünk vissza a házhoz...*

– Tehát volt egy *saját*, gyönyörű nagy házam Flushing-ban, öt szobával, két garázzsal, kerttel. A hiteltörlesztő részletem is szép nagy volt: több mint kétezer-ötszáz dollár volt havonta.

A feleségem nem dolgozott, amíg a gyerekek meg nem nőttek. Húsz éven keresztül itthon nyaraltak a gyerekek, őket beengedték, jöttek, itt éltek egy-két hónapot minden nyáron, én meg fizettem a költségeiket.

Elvadult a család, a gyerekek nőttek, elmentek egyetemre, lassan teljesen szétmentünk – már olyan formában: lelkiileg.

Egyszer odaállt elé a feleségem, hogy ő elmege, itt hagy. Mondtam: legalább valami okot mondjál! Csinált marhaságokat, az ember el képedt, hogy egy felnőtt nő hogy lehet ennyire naiv. Azt felelte: szerelmes lett. Huszonnyolc évi házasság volt mögöttünk! Kérdeztem: kibe? Mondta: ott, ahol dolgozik. Persze, faggattam, hogy gondolt-e a gyerekekre, válásnál mi fog bekövetkezni? Ő nem akarta megérteni, hogy nemcsak nekem tesz rosszat, rosszat csinál a három gyereknek, az egész családnak a jövőjét fejre állítja. Habár igyekezett azelőtt is, hogy nekem keresztbe húzzon, a három gyereket ellenem nevelte: nekem sosem adott igazat a gyerekek előtt. Ebből lett a vita. A gyerekek előtt én nem akartam veszekedni, de ő mindenáron bizonyítani akarta a felsőbbrendűségét. A gyerekeknek nem kell sok, csak egyszer kell őket *jégre tenni*, aztán ők csúszkálnak a szabadságban, ahogy ők akarnak.

A lényeg az, hogy ügyvédhez ment, és rám mért egy övön aluli ütést: azt mondta, hogy az adóbevallásom hamis. Az adóhivatal mindjárt rám szállt, akkor le akarták foglalni a vállalatomat. Közben nekem több *business*-em volt, be akarták zárni! De én azt kértem, csak azt zárják le, amire állami adósságom van. Az lett a vége, hogy felajánlottam feleségemnek: *fifty-fifty* – ötven százalékban beveszem partnernak az üzletbe, hivatalosan, törvényesen. Nem akartam átrázni, én csak békességet akartam. Ha öneki szabadság kell, nekem is szabadság kell. Ha nincsen szabadság, nem tudom az üzletet csinálni.

Már régen észrevettem, de valahogy nem értettem: miért zavarja az, hogy sikeres vagyok? *Egy gaty a helyett már kettő van*. Irigyelte, és nem tudta megemésztetni, ebből lett a vita. Meg abból, hogy ő katolikus volt, én meg református. Ennekem sosem jutott eszembe így a vallás; a gyerekek katolikusoknak lettek keresztelve, magyarok voltak. A legfőbb problémám az volt, hogy a magyarságát nem ápolta úgy, ahogy én szerettem volna, ahogy én magyar voltam. Nem hiszem, hogy a nagyszülei miatt, akiknek révén sváb beütés van benne. Ismertem anyját-apját, jó magyarok voltak, de ő *elhajlott* vagy mi lett vele.

Amikor azt mondta, hogy el akar válni – ez már hetekig-hónapokig ment –, kinyitottam neki az ajtót: itt van, tessék, menj. Elment, eltűnt

pár napra, aztán előjött. Akkor kijelenttem: ide figyelj, amíg az én nevemet viseled, vagy itthon maradsz, vagy mész!

Néztem sokszor, hoztak neki ilyen gyógynövényeket, azt ette. Nem baj, de én pörköltet akartam enni, mert én fizikai munkát is végeztem, padlóburkolást, a házban mindennek a javítását; ha valaki nem jött be, beálltam helyette. Volt egy szerződésem a katonasággal, a tiszti lakásokat és a sporttelepeket is én tartottam karban – huszonnégy órás munka volt! A West Point-on, a katonai akadémián dolgoztam, jó szerződésem volt!

Mentem reggel, jöttem este, de volt, hogy nem, mert a munkásoknak vettem ki házat, béreltem, ott, ahol éppen a feladat várt. Ha nem állsz a munkások háta mögött – úgy van, ahogy a magyar mondja –: *ha nincs ott a macska, cincognak az egerek!* Akármilyen jól kijöttem velük, nem volt sosem bajom, de azért csak ott kellett lenni. Némelyiknek lelkét ápolni, némelyiket *lebaltázni*. De valahogy mindig irányítani kellett.

Eléggé szét is voltam forgácsolva a többféle munka miatt. A hot dog, a jégkrém elmaradtak!

– *Akkor a válasz miatt gondolt hazajövetelre?*

– Nemcsak. Nagyon beteg lettem, és nem tudtam dolgozni. 1995. december 16-án kerültem kórházba. Vírusos fertőzést kaptam.

Olyan vírus fertőzött meg, ez úgy kezdődött, hogy bélvérzést okozott. A belekben a hajszálerek véreztek, előntött a vér egyik percről a másikkra, és nem tudták elállítani. Ennek következtében annyira legyöngültem, hogy nem voltam képes mozogni. Vittek egyik kórházból a másikba, orvostól-orvosig, nem tudtak segíteni.

Itt érdemes egy kicsit elidőzni, az orvosi problémáknál. Az Egyesült Államokban rettentő sok az ázsiai, afrikai fiatal, akik orvosnak tanulnak; *odajönnek* Amerikába, kórházakba gyakorlatra, bentlakó orvosnak. Úgy hívják: *rezidens*. Ott dolgoznak két-három évig, mielőtt lediplomázhatnak. Na, most, ezek az orvosok úgy néztek rám, mint bornyú az újkapura, nem tudták elképzelni, milyen betegségem lehet.

Semmit nem tudtak megállapítani, ezek a bentlakó orvosok nem jutottak semmire. Betegen kiengedtek 1996. január 16-án, és 18-án rohamkocsival kellett átvinni a Flushing-i kórházba.

A mostani feleségem tudná elmondani, szegénykém, mert akkor már a második feleségemmel, Katámmal voltunk, akit a Jóisten

adományozott nekem. Akkora hó volt, hogy nem tudtak a kocsik közlekedni. Hiába hívtuk a mentőt. Nagy szerencsém volt, hogy a lányomnak a férje rendőr volt, és a 109-es őrsön volt szolgálatban. Katám felhívta a lányomat, a lányom meg a férjét. Szakadó hóban tűzoltó kocsik jöttek, hogy az utat tisztítsák; a rendőrség pedig azért, hogy a mentő be tudjon vinni. Ha fél órával később jönnek a mentők, akkor elvérzek.

Itt kétszer operáltak meg. Az intenzív osztályon az ágyak függönnyel voltak elválasztva. Különös játéka a sorsnak, hogy a mellettem lévő ágyban Medey Pista bácsi feküdt. A cukorbetegség-okozta érszűkület miatt le kellett vágni az egyik lábát.

Néhány hónappal később ez a történet úgy folytatódott, hogy ő érezte, nem sok ideje van hátra, és magyar földön szeretett volna meghalni. Ezért segítettem a hazahozatalában a New York-i konzulátuson és a Maléven keresztül, hogy ingyen hozzák haza. Ferihegyen mentővel várták a repülőtéren, ahonnan betegotthonba szállították. Hazaérkezése után egy hónapon belül elhunyt.

Visszatérve: a két műtét ellenére nagyon rossz állapotban voltam. Szóltam L. L. Gy. barátomnak: nem tudsz egy rendes, tapasztalt orvost, akinek lehet hinni? Kérdezte: „Ismered te a Wernert? Bent a követségen szoktunk találkozni! A Park Avenue-n van a rendelője, a felesége kutató orvos.”

Melinda lányom járt utána. Kikértek a kórházból, és átvittek a Maunt Saine Hospital kórházba. Gyönyörű kórház! Werner ott dolgozott, de volt privát rendelője is. Bejött, rám nézett: hát, te vagy? Miért nem szóltatok előbb, hogy beteg vagy? Mondtam neki: „Nem akartalak zavarni, meg ugyanis olyan *drága* vagy!” Rám rőffent: „Na, mész a fenébe!” – Ilyen volt az öreg. „Majd jönnek a nővérek, és leveszik vért.”

No, jól van.

A vége az lett, hogy a Werner két napon belül megállapította a szimptómák alapján a bajom, a neve a betegségnek: *Henoch Schönleinszindróma*. Ez egy nagyon ritka vírusfertőzés. A gyomor- és a hasfalam össze-vissza van vagdosva. Nem tudták összevarrni, mert állandóan vérzett. Hogy élek, ez egy csoda!

Egyszer, mikor kezelésre mentem, találkozom a magyar orvossal, szembe jött a folyosón. Elképedt: „Hát, te mit csinálsz itt? Én azt hittem, hogy te meghaltál!”

No, ebben a kórházban volt egy különös eset. Ott feküdtem legyen-
gülve, kábultan, oxigén-palackba bekötve – de most nem fogod elhin-
ni, mi történt. Pedig ez úgy igaz, mint az, hogy te meg én itt ülünk!

Amikor ott feküdtem, félig eszméletlen-félálomban azt vettem észre,
hogy olyan emberek vannak ott, akiknek nincs ott a helyük. *Yamaka*⁴²
volt a fejükön, körülállták az ágyamat. Próbáltam felfogni: mit keresnek
itt? Később derült ki, hogy zsidó fanatikusok voltak, akik még mindig
megszállottan keresték a náciakat. Meir Kahane rabbi, ultra-nacionalis-
ta író és politikus követői voltak, a vezetőjüket 1990-ben agyonlőtték
Brooklyn-ban a Manhattan szállodában.

Ketten-hárman hajoltak az ágyam fölé. Azt akarták, hogy írjak alá
nekik egy papírt, hogy áttérek a héber vallásra. Én csak úgy félig voltam
eszméletnél. Össze akarták ragasztani a kezemet ilyen szertartási dol-
gokkal, apró fekete Dávid-csillagokat ragasztottak a hasamra. Azt hit-
tem, hallucinálok: meg akartak *metszeni*, hogy igazi zsidó legyek. El-
kezdtém kiabálni: *Nurse, nurse!* Nővér, nővér! Ketten is beszaladtak, és a
biztonsági őrök segítségével elzavarták ezeket a hittérítőket.

Először én is azt hittem, eszméletlen állapotban lázálmom volt.
Mondtam dr. Wernernek, de a nővér igazolta, hogy valóban megtör-
tént, és a feleségem is látta ezeket a ragasztásokat, ő szedte le rólam. *Át
akartak konvertálni* zsidónak. És otthagytak az ágyam mellett egy bőr-
dzsekit, amin rajta volt a Dávid-csillag és különféle szimbólumok.

A lényege az, hogy annyira fanatikusak voltak, hogy mindenkiben
fasisztát láttak. És nézegették a tetoválásomat, egy pálmafát, hogy nem
az SS-embléma van-e áttetoválva?! Ezek után kértem, hogy helyezzenek
át egy másik kórházba, akkor vittek ki Long Island-re.

Kereken öt hónapig voltam kórházi kezelésben, utána még hat hó-
napig rehabilitáción. Tisztelem, becsülöm a feleségem, és olyan hálás
vagyok neki: nem volt egyetlen nap sem, ha esett, ha fújt, hogy ne jött
volna be a kórházba!

⁴² héber vallásúak jellegzetes vallási fejfedője, más néven kippah

Egyszülött fiának másodszor életet

– *Kanyarodjunk vissza egy kicsit: hogyan is történt ez a házasság?*

– Ez egy másik csoda volt. Isteni kezek működnek itt! Édesanyám idehaza volt, mert nyugdíjazták '64-ben. A mostani feleségem, Katám, abban a házban lakott, amelyikben az édesanyám. Harminc évig. A megismerkedésünk úgy kezdődött, hogy amikor elváltam, anyámat többször próbáltam kihozatni. S nem engedték ki! Már túl volt a hetvenen, tán nyolcvan is, mikor kiengedték fél évre. Ő hozott rendbe lelkileg is, kicsikét segített rendet tartani a házban. *Ő akkor adott nekem újra életet!* Újra kezdtem, lassan beindultam.

Mikor letelt az idő, azt mondta anyám: „Fiam, az nem jó, hogy te egyedül leszel itt. Majd én utána nézek valakinek.” Neki már megvolt az elképzelése, de nekem halvány gőzöm nem volt arról, hogy mi jár a fejében! Egyszer csak azt mondta: „Fiam, itt van egy asszony, akit szívesen bemutatnék neked”. Mondtam, hogy ez nem olyan egyszerű, hát nagy a távolság!

Hazajöttem az újratemetésre, 1989. június 16-án, és akkor innen, a mostani lakásomtól két utcára lakott anyám és Katám, akkor megismerkedtünk. Ezt követően én megint hazajöttem, mondtam neki: „Lásd, hogy én nem beszélek mellé – megfogadtam anyám tanácsát, ritkán adott, de mindig jót adott –: gyere ki, nézz körül, és ha kedved van, tetszik a helyzet, akkor elveszlek feleségül.”

Kijött, és én meghódítottam őt, az ő szerencséjére; de nem is annyira az ő szerencséjére, mint inkább az enyémre!

– *Tehát akkor ebből végülis házasság lett.*

– Végülis házasság, amit én köszönök a Jóistennek. 1992. május 14-én házasodtunk össze.

– *Akkor a betegség alatt kezdett el azon gondolkozni, hogy hazajön?*

– Nemcsak. A bankszámlákat, mindent lefoglaltak a váláskor. Kifizették az adósságaimat, nem maradtam adósságban. De ott maradtam *gatyában*.

Ugyanis valami ügyet mentem intézni valahova a hazajövetellel kapcsolatban. Küldték a papírt, hogy nem hagyhatom el az országot, mert adósságom van. Ez meg micsoda? El kellett mennem a Jamaica Avenue-ra, jó messze, ahol ezeket intézték, Katám is velem volt. Kijött a kompjuterből a papír, hogy tartozom a volt feleségem ügyvédjének a perköltségekkel, mert ő nem fizette ki! Annak ellenére, hogy a bíróság által eladott Bronx-i ház nettó bevétele ő kapta meg! És jelzálogot tettek a Flushing-i házamra, tudtom nélkül! Na, mondom, most már duplán nem maradok! Eladtam a házamat, kifizettem a pénzt, abból maradt nekem.

Itthonról nyugdíjam nincs, az '56-os kitüntetésért sincs. Mert nem volt meg a tíz év magyarországi munkaviszonyom. Huszonhárom éves voltam, mikor elmentem.

Abból volt egy félév börtön...

Mint a kilyukadt bicikligumi

– *Tehát akkor a betegség is közelebb hozta az elhatározást?*

– Számot vetettem. Azért mert elkezdtem töprengeni. Arra jöttem rá, hogyha nem tudok dolgozni, akkor nem húzom ott ki sokáig. De még volt tíz évem hiteltörlesztésben, majdnem háromezer dollár, havonta. Ami úgy keletkezett – bár egyszer már majdnem kifizettem a családi házat –, hogy még investáltam bele, ehhez extra hitelt vettem föl, hogy meg tudjam venni ezeket a dolgokat. Ám, majdnem minden elúszott a bíróság és az adóhivatal között meg az ügyvédek között; szerencsém volt, hogy a padló-vállalkozási szerződések még voltak. De ott is az a helyzet, ha nem vagy ott, akkor nem halad a munka! Az adót meg fizetni kell, akkor is, ha termelnek, ha nem termelnek.

Lassan leépítettem a hét-nyolc-tíz embert. Annyi volt nekem – mindig felmértem, hogy egy adott munka mennyi ideig tart, s ahhoz igazítottam a létszámot. Mikor lebetegedtem, lelassultam, mint *a kilyukadt bicikligumi*, és csak annyit tudtam elvégezni, amennyibe Katám, a feleségem, besegített. Először is mindenhova ki kellett menni, árajánlatot adni; mert hiába volt ugyanannyi a négyzetméter, a körülmények mások voltak.

Arra jöttem rá, nekem elő kell teremteni minimum ötezer dollárt egy hónapban, hogy a vállalkozást fönt tartsam; plusz akkor még van a család, és egy-két embert mindig készenlétben kellett tartani, mert ha hívott a háztulajdonos vagy a menedzser: Tibor, holnapután hurcolkodnak be az emberek, a festő még dolgozik, de ennek a padlónak készen kell lenni holnaputánra! Nem lehetett mellébeszélni, menni kellett! Ha nem aludtunk két napig, akkor nem. De a munkának időre meg kellett lennie!

Beláttam, én ezt nem fogom bírni. Csináltam még egy fél évig, aztán mondtam a könyvelőmnek: adja be a papírokat úgy, hogy felmondom a vállalkozást. Eladtam a privátházat, nem rosszul. De semmi spórolt pénzem

nem volt! Viszont volt egy biztosításom. Év elején kaptam egy ajánlatot, hogy kössék biztosítást; ha kórházba megyek, minden napra fizetnek, és fizetnek, ha operálnak. A lényeg az, hogy amikor kijöttem a kórházból, pár hónapra rá kaptam a biztosítótól 30 ezer dollárt. Azért ennyit, mert három hónapig intenzív osztályon feküdtem, és arra az időre több járt.

Mi legyen ezzel a pénzzel? Elhatároztam: fölosztom a harmincezer dollárt az unokák között. Mindegyiknek nyitottam takarékkönyvhöz hasonló számlát, ami részvényekkel van kombinálva, *mutual fund*-nak hívják; mire az egyetemre mennek, lesz nekik kezdő pénzük. Ez egy befektetési alap, nekem volt már ilyen, jó pénzt csináltam ezzel a *mutual fund*-dal, többször. Az a kockázat benne, hogyha lefelé mennek a részvényárak, csökken az értéke, ha fölfelé: *kinyílik, mint a rózsza. Olyan, mint a rózsza, hol kinyílik, hol elhervad.*

Kapott minden gyerek egy ötezer dolláros *mutual fund*-ot. Mind a hat.

Tehát eladtam a házat, ha hazajövök, abból én itthon meg tudok élni, nyugodtan. Nagyon jól csináltam, mert mikor odamentem, akkor ez egy közép-európai negyed volt. Magyarok, tótok, németek, fehér emberek laktak, egy-két más európai, spanyol. A környék nagyon jó volt. Ment föl az értéke a háznak. Nagyon kell figyelni, hogy az ember hol veszi a házat! Mert *legatyásodhat!* Hiába van háza! Leértékelődik a ház, ha környék lakóinak *minősége romlik*. Én dolgoztam különböző kerületekben, és láttam, hogy mi a helyzet, mennyit számít a környék *minősége*. Egyébként az én házamat is egy koreai vette meg. Akinek a Main Street-en ilyen hal- és húsüzlete volt.

Én még akkor eladtam, mielőtt a kínainak, koreaiak, afrikaiak, indiaiak, ázsiaiak kezdték fölvásárolni az épületeket.

– *Ezt a gatyá-hasonlatot már többször emlegette: egy szál gatyában ment, egy szál gatyában jött...*

– Majdnem! Volt, amikor gatyá sem volt!... Én egy gatyában mentem ki, s azt mondtam, ha egy gatyában jövök vissza, akkor sem vesztettem semmit, sőt, élettapasztalatot szereztem! Az élettapasztalatot megszereztem, és egy pár gatyám is lett...

– *Mit szóltak a gyerekei, hogy hazajön?*

– A fiam és mind a két lányom akkor már házas volt. Érdekeség, hogy a két lány olasz fiúhoz ment, a fiam meg görög lányt vett el. Ők az én hazaköltözésemet nem elszakadásnak élték meg, hiszen addig is

rokonlátogatáskor jóformán a fél világot átutazzák. Az egyik lányom fönt van Bostonnál, a másik lent van Long Island-nél, a fiam pedig Floridában. Ezért aztán a család kint is maximum kétszer tudott összejönni az én házámban, húsvétkor és karácsonykor.

Aztán pedig itt a számítógép. Majdnem minden nap beszélünk, látjuk egymást az interneten keresztül. Nem volt ezzel semmi baj, csak a politikával. Amerikában a politika úgy van beütemezve, hogy *tízévenként*, „leégett” az ember, ha nem tudott *átkapcsolni*, ha nem tudta az ütemet tartani. Ha valaki tíz évig suszter volt, és látta, hogy *nem megy* a cipő, akkor mást kellett csinálni. Ha valaki szakorvos volt, de nem ment az a szak, elment egy másikba.

Erről van egy érdekes történetem. Egy ortopéd orvos – a második feleségem, Katám, járt hozzá –, kiköltözött a városból, ott kezdett magánpraxist. Aztán mégis visszajött. Azért, mert ott nem tudott megélni: az emberek ugyanis a távolságok miatt autóval járnak, nem gyalognak, nem használódik el úgy a lábuk! Az én esetemben – ugye *padlóztam* – nem mondhattam azt, hogy ez vagy az egy másfajta padló, azt nem vállalom! Vettem a könyvet, utána néztem, megtanultam belőle! Az alap ugyanaz volt, csak a kivitelezés volt más. Így nem lett probléma, mert meg tudtam oldani.

De mikor számot vetettem, tudomásul kellett vennem, hogy már nem menne egy ilyen *váltás*...

– *Gyakorlatilag nekünk ugyanígy kellene váltani tudni itthon?!*

– A kapitalista rendszerben egyforma a szisztéma. Aki ezt nem tudja megszokni, előbb-utóbb bajba kerül. Én megmondom őszintén, amikor kikertem Amerikába, és dolgoztam olyan helyen, ahol sokkal magasabban kvalifikált, tanult emberek voltak: orvosok, kutatók, akik nem tudtak elhelyezkedni – végét takarítottak, ablakot pucoltak. Nincs mese, meg kellett nekik élni! Énnálam is dolgozott orvos. Azt mondta: családom van, pénzt kell küldeni haza. Meggyőződtem róla, igazat mond-e, kérdeztem: akarsz dolgozni? Épp volt munka, ki kellett segíteni, dolgozott is két-három hetet. Ha erre valaki nincs fölkészülve, akkor elég nagy probléma lesz!

– *Őn sem volt felkészülve, mikor Amerikában leszállt a repülőről?!*

– Igaz! Akkor is lelkiileg föl kellett készülni arra, hogy föl kellene adni a múltat. Mert nekünk, abban az időben, a hatvanas-hetvenes-nyolcvanas években, mondjuk a 90-es évekig az volt az agyunkban, hogy mi

úgysem megyünk haza, soha az életben; nem fogunk, amíg kommunizmus van Magyarországon. És csak úgy tudjuk a múltat megtartani, ha itt is megteremtjük hozzá a körülményeket. Ezért építettünk saját magunknak templomot, iskolát, óvodát, öregek otthonát, kultúrházat. Mindent, amire szüksége van egy közösségnek, azt próbáltuk magunk megteremtetni. Azonban akkor még sokkal több magyar iskola volt. Sajnos, mostmár más a magyarságnak az összetartása és a hozzáállása, mint mikor mi *jöttünk ki* Amerikába, az emigrációba.

– *Hogyan teremtették elő az anyagiakat?*

– Saját pénzünkől, adományokból; magunk raktuk össze: bálokat rendeztünk, vasárnapi ebédeket, fizetségért. Azokból próbáltuk fönntartani az egyházat. Sajnos, most nem az történik. Például ott van a 82-es utcában, New York-ban, nemrégiben kaptam egy *fülest*, azt a szép templomot az első világháború után a magyarok építették, azok is fizették ki az árát. És kérem, ma nincs magyar papja a templomnak! Egyre kevesebb magyar iskolában tanítanak, amiket mi '56 után építettünk saját magunknak; templomot a 82. utcában. Ahová sok magyar politikus, művész jött ki Magyarországról, főleg a rendszerváltás után. Volt módomban fogadni, mint a Magyar Ház egyik elnöke, *Antall Józsefet*. Nagyon sok más politikus megfordult, ott volt *Göncz Árpád*. Mi próbáltunk megmaradni a tengerben, míg mások nem tudták megtenni.

– *Miért kevesebb ma Amerikában, Kanadában a magyar templom?*

– A mostani bevándorlók – nem akarok bántani senkit! – de valahogy szabadabbaknak érzik magukat, hogy nekik nem kell hinni sem Istenben, sem emberben; mindenki maga akar a *kiskirály* lenni. S ezáltal keletkezik a legnagyobb probléma, hogy azoknak az embereknek, akiknek feladata lenne összetartani a magyarságot, azokat gátolják! Nem tudom, miért. A jövőt nem abban látják, hogy dolgozzanak, és megbecsüljék egymást; ott is egymás nyakának szaladnak, vitatkoznak. Hogy a kommunizmus alatt megtörténtek ezek az emigrációban, még érthető volt. Már említettem, hogy dolgozott az úgynevezett ötödik magyar hadoszlop; a bontást, az ellenségeskedést egymás között szisztematikusan, innen Magyarországról irányították.

Ebből az lett, hogy nem egységes a magyarság. Egyszer-egyszer össze tudtak jönni egy-egy nagyobb rendezvényen, de utána ott is mindenki ment a maga útján.

III. Rész

Csak testben, lélekben nem

– Sokszor tapasztaltam: az ötvenhatosok lelke mintha kettévált volna a forradalom vérbefojtása után. Az egyik része tovább élte a hétköznapiakat, a másik pedig ott maradt '56-ban. Valahogy ez derül ki az ön élet-történetéből is. Sosem tudott elszakadni. Mi volt az első gondolata, amikor a repülőtéren magyar földre lépett – immár végleg?

– Tulajdonképpen én sosem hagytam el az országot. Lélekben. Csak testben. Mindig az volt a célom, hogy hazajöjjek, és a családomat is hazahozzam. Magyarásra neveljem a gyerekeket. Részben sikerült, részben nem. Mind a három gyermekem beszél magyarul. Sőt, mi több: írnak-olvasnak. És – énnekem ez a hazám.

Mikor a New York-i kikötőben néztem '58-ban a hajókat, és megláttam a LEHEL magyar hajót, elöntötte a szememet a könny. Ismét az jutott eszembe, az a magyar népdal: *Elindultam szép hazámból,/ édes kis Magyarországból/ Visszanézek félutamból,/ szememből a könny kicsordul...* És 2001. december 17-én ezzel az emlékkal léptem le a repülőgépről, amikor megérkeztem Amerikából.

– *Hogyan kezdődött az itthoni lét tizenkét esztendővel ezelőtt?*

– Először is, amikor hazajöttünk, nem volt lakásunk, semmink. Kellett lakást vennünk. Az itthoni lakás vásárlását a feleségem és a nagynénje készítette elő. Megvettük ezt a lakást, aztán a mellette lévő kisebbet, hogyha a gyerekek *hazajönnek*, legyen hol tartózkodniuk.

Mert a hotel egy kicsikét borsos. Főleg ott, ahol három gyerek van. Nekem korábban az volt a célom, hogy a gyerekek is itthon éljenek, vagy legalább itt végezzék az egyetemet. De sajnos, ez nem így történt.

– *Idehaza hogyan változott, milyen lett a magyarok lelkesége?*

– Én úgy veszem észre, hogy az emberek félreértik az *–izmusok*-nak az értelmét! Van kommunizmus, szocializmus, fasizmus, kapitalizmus – és ezeknek jelentése valahogy nem tisztázódott ki teljesen az emberek agyában. Ebben közrejátszik egy nagy tragédia, ami Magyarországot érte: a trianoni diktátum; teljesen kifosztotta a magyarságnak az önbizalmát, reménységét.

De valahol *nem jól írták le* a történelmünket, mert nem tanulta meg jól a magyar ember, vagy nem jól tanították. Valahol hiba van a *zongora-fugák* között, mert nem az a hang jön ki, amelyik billentyűt leütik! Most is azt mondom: a legnagyobb probléma, amit én látok: a fajgyűlölet; s az emberiség minden rétege elköveti ezt a hibát. A gazdag, mikor gazdag lesz, a szegény meg szegény. És a középosztály meg nem tud sem jobbra, sem balra haladni. Egy ember, hogyha nincs célja, akkor úgy van, mint a szputnyik az égben. Bolyong cél nélkül, és nem tudja, mi lesz a vége. Valahogy az jön ki, hogy az valahol fel fog robbanni.

Hét és fél milliárdan vagyunk a Földön. Arra jutottam, hogy ez a tömeg saját magát pusztítja el. Ennek egyharmada fehér. Egyharmada keresztény. Mi maradt? A legtöbb része más vallású, más színű. Tehát a fehér embernek nem a legnagyobb jövőt jósolhatjuk. Én egyszer láttam a mohamedánok ünnepét, mikor a gyerek 14 éves lesz. Láttam egy nagy csoportot New York-ban. Csak mellékesen: New York-ban több iszlám templom van, mint katolikus. Az nem biztos, hogy mindegyik katedrális.

De a pincékben, különböző helyeken ezek a vallások és szekták tartják a maguk folyamatát, szertartásait. Ezek annyira brutálisak, én láttam ezeket a gyerekeket, amikor *bikacsökkal* véresre verik a *saját* hátukat, s Allahhoz imádkoznak. Nem tudtam elképzelni: ezek az emberek hogy fognak tudni megmaradni? A brutalitással a körülöttük lévő másik vallási rendszereket teljesen föl fogják falni. Megsemmisítik. És az egyenlőséget nem tudják elviselni. A női egyenjogúság náluk nem létezik, szinte harmadrendűvé süllyesztették a nőt.

Na, most képzeld el, ha ötven-hatvan millió, ilyen vallású nyomorult, nincstelen áll a Boszporusz másik oldalán, s azok megindulnak, itt a fák nem fognak elbírní annyi akasztást, amit csinálni fognak. Itt van egy cikk arról, hogy a hatvanas-hetvenes években az volt a jelszavuk a *feketéknek*: „*Burn baby, burn!*”! Égj, babám, égj! Ami azt jelentette, hogy föl kell gyújtani mindent, ami nem az ő elképzelésük szerint van. Ez volt a Martin Luther King idején. Az egyenjogúság megkövetelésében olyan brutálisak voltak. Szóval az emberek nem tudják, hogy mit csinálnak. De ha tudnák, nem tennék.

– *Hogyan is mondta korábban: „Gyarapodtam, mint a tollas tyúk.” De ez a pénz nem mind a családra, vállalkozásra, kikapcsolódásra ment el, hanem nagyon sokat segített belőle itthonra – és hazatelepülése után is –, legyen szó jótékonyaságról, erkölcsi jócselekedetéről. Honnan ez az indíttatás?*

– Én azt hiszem, akkor, mikor kezdett benőni egy kicsit a fejem lágya, tízéves korom körül. Láttam, hogy anyám betegeken segít a kórházban, már felfogtam, hogy mit jelent anyám munkája; az, hogy diétás ápolónő, betegeken segít. Már akkor is segítettem másokon, ahogy tudtam, ösztönösen. Szívesen segítettem volna még többet. De az anyagi körülményeim arra kényszerítettek, és a családnak a fölépítése is olyan volt, hogy én nem számíthattam senkire. Csak magamra. Körülbelül nyolcéves koromtól kezdve, magam tartottam el magamat. Ez nem fölvágás, a család is tudja, én több pénzt kerestem sokszor, mint a nagyanyám a piacon.

És még egy történelmi emlék terelt az adni akarás felé. Rám borzasztó nagy hatással volt, mikor az ostrom zajlott a II. világháborúban. Az a brutalizmus is hatott rám, amit végig mindenütt láttam; és az emberi gonoszságnak a leghihetlenebb módja, ahogy megtörtént a fajirtás, a gyűlölet – az lehet *fehér-fekete-hupikék* –, de megtörténik. Az emberiség elvesztette az isteni tanítást, a Biblia oktatásait.

Énnekem a segítség jó érzés volt, most is az. S az a tudat vezérel, hogy jobb adni, mint kapni. Mindenféle formában. Sportban, jótékonyágban, szeretetben, mindenben. Jobb, hogyha én teszek valamit, mintha nekem csinálnak valamit.

– *Hogyan és miért jött létre még Amerikában az 1956-os Pesti Srác Alapítvány, aminek egyik alapítója?*

– Eredetileg azért jött létre, hogy a felsőoktatásban résztvevő, szege nyebb származású magyarországi tanulókat ösztöndíjjal segítsük. Az ösztöndíj-alapját a 90-es évek körül kezdtük megteremteni. Minden évben, március 15-én és október 23-án rendeztünk nagy előadásokat, ahol jónevű magyar művészek felléptek, akik kint éltek Amerikában. Meghívtuk Szőrényi Évát meg másokat. És ezek a magyarok mind ingyen szerepeltek! Saját költségükön. Csak a hölgyeknek fizettük a szépségszalont, a fodrászatot és a taxit. Többszörre másik magyarnál laktak, mert az egyik innen jött, a másik más államból. Mindenki maga áldozta fel az idejét és a pénzét. A lényeg az, hogy még ezeken kívül sok más rendezvényből jöttek a pénzek. Az *István, a király*-t is bemutattuk New York-ban, neves színészekkel. Ott adtuk a kezébe a pénzt Pongrátz Gergelynek, aki az 1956-os Pesti Srác Alapítvány kuratórium elnöke és az '56-os Magyarok Világszövetségének az elnöke is volt. Ő hozta haza a repülőn, a gyerekeknek.

Például a forradalom húszéves meg a huszonöt éves évfordulóján a Carnegie Hall-ban tartottunk rendezvényt, az egyik *Rockefeller*t kértük fel szponzornak. Más helyeken *George Pataki* volt a szponzor vagy New York polgármestere – akkor *Ed Koch* volt –, aki azóta meghalt. Ők mind magyar-szimpatizáns emberek voltak.

A nagyobbik probléma az volt, hogy magunk között, a magyarok között, is állandó vita volt, és *pökhendiskedtek* egymással. És ez az, amit én nem szerettem. Én mindenhol nyíltan kiálltam az egység mellett, és elítéltem azokat, akik „*robbantottak*”, az egység ellen dolgoztak, ők akartak a *Csekonics-bárók* lenni.

Én elmentem vízhardónak is, ha kellett; hogy szolgáljam azt, amivel – úgy látom – segítsek a nemzetemen! Viszont közben a magyarok is küldtek ki olyan embereket, akiket nem fogadott be az emigráció. Azért mert gyanúsak voltak. Akadtak, akik úgy akarták szolgálni a kommunista kormányt, hogy információkat *vittek*.

– *Hogyan lett ezekből a rendezvényekből ösztöndíj a diákoknak?*

– A megmaradt haszonból. Amikor kifizettük az összes, az ünnepségekkel járó adósságot, tisztán maradt két-háromezer dollár. Azt

csekken hivatalosan föladtuk a postán, és elküldtük az '56-os Magyarok Világszövetségének, Budapestre. Innentől az itthoniak gazdálkodtak vele.

Amikor 1998-ban, Orbán Viktor miniszterelnöksége idején, az ingyenes oktatást meghírdették, Orbán Viktor kilátogatott Amerikába. A tandíj megszüntetése végett akkor adtam át neki egy oklevelet és egy emléklakettet a New York-i konzulátuson megtartott ünnepségen. Hadd mondjak el egy epizódot. Barátságos focimérkőzést rendeztünk, amelyet a mi emigrációs csapatunk nyert meg. Ettől függetlenül tiltakoztunk a bírói döntések ellen! A meccs után ebédet adtunk a miniszterelnök úr és a delegáció tiszteletére. Amikor jöttek kifelé a teremből, mellettem állt egy 99 éves, cserkészruhába öltözött bácsi. Orbán Viktor odament hozzá, és megkérdezte tőle: „Hogy tetszik lenni?” Azt a választ kapta: „Jól vagyok, fiam”. Majd az öregúr így folytatta: „Milyen vallású vagy, fiam?” A miniszterelnök minden különösebb meglepetés nélkül rávágt: „Én református vagyok, bátyám.” „Akkor jó, fiam!” – Mondta az idős ember. Nagy nevetés tört ki erre a szokatlan párbeszédre.

Visszatérve. Az első években kiosztottunk négy-hat ösztöndíjat, az itteni magyar szervezet által, de én nem voltam itthon, én csak elküldtem a pénzt, megvannak a csekkek. Ott kezdett egy kissé komplikálttá válni a dolog, mikor hazalátogattam, és Kozma Imre atyának adtunk át kétezer-ötszáz dollárt, hogy a szervezete segítsen szegényeken.

– *Mit jelent az, hogy kezdett komplikálttá válni?*

– Sokszor meg akarták fúrni Pongrátz Gergelyt, *innen*. Itthoni „jóbarátok” küldték nekem az árulkodó leveleket Amerikába. A lényeg az, hogy az '56-os Magyarok Világszövetsége megteremtette az ösztöndíj alapját, és ez ment majdnem addig, amíg Gergely meg nem halt.

Az adományokat, amit az amerikai magyarok gyűjtöttek, azt Pongrátz Gergely több alkalommal személyesen hozta haza, mert visszajárt Amerikába. Egyik ilyen alkalommal, 1997. március 2-án, a New-York-i református egyházban tartott előadást, amikor rosszul lett a szívével. Ekkor éppen jelen volt *Oroszlány Tóni* barátunk, aki a Pongrátz-családnak is jó barátja és „kritikusa”, s aki a város kiváló magyar hentese volt. De csak éppen átszaladt pár perce a hentesüzletéből,

fehér köpenyben. Így futott ki az utcára, és az éppen arra haladó mentőt leállította. Meglehet, orvosnak nézték, és ezért azonnal bevitték Gergelyt a Lennox Hospital-ba. Valószínű ezzel megmentette Gergely életét! Isten áldja érte!

Megcsináltuk azt, amikor az a nagy árvíz volt, 2000-ben, gyűjtöttem kint Amerikában ruhát, pénzt, és elintéztem azt is a magyar konzulátussal, segítsenek abban, hogy az itthoni magyarokhoz eljuttassuk az adományokat. Ez volt az *első eset* az emigrációban, hogy a magyar konzulátus segített. Meg tudtam szervezni azt, hogy a MALÉV ingyen hazahozza az adományt.

– *Olyan sokat szedtek össze?*

– Olyan sokat! Connecticut-ból, New Jersey-ből, Pennsylvania-ból és New York-ból! Mentünk magyar helyekre, templomokkal tartottuk a kapcsolatot, és gyűjtöttünk.

– *Ez jónéhány telefon lehetett?!*

– Nemcsak jónéhány telefon! Jónéhány dollár volt! Mindenért fizetni kellett. De nem lehetett hagyni, hogy megbukjon hetek-hónapok-évek munkája! Az ember úgy volt, hogy szinte már megszállott lett, hogy segítsen a *házamban* azokat az embereket. A feleségem előre hazajött, hogy intézze a dolgokat, én pedig jöttem az adománnyal. Nagy meglepetés volt, amikor a repülőtéren a magyarok vámot akartak kérni a használt ruhákért! Amit ajándékba hoztunk át, hogy a kárpátjai árvízkárosultak és az idős ötvenhatosok között osszunk szét.

Napokig harcolt itt a kedves kis feleségem. Állta a sarat, és csinálta. A vége az lett, hogy nem akarták beengedni a holmikat. El kellett menni régi, öreg barátunkhoz, Varga László bátyánkhoz, aki akkor itthon már országgyűlési képviselő volt, és ő intézte el, hogy vámentesen beengedjék a csomagokat. Föl lett pakolva minden, be lett téve egy bizonyos mennyiség az '56-os Magyarok Világszövetségének a raktárába. Folyamatosan jöttek az emberek, és onnan vittek, amit akartak. Vittünk a Fóti Gyermekvárosba is. Volt vagy százötven kis csomag elkészítve. Dolgoztak *kint* a magyar asszonyok... Volt egy külön szállítmány, amit Kárpátaljára szántunk, teherautóval fuvaroztuk.

– *Mindehhez kellett teherautó, a teherautóba meg benzin...*

– Hááát... Meg laknom is kellett addig valahol, amíg elrendeztük a csomagokat. Megszálltam Vera nagynénémnél, de aztán – azt is a szememre vetették, hogy a Fórumban is megszálltam! Miért nem mentem olcsóbb hotelba?! Hát az én pénzemért oda megyek lakni, ahová akarok! Nem a vállalat fizette vagy az egyesület! Jótékonyág... szóval, mindegy.

– *De a kárpátaljai történetnek volt egy melléköngéje. Mi is?*

– Elvittük az adományokat egy határhoz közeli településre. Tiszabecsen adtuk át egy kárpátaljai református papnak, mert mi nem mehettünk át a határon, ugyanis nem volt meghívó levelünk. Ő volt Kovács Miklósnak, a Kárpátaljai Magyar Kulturális Szövetség elnökének megbízottja. Kovács Miklóssal egyébként korábban Amerikában már találkoztam. Onnan van a barátság, hogy az első öt percben éreztük: nincs közöttünk elvi-politikai különbség, azonos húrokat pengettünk. Ugyanazok az elképzelései voltak neki is, mint nekünk a magyarság sorsát illetően, s ebből egy jó barátság született.

A határ mentén kiosztottunk sok csomagot, pénzt vittünk, *dokumentáltan!* Aláírtam azokkal, akiknek ki lett osztva.

Tiszabecsen a református papot kerestük fel, s oda jött el Kárpátaljáról a református templom lelkésze a holmikért. Amikor kiszálltam a kocsiból, esett az eső, odajött még egy *valaki* – nevet nem akarok mondani, csak annyit, hogy egy párt képviselőjében, amely párt nincs most kormányon –, aki mindenáron azt akarta: adjuk oda neki az adományokat, majd ő továbbítja! Az a szokásom, hogy belenézek mindenkinek a szemébe, s abban a pillanatban éreztem, hogy óvatosnak kell lenni vele.

Szinte erőszakosan mondta, mondta. Mindenáron azt akarta, hogy majd ő legyen az *angyalka*. De mi nem engedtünk. Mert mi mindent aláírtunk, hogy átadtuk, mert be akartuk bizonyítani New Yorkban, hogy mi nem magunknak tettük el azt a pénzt!

Sír a Kossuth téren

– *Gyakorta elmegy a Kossuth térre, ha nem, hát másokat faggat: jártak-e ott, és lobog-e a lyukas zászló? Miért ilyen fontos ez?*

– Mivel esküt tettünk, a három Pongrátz-cal 2002-ben, mikor a Fidesz vesztett, láttuk, hogy milyen rossz állapotban van az a jelképes sír a Kossuth téren. Nézték ott az emberek, piszkos is volt a márvány, nem tudták elolvasni a szöveget. Akkor megfogadtuk – Pongrátz Gergely, Pongrátz Ödön, Pongrátz Andris, Ábrahám Dezső és én –, hogy ez nem maradhat így. Először is elmentem venni zászlórudat, négy fokozatból raktuk össze azt a nyolc vagy tíz méteres rudat. Vettem zászlót, és fölszereltük – akkor még jobban mozgatható voltam, és megvolt minden szerszámom. Bár a házamat eladtam Amerikában, de a szerszámokat megtartottam, hiszen minden javítást én végeztem ott.

Mikor dolgoztunk a Kossuth téren, az SZDSZ-nek az ifjúsági csapata tüntetett, kiabált a Parlament előtt; olyannyira, hogy egyszer rendőrt is kellett hívni. Nekünk volt állandó tartózkodási engedélyünk azon a környéken. Akkoriban tört ki a botrány a devizahitelek kapcsán, a károsultak is sokszor tüntettek. Sátrakat húztak föl. Nekünk jó nagy területen körbe kellett keríteni a sírhelyet, mert mikor jöttek ezek a felháborodott emberek, nem nézték: hova lépnek. Ott virágot, mindent letapostak. Sokszor bizony szóváltásba keveredtünk a *jómagyarjainkkal*. Aztán pedig le lett fújva a jelképes sír piros festéssel.

– *De nem a devizahiteles tiltakozók tették!?*

– Nem derült ki! Tízezer forintba került a letakarítása! Kifizettem, mert nem mentem könyörögni a pénzért. Mindent írásban kellett beadni, hogyha akartam, hogy egy szervezet adjon pénzt. Egyszer azt tapasztaltam, hogy nehézkes, bürokratikus az eljárás, hetekig húzódik.

Inkább megoldottam magam, a Pesti Srác Alapítvány nevében. Később az ideiglenes zászlórudat ki kellett cserélni. De az engedélyeztetés eltartott vagy három évig, amíg minden papírt elrendeztem, és az V. kerületi önkormányzat ki is fizette. Nagyon becsületesen viselkedett *Rogán Antal* polgármester-képviselő úr, sokat segített, mások is az önkormányzatnál!

Ezzel a fogadalmamnak eleget tettem!

Európai első útja: Auschwitz és Birkenau

– *A forradalommal és a szabadságharccal kapcsolatosan gyakorlatilag csak folytatta azt, amit kint megkezdett?*

– Igen, mert akkor én már az újrateremtés után többször haza tudtam jönni látogatóba, s ezen alkalmakkor próbáltuk Pongrátz Gergellyel, az '56-os Magyarok Világszövetségének elnökével és az akkori vezetőséggel Mátyásföldön, a volt szovjet laktanyákban, az '56-osok otthonát megteremtteni. De nem tudtam úgy beleavatkozni az itthoni dolgokba, mert fél lábbal még az Egyesült Államokban voltam – a családommal, a vállalkozásommal.

Nem lehet eléggé megköszönni *Barabás Erzsébet* főkönyvelőnek azt az áldozatos munkáját, amit anyagi ellenszolgáltatás nélkül végzett az '56-os Magyarok Világszövetségének Mátyásfölddel kapcsolatban! Hihetetlen precízen, aprólékosan vezette a könyvelést, gondozta és nyilvántartotta a számlákat!

Azonban az ötvenhatosok egymás közötti vitája és olyan *jó tanácsadók* révén nem jöhetett létre ez az egység, és ez a segítség. Sem az itthoniaknak, sem a kintieknek a lakhatás ügyében. A kintiek hazajöttek volna, leadtak volna egy bizonyos összeget, és azt a pénzt az itteni ötvenhatosok előnyére lehetett volna fölhasználni. Több százan, ezren nem jöttek haza, mert nem tudtak más módon lakást szerezni.

Amikor láttam, hogy tönkre ment az az elképzelés, a mátyásföldi projekt, próbáltam Pongrátz Gergellyel beszélni. Többen is próbáltunk; de a Gergelynek is – érénye végett – volt sok gyöngesége, mint minden embernek. Nem egyformán nyilatkozott egyforma problémáról. Más közegben másként nyilatkozott. Mondjuk, ezt meg is lehetne érteni, ha ebben politika volna. És hasznos politika! Azonban ez ellene volt az '56-os szervezeteknek.

De ezen *dolgoztak* is az itthon lévők! Hogy az itthonélő ötvenhatosok ne tudjanak összeemelegedni, összebarátkozni, éppen úgy, mint az emigrációban! Azon voltak, hogy széthúzzanak, nem azon, hogy összetartsanak.

– *Az itthon lévő – kik?*

– Azok, akik börtönben voltak vagy sem, de '56 szellemiségéért valami áldozatot hoztak, ám későbben ezt föladták bizonyos előnyökért – tisztelet a kivételnek! Elkerülték azt az utat, amin kellene menni. Például.

Most mondok valamit: 1956-ban sokan harcoltak, és áldozták életüket magyar zsidók is, megértem, hogy számukra emlékművet állítanak. Azonban nem értem, és többeket kérdeztem, ötvenhatos vezetőket is: az az emlék-létesítmény, ami a 300-as parcellában áll, mitől '56-os emlékmű? Semmilyen, a forradalomra és a szabadságharcra jellemző jelkép nem látható rajta! Sokkal inkább nézném holokauszt-emlékműnek, már a formája miatt is. Nem tudom értelmezni, de senki nem tudott magyarázatot adni. Jó lenne tiszta vizet önteni a pohárba.

Mikor hazajöttünk 2001-ben, az első három hónap után, elmentünk Auschwitz-ba, Birkenau-ba. Két napot ott töltöttünk a feleségemmel együtt. Végigjártuk azokat a helyeket, ahol a tragédiák megtörténtek. Minden úgy van, ahogy leírták.

Én ott voltam, láttam kiírva: *Arbeit macht frei!*⁴³, a munka szabaddá tesz, átéreztem a szörnyű tragédiát. De én magam is voltam internálva '53-54-ben a magyar gulágon. Azon a véleményen vagyok, hogy bűn minden, amit csináltak, mikor embereket meghurcoltak, megölték ártatlanul. Nincsen bennem zsidóellenesség, nincsen bennem ellenségeskedés! A legtöbb ünnepélyhez, amit csináltunk Amerikában, nem a gazdag magyarok, a gazdag magyar zsidók adományozták a pénzeket! Akár tetszik egyeseknek, akár nem, ez az igazság!

– *Folytatódott-e a mátyásföldi történet?*

– Mátyásföld az *elment*. Mert mikor kezdték a lakásokat kiosztani, Pongrátz Gergely azt mondta, hogy pufajkásokat is akarnak odatenni,

⁴³ e jelmondatot írták föl a koncentrációs táborok bejárata fölé

ahová csak az ötvenhatosokat kellene! Később hallottam, hogy ennek más oka is lehetett, mert ebben az ügyben nem dönthetett egyedül, fölé tettek más személyt is. Akkor jöttünk ki a Mátyásföldről. Próbáltak adni másik helyet, de úgy nézett ki, hogy az akkori magyar politika száműzni akart bennünket Budapestről. Avval az elképzeléssel, hogy a kintről hazajöttek *kártevői* az itteni ötvenhatosoknak.

Persze, ők nem tudják, hogy a kintélő magyarok mi mindent tettek meg értük! Hogy például ők amnesztiát kapjanak 1963-ban! És hogy egy kicsit jobban éljenek! Hogy például az amerikai kongresszus a gazdaságilag legkedvezményezettebb országok közé sorolja Magyarországot a 147. törvényjavaslat alapján: részesítse vámkedvezményben! Azért mit harcoltunk mi kintről! Akárcsak az elszakított területek magyarságáért, a falurombolás ellen! Erről még nem beszélt senki! Remélem, eljön az az idő, amikor nem kell hősöket *kinevezni*, csak emberségesen megköszönni; és megöleli egyik a másikat: amiért ő harcolt, azért harcoltam én is, és ez ne választóvonal legyen!

Mert ez úgy néz ki: két '56 van. Nem tudom megérteni!

– *Rövidesen betölti a 81. életévét, és még most is azon töri a fejét, hogy hol tehetne valamit, ami jó '56 emlékének, a bajtársaknak – ilyenén a hazának. Minden évben megszervezi például a Pongrátz Gergely-emlék-ünnepséget itt, Zuglóban, a róla elnevezett téren, és az esemény után gondoskodik üdítőről, kávéról a résztvevőknek.*

– Ez egy külön történet kell legyen egyszer! Mert a Pongrátz-név sokszor egészen más képzeteket kelt, mint amit a *Pongrátz* jelent. Mást jelent annak, aki vele együtt volt, vele harcolt; mást jelent annak, aki csak a hírből ismeri. És ismét mást annak, aki ötven-hatvan éve ismeri-ismerte, s közvetlenül *átlátott a szitán*. Mindannyiunknak vannak hibái. Neki éppen úgy, de mint bajtárs vagy harcostárs, megérdemli azt a tiszteletet, hogy legalább egyszer egy évben megemlékezzünk róla! Azok is emlékezzenek rá, akik a Pongrátz-névből hírnévre tesznek szert, vagy hírnevet akarnak maguknak teremteni!

– *A Pongrátz-név nem mindenki számára cseng jól!*

– Én jobban ismerem a Pongrátz-okat, mint akik azt hiszik, hogy ismerik... Sajnos, Gergely – bár nagyon rendes gyerek volt – könnyen befolyásolható volt. Túl hamar ígért meg mindenkinek mindent, és az

ígéreteket, sajnos, sokszor nem teljesítette, különböző okok miatt... Majdnem hatvan évig ismertem. Hogy is mondjam? Ő sokszor hangsúlyozta: ő nem politikus, hanem szabadságharcos. Mégis néhányan, akik az ő árnyékában akartak feltörni, rábeszéltek politikai szerepvállalásra, viszont ehhez nem volt elég ereje, és nem kapta meg azt a támogatást, amire neki szüksége lett volna. Nem volt benne kellő hajlékonyság, a szerepét nem tudta úgy *játszani*, ahogy azt kellett volna. Énnkem volt szerencsém – vagy szerencsétlenségem – egy pár megbeszélésen ott lenni, ahol Gergelynek kellett volna vezető szerepet sikeresen betölteni, de ez nem ment, többek között amiatt, mert politikai karrieristák és irigykedők is körülvették – akárcsak 1956-ban.

Úgy tudom, Gergely már a forradalom alatt is csak a szerencsének köszönhette, hogy esélye lett a szavazásnál, és körülbelül így lett megválasztva a Corvin-közben vezetőnek – Iván-Kováccsal szemben. Habár Iván-Kovács László sem volt egy matyóhímnész, de több mint valószínű, összekötője volt Maléternek a Corvin, a Kilián és a Honvédelmi Minisztérium között.

A kilencvenes évek második felében, ahogy kint hallottam, itthon politikailag *továbbra is gyöngítették*. Szerettük volna fölépíteni őt nemzet vezetéshez. De ez nem sikerült. Többen nekifogtak, külön-külön is, az emigrációban Pongrátz Gergelyről könyvet írni, amiben a jó oldalát, az imázsát föl akarták építeni. Az egyik például 1982-ben meg is jelent Chicago-ban. Azonban ez sok kérdőjelet hagyott maga után. Amit utóbb, megpróbáltak korrigálni Gosztonyi Péter történész segítségével, de ez sem sikerült, mert a kutatási eredmények és az elmondottak nem egyeztek.

Be kell vallanom, csalódtunk.

Többen úgy véltük: Ödön talán jobban megfelelt volna ilyen posztra, mint Gergely. Még az emigrációban azt tapasztaltam, hogy mindegyikükben megvolt az az igény, ha bármelyik szervezethez, gyűlésre, bajtársak közé elmentek, elvárták, hogy azonnal befogadják őket; s mindjárt ők legyenek a *nacsalmnyikok*⁴⁴. Természetes, hogy az emberek tiltakoztak, és jómagam nem voltam hajlandó társutas lenni egy ilyen *buliban*.

⁴⁴ orosz szó: vezető, előljáró

Azt viszont a kívülállók nem is tudták, hogy a Pongrátz-családban milyen *házirend* van! Az a szóbeszéd járta, hogy a prímest az Ödön, a legidősebb fivér vitte. A családnak ő volt a feje, az *igazságosztó*. Amit ő egyszer kimondott, annak úgy kellett lenni.

A legtöbbről, ami itthon történt, csupán hallomásból értesültem, mert csak 2001-ben települtem haza. Kintről figyeltem, hogy került Gergely ilyen zűrzavaros helyzetbe.

Nem voltak könnyű emberek sem a Pongrátz-ok, sem azok, akik tanácsokat próbáltak nekik adni. Ezt mások is tudják, akik az Egyesült Államokban velük kapcsolatba kerültek.

– *Én azért említettem a Pongrátz Gergely téri megemlékezést, mert ön, még ennyi idősen is azzal törődik: ne felejtse az emberek. Erre áldoz nemcsak időt, energiát, hanem anyagiakat is.*

– Amit én elmondtam a Pongrátz-okról, azzal nem akarom megbántani őket, az emléküket, mást sem! De, hogy mondjam, mint bajtársak, harcostársak, eszmetársak, tartozunk annyival egymásnak, hogy *legalább* arra a pár órára – amíg a megemlékezés tart, vagy arra a pár napra – zárjuk el a haragot, a gyűlöletet egymás iránt. Én úgy érzem: az egész '56-nak az a problémája, hogy *nem tudnak beszélgetni!* Leülnek, nem tárgyalnak, hanem vitatkoznak! Nem keresik a megoldást, hanem mindenki a maga asztalát veri, hogy „én vagyok az Atyaisten”!

– *Nagy lelkesedéssel fogtak a kiskunmajsai '56-os múzeum és kápolna építéséhez. Miért is nem hallunk ezekről mostanában?*

– Ez a második tragédia, ami megrázott bennünket, nemcsak az ötvenhatosokat, hanem mindannyiunkat. Hogy az '56-osok emlékét meg tudjuk őrizni, ezért alakult meg Kiskunmajsán az '56-os múzeum. Kápolnát építettünk az ötvenhatosoknak, ahol Gergely is és Ödön is el van temetve. De a múzeum sorsa – kérdéses.

Sajnos, mikor mind a két Pongrátz-testvér meghalt, nem volt minden jogilag előre lerendezve. Ennek következménye lett az ötéves hagyatéki tárgyalás, ami még most sem zárult le. Azoknak az embereknek, akik támogatták a kiskunmajsai projektet, sem volt elég információjuk a hagyatékkal kapcsolatos drámáról. Amibe, tudomásom szerint, az is belejátszott, hogy előkerültek azok a személyek, akik korábbi adományaik fejében irányítgatni akartak. Viszont a létesítménnyel

kapcsolatos adósságok, rezsiköltségek megfizetésében nem akartak részt venni.

Olyan személyek léptek föl a hagyaték iránt igénnyel, akik nem érezték át e történelmi-nemzeti érték fontosságát, s egyéni érdekeiket '56 szellemisége elé helyezték. A családon belüli nézeteltérések, főleg a három gyerek pénz-követelése, oda vezettek, hogy ez a nemzeti panteon üzleti vita tárgya lett, és a benne lévő értékek ismeretlen helyre kerültek.

Ezzel a tragédia tovább folytatódik, mert a per lezártáig senki nem foglalkozhat a múzeum, a kápolna, valamint az ifjúsági tábor fenntartásával és működtetésével. Jóllehet június elején az Országgyűlés megszavazott egyszeri, 50 millió forintos felújítási-korszerűsítési támogatást, a Magyar Honvédségen keresztül az ország egyetlen '56-os múzeumának, de mégis álom marad az ötvenhatosok reménye, hogy ebből valaha is Pongrátz Gergely népfőiskola lesz.

Nagyon fáj ez nekem és sokunknak!

Újabban az is, mint minden, esik szanaszét. Nincs, aki összefogja, nincs, aki ezen dolgozzon, nem pedig a saját nevének fényezésén. Így aztán elveszik még az is, ami eddig megvolt. Remélem, a majdani tulajdonosok lesznek annyira érettek, és szeretik annyira a hazájukat, hogy 1956 emlékét megőrzik ott, Kiskunmajsán.

– *Kata asszonynak köszönhetően gondosan rendszerezve, dossziékban, dobozokban nagyon-nagy mennyiségű dokumentumot, hanganyagot őrzött meg. Mi lesz ezekkel?*

– Most szedjük össze a feleségemmel a dokumentumokat, meg minden papírt. Nyolcvan éves múltam, lehetőleg jó helyre szeretném adni, legjobb lehetőségnek látom a Lakiteleki Népfőiskolát. Már jónéhány dokumentumot eljuttatunk oda. Szeretném, ha ott feldolgoznák, és a jövő történelmének megőriznék azokat a dokumentumokat, amik a valóságot mutatják.

Hiszen sok még a tisztázatlan, '56-hoz kapcsolódó kérdés! Például: *Hornják Tibor*, az '56-os Rabparlament néhai elnöke, levelet írt Kohl kancellárnak, még 1991 januárjában: az '56-os Rabparlament nevében pénzügyi segítséget kért Kohl kancellártól az '56-os Magyarországhoz megsegítésére. A választ a Kossuth Rádió Vasárnapi Újság című

műsorában hozta nyilvánosságra, igaz, jóval később. A válaszlevélből kiderült, hogy többször juttattak hazánknak anyagi segítséget, de nemcsak ők! Részletesen taglalta, hogy ki, mikor, mennyit. A lényeg az, hogy *csak* 1987 és 1990 között – átszámítva – 333 milliárd forintot kaptak az MSZMP-kormányok! Hornyák Tibor felsorolta, hogy ezekben az időkben Kádár János, Grósz Károly, Németh Miklós, Fekete János és Medgyessy Péter voltak a vezető személyiségei az országnak. Azt kérte az interjúban, hogy derítsék ki, hová lettek ezek a pénzek?! Mindez azonban *elsikkadt* az időben, még ma sem tudjuk a választ. Mi, még élő ötvenhatosok, nagyon szeretnénk elérni, hogy a jelenlegi kormány derítse ki az igazságot!

Hornyák Tibor halála után, sajnos, ismeretlen helyre került az általa összegyűjtött dokumentumokkal együtt ez a levél is!

Aztán: nincsenek olyan iskoláskönyvek, amik a *rendes* magyar történelmet tanítják. A gyerekeknek nincsen megmagyarázva az '56-os forradalom és szabadságharc. Mintha tabu lenne, szinte olyan félénken mernek hozzányúlni. Mint ahogy a Kádár-rendszerben sem mertek ehhez a témához hozzányúlni. Félték. Mint a bűnös.

Mi nem vagyunk bűnösebbek egyetlen egy népnél sem, főleg nem a Kárpát-medencében!

Moyses Márton emlékezete

– *Miként szerzett tudomást Moyses Márton ön-életáldozatáról, s mikor jutott el Erdélybe?*

– Mióta hazajöttem, négyszer-ötször is voltam Erdélyben. Ismerkedtem a *magyar Svájccal*. Mert úgy érzi ott magát az ember, mint ha Svájcban lenne. Én azt tapasztalom, hogy feltöltődöm, s ahol lehet, ott is segítek.

Moyses Mártonról 2002-ben hallottam először; januárban, a Nemzeti Múzeumnál tartottak egy megemlékezést Bauer Sándor emléktáblájánál. Ő volt az, aki 1969. január 20-án felgyújtotta magát, tiltakozásul a szovjet megszállás ellen. Szó volt a cseh Jan Palachról is. Ott beszélt *Tőfalvi Zoltán* erdélyi író-újságíró Moyses Mártonról. Bartis Ferinek mondtam, akivel együtt fagyoskodtunk ott: hogy lehet az, hogy én nem hallottam Bauerről, Moysesről semmit? Hogy-hogy nincsenek szobrok, táblák, amik Moysesre emlékeztetnek?!

Moyses Márton és három gimnazista társa – Bíró Benjamin, Józsa Árpád és Kovács János – a forradalom segítségére indultak '56-ban, de vissza kellett fordulniuk. A Securitate emberei Moyses Mártont később már az egyetemről hurcolták el, letartóztatták, börtönbe vetették. Hogy ne tudjon társaira vallani, cérnával levágta a nyelvét, amit érzéstelenítés nélkül visszavarrtak a börtönben a Securitate parancsára! Szabadulása után, 1970. február 13-án gyújtotta fel magát a brasói pártház előtt. Három hónapig szenvedett, míg elhunyt.

Kérdezte tőlem *Dobai Miklós*, a Horthy Miklós Történelmi Társaság Budapesti Tagozatának akkori elnöke, a későbbi Horthy Miklós Társaság elnöke, a rendezvény szervezője, hogy akarok-e erről beszélni? Igen, akartam, és megígértem, hogy az 1956-os Pesti Srác Alapítvány nevében legalább egy emléktáblát állítok számára.

Szóval, kimentem Nagyajtára, Moyses szülőfalujába. Engem még az is érdekelt, mivel Nagyajtán és környékén sok Cserey nevű él, hogy valóban ott született-e Cserey Erzs, a színésznő, aki kint élt Amerikában. Tehetséges volt, de sok ellensége volt. Frank Sinatra adott neki egy becenevet: „*Szőke Paradicsom*”. Miért éppen ezt? Nem tudom, hiszen nem is volt szőke! Végülis kiderült, hogy onnan származik!

Először Moyses Évát kerestem föl. Ő sokat mesélt testvéréről, beszélgettem azután másokkal is. Mikor odamentünk a házhoz, hát én majd összeestem: az az épület olyan rossz állapotban volt, hogy réz- és alumíniumdrótok lógtak mindenütt a falon! Ha arra a falra még ráteszek egy táblát, hát az épület is összedől! Életveszélyes volt. Mondtam, hogyha valaki bejön, véletlenül hozzáér valamihez, akkor agyoncsapja az áram. Magyaráztam ott a tanítónak, aki igazgató is, nem lehet föltenni a bronztáblát a falra, mert kiszakad! Úgyhogy első lépésben mindent helyre kellett állíttatnom, a villanyvezetékeket is.

A következő utam Brassóba vezetett, ahol Moyses Márton felgyűjtotta magát a pártház előtt, ott is körülnéztem. Beszélgettem emberekkel, a Magyar Politikai Foglyok Szövetsége kinti szervezetével is összejöttem. Ők segítettek később, Tótfalvi Zoltán mellett, az engedélyek megszerzésében. Nem nagyon akarták megadni, úgy hogy elég sokáig tartott. Még akkor a kommunista rendszer nagyon érződött, de két év után sikerült megszerezni az engedélyt.

Végeredményben megcsináltuk ezt is, sok jó magyar ember, rendes, becsületes magyar ember jött össze. Egy istentiszteletet tartottak, úrvacsorát adtak, majd megkoszorúztuk a temetőben Moyses Márton sírját. Ezt követően avattuk fel az emléktáblát a ház falán, amelyet a pap megáldott. Utána a kultúrházban az ünneplő sokaság számára vacsorát adtunk. Az idő rövidsége miatt el kellett hagynunk a falut, mert utunkat folytatni kellett visszafelé. Sikerült, az volt a lényeg.

Hogy azután mi lett, nem tudom, mert én az Évával egyszer tudtam beszélni, nem folytatódott a kapcsolat. De hallottam, hogy komoly búcsújárás folyik ott. Örülök, hogy meg tudtam ezt tenni Moyses emlékéért! Mert, ahogy én a történetét megismertem, láttam,

hogy bátor ember volt. És tehetséges. Matematikából nemzetközi versenyt nyert, gyönyörű verseket írt.

Ennek kapcsán egy apró érdekesség az emberi természetről: amikor már megindult a gépezet, annyi jelentkező lett, hogy ők is akarnak segíteni. Kérdeztem: ha ott voltatok, miért nem csináltátok? Akkor elcsöndesedtek.

A lényeg az – mikor aztán végre föltettük az emléktáblát, amelyet Kiss Levente szobrászművész készített, három faluból érkeztek az ünepségre, 2005. május 15-én! Szenzációs volt! Olyan tömeg gyűlt össze a környékről, hogy azt mondták: ennyien még sosem jöttek össze! Ezen felül még a bukaresti rádióban is megemlékeztek erről a rendezvényről!

A gyűrű az eszmét jelképezi

– *Érezte úgy valaha is, hogy föladja?*

– Meglehet. De nem adtam föl soha. Éjszakánként, mikor nem tudok aludni, gondolkodom az ország, a világ dolgain, mi lesz a jövő, hogy lehetne jobbítani. Nekem ott van a három gyermekem, van hat unokám, két dédunokám. Az International Monetary Fund-nak⁴⁵ a bankbetétje is kevés lenne, ha ezeket a gyerekeket mind iskoláztatni akarnám, de amit tudok, őértük is megteszek. A többi rajtuk múlik. Nekem gyerekszobám nem volt, mégis túléltem, s meg tudom különböztetni a jót a rossztól. Énszerintem ez a legfontosabb, hogy a gyerek is megtanulja kis korában: van jó is, nemcsak rossz. Túlkényeztetni, babusgatni a gyereket, az nem jó. Nincs önállóságra nevelés, pedig a legfontosabb, még a globális rendszerben is, hogy tudjon önállóan gondolkodni, önállóan határozni, és merje megtenni azokat a lépéseket, amiket meg kell tenni.

Én nem azért mentem el ebből az országból, mert nem tudtam megélni. Én *ittthon* érzem jól magamat. Sokszor belegondolok ebbe a mai örült világba, főleg abba a félrevezető politikába, hogy ezek a mai gyerekek menjenek ki. Jó, menjenek, de ha tudtak valamit összekaparni, szerencsével vagy tudással, hozzák haza a vagyonukat, hozzák haza a tudásukat. Fektessék be itt, és adjanak lehetőséget ennek a generációnak. Ami tudást az egyetemen nem szereztek meg, azt megszerzik az életben. De *kintről* egészen másképp látják majd ezt a kis országot – és a kinti világot!

Menjenek, menjenek! De *jöjjenek is!*

– *Mikor hazajött, ön is másképp látta ezt a kis országot?*

– Nagyon másképp! Azért, mert ettől a nemzettől egy fél évszázad alatt el akarták venni a hitét, a becsületét, de hogy elveszítse a gerincét

⁴⁵ Nemzetközi Valutaalap

– az már sok! Mikor hazajöttem, segítettem. Elsőnek a kiskunmajsai múzeum létrehozásában. Próbáltam szervezni oda csoportokat Amerikából. De az is valahogy zsákutcába futott.

Aztán, hogy szervezzünk cserkésztáborokat, nyári táborokat. S Amerikából, külföldről hozassunk haza magyarokat ide, Marispusztára. Valahogy ennek szépen keresztbe tettek, kihúzták a talajt az ember lába alól – ahelyett, hogy segítettek volna. Ellene voltak.

– *De kik?!*

– Sajnos, ötvenhatosok! Azok, akik a maguk kis szemétdombját kapargatták. Nem az össz-közösségért dolgoztak, hanem arra vigyáztak, amit összeszedtek a Kádár-rendszerben, meg az utána következő években. Még ezt is megértem. Mikor hazajöttem, akkor rökönyödtem meg azon, hogy az a nagy '56-os egység, amit annyira hirdettek, az szinte elpárolgott a rendszerváltás idejére. Ezt is megértem egy bizonyos fokig. Mert mindenkinek élni kellett, családot eltartani, kellett a maga életét valahogy fenntartani. De nekik segíteniük kellett volna azokat, akik nem tudtak feljebb emelkedni a szegénységből. Azonban nem tették, a saját érdekeiket nézték.

És hozzájárultak ehhez az elmúlt ötven-hatvan évnek a nehézségei. Azokra gondolok, akik börtönben voltak, kijöttek, nem tudtak elhelyezkedni. Mint ahogy megírtam az elmúlt hónapokban a kormány embereinek – akik ezzel foglalkoznak –: ez nagyon fontos kérdés, hogy ezek az emberek *ki tudjanak jönni a híd alól*. Valami olyan normális életet éljenek, mint a mások. Ha szegényesen is, de nem nyomorultul!

Sajnos, ez nagyon hiányzott, és most kezd, ebben a rendszerben kiegyensúlyozódni a különbség. De ez még mindig nincs helyre hozva – abból kifolyólag, ahogy a *jómagyar* mondja: *onnan nem lehet elvenni, ahol nincsen*. S az előző kormányok, sajnos, elszúrták a lehetőséget. Hiába volt az illetőnek diplomája, szakmája, de annyira lenyomták az élet súlyos gondjai, hogy nem tudott helyreállni. Még ha egy kicsikét segítettek is rajta, az kevés volt.

Sajnos, azt tapasztaltam a Magyar Politikai Foglyok Szövetségénél is a húsz év alatt, hogy sokszor magukra hagyták őket, nem adtak lehetőséget, a vezetésben pedig nem volt mindig elég erő, hogy hallassák a hangjukat. A kis pénzért, amit kaptak „extrán”, azért mindenkor meg kellett harcolni.

– *Miben látja annak okát, hogy semmifajta vezető szerephez vagy legalább tanácsadói szerephez az igazi és '56-hoz hű maradt szabadságharcosok nemigen jutottak?*

– Az örökös acsarkodásban, ami sokakat egymás ellen fordít; a *jól működő* irigység, az intelligencia, a szeretet hiánya, különböző pártokhoz kötődése egyre mélyebbre süllyesztette ezeket az ötvenhatosokat. Nem összetartottak, hanem még azokat is *elvágták*, aki - mint például Pongrátz Gergelyt, miután hazajött – próbált olyan lehetőséget teremteni: hogyha a kintlévő amerikai magyarok elérik a nyugdíjas időt, akkor haza tudjanak jönni. És Mátyásföldön lakhassanak, mert annyi nyugdíjuk nem volt, hogy házat vegyenek vagy lakást. Úgy látszik, rájuk nem volt szükség! Csak arra, amit ők küldtek kintről évtizedek alatt, viszont azok az összegek jónéhányszor nem jutottak el azokhoz, akik rászorultak volna!

– *Ezt konkrétan tudja?!*

– Konkrétan, de neveket nem akarok mondani. Mert van egy elhatározásom, amit sokszor nem tudok betartani: ötvenhatosokról csak jót vagy semmit ne mondjon az ember! De van, mikor már annyira elfoglalt egyeseket a mindennapi harácsolás, hogy a bajtársukról elfelejtkeznek.

– *Nem gondolja, hogy erős a 'harácsolás' kifejezés?*

– Ahogy vesszük. Van, akinek nem harácsolás, csak pótlás ahhoz a kicsihez, ami volt neki. De mindenki többet akar. Az emberi természet, akármilyen jó, az gyarló.

– *Azt mondhatják: könnyen beszél, mert kintről kapja a nyugdíját...*

– Igen, kintről kapom. De én be is fizettem azt a nyugdíját! Nem feketén dolgoztam. Igaz, voltak néha nekem is olyan munkásaim, akik feketén dolgoztak, magyarok, de nem tudtam bejelenteni őket – mert nem volt munkavállalási engedélyük. Az a magyar, akit a legjobban segitettem közülük, hetekig-hónapokig, az jelentett fel a Tax Department-nél⁴⁶, hogy nem fizettem ki utána az adót. De ő nem volt tisztában az adótörvényekkel. A végén csak magának tett rosszat, mert az alkalmazás kezdetekor aláírt egy szerződést, hogy önadózó munkavállaló, befizeti a saját adóját. Én hozzáadtam a fizetéséhez

⁴⁶ Adóhivatal Amerikában

azt a százalékot! Hogy aztán ő mit csinált az ő adójával, az az ő gondja. Mondta, hogy úgyis csak pár hónapig marad, aztán megy tovább Északra. Magyaráztam neki: mindegy, hogy Délnek megy vagy Északra, mindenütt Amerika van, az adótörvény mindenütt egyforma!

– *Sok elismerést, kitüntetést, oklevelet kapott az Amerikai Egyesült Államokban – mikor végignézzük ezeket, mintha kiállításon lennénk, anynyi van belőlük. Mennyire elégedett önmagával?*

– Nem vagyok elégedett. Szerettem volna még több jót tenni, még többet segíteni.

Tehettem volna többet is, de addig, amíg végleg haza nem jöttem, addig nem tudtam igazán beleavatkozni, segíteni az 1956-os Pesti Srác Alapítványnak, Pongrátz Gergelynek és az ötvenhatosoknak, „a pesti srácoknak”. Valahogy úgy kellett volna segítenem, hogy több látszatja is legyen, és *meg is értsék!* Valahol megvan, csak láthatatlan. De én nem azért teszek ilyesmit, hogy én ezért kitüntetést kapjak! Éppen úgy, mint ahogy nem akartam a golyót a ballonkabátomba sem, és mégis megkaptam. Érdekes dolog. Szerintem a szegény ember is lehet tisztességes, hazaszerető – sőt, mi több –: a szegény embernek, éppen azért, mert szegény, egyedül az a szeretet van, amit az ország ad neki. Az országnak olyan példát kell mutatni velük szemben, hogy megtartsa őket szerető állampolgárnak.

– *Ezt a kesernyés hangot nem értem, hiszen szép számú dokumentum bizonyítja, hogy megbecsülik. Ott az ujján az aranygyűrű, amit Amerikában kapott!*

– Erre a gyűrűre büszke vagyok. Ez az '56-os gyűrű, ebből 16-ot adtak ki Amerikában! 57-ben, 58-ban lett kiadva. Ezek a – hogy mondjam: Mason Dix-gyűrűk. Megmondom őszintén, egyik elismerést sem kértem, adták – de csak Amerikában! Én megmondtam egyszer, a 90-es évek elején, amikor magyar kormánytagok Amerikában voltak, s az '56-os ünnepeket tartottuk meg – négyen vagy öten a mai vezetőségben is benne vannak –, a beszédemet úgy fejeztem be: „Én nem kértem az elismerést, de köszönöm. Ám nehogy azt higgyék, hogy én az érme-kért áldoztam az életemet! Ez a gyűrű nem engem reprezentál, hanem az eszmét, a gondolatot; azt a magyar szabadságot, a nemzeti önállóságot, amit az emberek ezer évek óta nem tudnak kiharcolni. Valahol mindig akad egy gyenge jellem, aki elárulja a saját forradalmát.”

Ismét a csendről és Isten szaváról

– Faggattam már a csendről, volt-e olyan csönd az életében, amikor Isten szavát meghallotta, legalábbis gondolat formájában? Úgy, hogy azt a gondolatot, ami éppen megfogalmazódott önben, mintha sugallta volna valaki?

– Ez egy nagyon komoly kérdés. Már azért is, mert, ha azt felelem: nem, azt mondják: az úgysem lehet. Ha azt mondom: igen, akkor megint nem hiszik el. De az életemben voltak olyan epizódok, amikről magamnak meg kellett állapítani, hogy egy *felsőbbrendű lény* nélkül nem élnék. Olyan betegségeken, olyan tragédiákon mentem keresztül, az emigrációban is, ami még a mai napig is kísért; de a mai orvosi tudománynak is valahogy köszönhetem, hogy élek.

Habár nagyon tetszett nekem az a régi anekdota, amit a miniszterelnök úr mondott: elmegy az öregember az orvoshoz, hogy nem jól érzi magát. Mert ugye, az orvosnak is kell élni valamiből. Azt mondja: gyógyszer kell, Pali bácsi, magának. Fölírja neki a gyógyszert. Pali bácsi kiváltja a patikában, mert a patikusnak is élni kell. Hazamegy az öregúr, nézi a sok gyógyszert, és az összeset belecsapja a szemébe: nekem is élni kell!

Az Isten szaváról. Református ember vagyok, keresztyén, amióta az eszemet tudom. Az volt a nagyapám, ükapám, mindenki. A hölgyvonal nagy része katolikus volt, azok is keresztyének. Ez a lényeg.

Mivel nem jöhettek haza majdnem 32 évig, de hogy magyarokkal találkozhassem, mentem minden két évben vagy az olimpiára, vagy a labdarúgó világbajnokságra. Így voltam négy olimpián és négy világbajnokságon. Többre elvittem a fiamat is, mikor már nagyobb volt. S azt hiszem, hogy az életem legszebb perceit töltöttem el ezeken az

utakon. Voltam Rómában kétszer, Mexikóban kétszer, Kanadában és természetesen az Egyesült Államokban is sporteseményeken.

Az utolsó út, a '86-os, a mexikói volt. Éppen pár hónappal előtte volt az a hatalmas földrengés, s borzasztó pusztítást vitt végbe Mexikóvárosban. A nagytemplomnál, a bazilikánál végig széles út vezet, tíz vagy tizenöt kilométeren keresztül, s alatta a csatornák folynak. Ott, három-négy méterre, a csatornáknál laktak az emberek. A buszokon, ahogy utaztunk, a fizető állomásokon, géppisztolyos férfiak álltak. Bizony elkapta az embert az idegesség, és fohászkodott, mikor megállították útközben a buszt, és fegyveresek jöttek föl. Volt, amikor állami ellenőrzés történt; volt, amikor ezek a partizánok, a lázadó útonállók jöttek, s kiválasztották azokat az utasokat, akiktől elvették az értékeiket. Szerencsére engem kikerültek.

– *Hogy jutunk el innen a Jóistenhez?*

– Amikor vírusfertőzést kaptam, öt hónapig azt sem tudtam, hol vagyok, mint vagyok. Akkor bizony sokszor imádkoztam a Mindenhatóhoz. Akkor sokszor olyan dolgokat álmodtam meg láttam, amiket nem hinnének el.

Amikor egy éjjel, titokban *át akartak konvertálni* zsidónak, de én meg nem vállaltam, még ha csak félig voltam is észnél; akkor is kiálltam a kereszténységem mellett, és azóta is én mindig éreztem magamat olyan kereszténynek, mint bárki más. Nekem nincs semmilyen más vallásom, de minden vallást tiszttelek. Azonban egyet biztosan tudok: hogy csak egy Isten van.

– *Mi volt itthon eddig a legmeghatározóbb élménye?*

– Az újrateremtésnél a hatodik koporsónál álltam, mikor Orbán Viktor elmondta a beszédét. Akkor úgy éreztem, hosszú évtizedek után, hogy ez az az ember, akit érdemes hallgatni, követni, segíteni. S azért is jöttem haza szavazni 1994-ben. De sajnos, azt a választást elvesztettük. Hogy miért, azt lehetne boncolgatni. De elmúlt, s ami lényeges, hogy 2010-ben az ő pártja megnyerte a választásokat, hatalmas fölényrel, s ezt a lehetőséget nem szabad elszalasztani! Még szükségünk van minimum négy évre, de a következő választások után – ezt már megírtam a kormánypártnak, azoknak az embereknek, akik ott

vannak –, hogy *rázzák gatyába* most már ezt az országot, végre! Nemcsak az országot, hanem az embereket is!

Mert, hogy lehet egy országban egy olyan nép, aki nem meri a gerincét kiegyenesíteni?! Vagy annyira megtörték már, hogy nem tud talpra állni?!

– *De ettől már nem tart 2014-ben?!*

– Sajnos, ettől ismét tartok. Csak remélem, megérett ez a nép arra, hogy egy olyan vezetőt, aki tényleg az életét becsülettel ráteszi az ország emelkedésére, mindannyian támogassunk. A történelem során a vezető pozíciót, a gazdagságot mindig a győztestől, a Habsburgoktól kapta az arisztokrácia nagyobb része, akik eladták az országot: vagy kurucok lettek vagy labancok. Egynéhányan, akik magyarok voltak, és bár az osztrák császári udvarban nevelkedtek, azért magyarok maradtak! Ott volt Rákóczi Ferenc, Batthyány, nem mindegyik nőtt föl magyar kenyéren, de tudott magyarrá válni!

Ilyen embereket nagyon ritkán küld a Jóisten egy nemzetnek az élére, és ha ez így van, akkor nem szabad elhagyni azt, aki akar valamit tenni a hazáért, és nem az országot kirabolni!

Az a bajom, hogy nagy a pofám. De én csak akkor vitatkozom, ha igazam van. Máskülönbén én nem szállok senkivel sem vitába. Mert mindenkinek megvan a joga, hogy higgyen, amit akar, de ne legyen gazember.

A lényeg az, hogy nekünk nem szabad *nem* észrevenni, ha egyszer olyan ember van vezető pozícióban, hogy az a népért van ott, nem pedig a bankkönyvéért. Az Orbán Viktor ilyen. Ebben az emberben látom azt, hogy meg meri tenni, amit akar. Még fognak a történelemben, a magyar történelemben, nem lapokat, könyveket írni erről az államférfiről. Nem most, ötven év múlva. Egy lengyel, Igor Janke újságíró, egyet ugyan már letett az asztalra. Ha ez a kis ország átvészeleli ezt a vihart, ami kialakulóban van, akkor a történelemlapokban ott lesz a neve, nagybetűvel.

Mikor először hazajöttem, elmentem szavazni. Szavaztam Amerikában is, amerikai állampolgár is vagyok. Akikről úgy éreztem, hogy a nemzet érdekeit szolgálják, azokra szavaztam, főként magyar

érzelműekre! Lehetett az jobb oldali, lehetett bal oldali, de az nemzeti érzelmű legyen!

Idehaza azon döbbsentem meg a legjobban, amire még most sem tudok magyarázatot adni. Hogy létezik az, hogy húsz év alatt *háromszor rakta vissza a magyar polgár a saját nyakára a kötelet!*? Visszaszavazta a kommunizmust! Azon gondolkoztam, hogy ennek a magyar embernek mindent le lehet nyomni a torkán? Sokszor, mikor ezt mondom, néznek rám, mint bornyú az újkapura: hogy beszélhetek így? Rendben, hogy forradalomra nincs szükség. Még akkor sem, hogyha az első szabadon-választott miniszterelnök azt mondta: tetszettek volna forradalmat csinálni!

Nem olyan egyszerű forradalmat csinálni! Ott emberek életéről, az egész nemzet életéről van szó.

Most is azért imádkozom a Jóistenhez, hogy olyan vezetői maradjanak ennek az országnak, akik *kivezetik* a nemzetet ebből a szörnyű letargiából.

Én azt mondom, hogy nagy hibát követtek el a rendszerváltásnál, mikor elkótyavetyélték az ország nagy értékeit. És bizonyos emberek kivitték az értékeket, amiket soha az életben nem tudunk visszakapni. Mert amit a nép a kommunizmusban épített, mondjuk ki úgy: az az egész nemzeté volt! Az összes magyaré! Abba mindenki beledolgozott! A II. világháború után fölépítették az országot, úgy, ahogy tudták; ahogy lehetett, ahogy a körülmények engedték.

Sajnos, a nemzetközi politika olyan mély sebet hagyott az országon, hogy azt nem is fogja tudni addig kiheverni, amíg nem becsüli meg azt a vezetőt, aki bátran ki mer állni a nemzet érdekeiért. És a sérelmeket nem úgy akarja megtorolni, hogy fegyveresen vagy lázadással. Az igazság az, hogy Magyarország csaknem kétszáz év óta nem nyert háborút. Amibe belekezdünk, hiába nyertünk a fronton – a tárgyalóasztalnál elvesztettünk mindent!

Olyan politikusok kellene oda, akik szívből-lélekből és előrelátóan tárgyalnak, és olyan generációt nevelnek ki maguk közül, akik hajlandók a magyarságért pénzt, időt föláldozni. Mert csak akkor fogunk tudni előrehaladni.

Én nem voltam sohasem pártban. Se itt, se ott. Énnekem most is az a véleményem, hogy ha egy nemzetnek *csak egy muzsikus húzza a zenét*, az egy bizonyos idő után unalmas lesz. Ebből kifolyólag legyen ennek a nemzetnek egy nemzeti baloldala, legyen egy nemzeti jobboldala és legyen a középosztály, amely tud tárgyalni, tud úgy levezetni egy tárgyalást, hogy nem ellenséggént jönnek ki a tárgyalóteremből, hanem barátokként. Nekünk vissza kell szerezni, amit elvesztettünk mind az asztalnál, mind a frontokon. De ezt csak úgy lehet elérni, hogyha olyan ember van hatalmon – nem hatalmon! – vezető pozícióban, akit a nép követ! S bízik benne!

Az a meglátásom, hogy körül vagyunk véve itt a szláv- és a germán tengerben. Nem egyforma érdekek vezetnek bennünket. Ők másként értékelik a trianoni diktátumot, a Beneš-dekrétumokat, mint mi, akik károsultak lettünk. Nekik az az érdekük, hogy ne legyen Közép-Európában egy olyan nemzet, amely domináló, vezető-képes, mind szellemileg, mind erkölcsileg. Azt mondom, az igazságot nem szabad föladni. *Mert csak azt veszítjük el, amit föladunk!*

A célunk az legyen, hogy ezt a nemzetet lélekben-testben megerősítsük. Ez volt az értelme a Székelyek Nagy Menetelésének a székely autonómiáért az idén, 2013. október 27-én. Megmozgatta a világ magyarságát, és reményt adott, hogy végre békésen tudjuk folytatni Európa jövőjét.

Elérkeztünk időszámításunknak ahhoz a pontjához, hogy számon kérhessük és tisztázzuk az elvesztett területek sorsát. Már ezért az egyért is érdemes bennmaradni az Európai Unióban, hogy ezeket a problémákat őszintén ki lehessen tárgyalni. És ezzel le kellene zárni Közép-Európa nemzetek közötti vitáját: a béke felé haladni, hogy megszűnjön a hazugságok tömege, a félrebeszélések, az agyak összezavarása.

Legyünk egy láncszem, ami összeköti ezeket a népeket.

– Vége –

UTÓSZÓ

Kutakodni a lélek mélyén – a másik ember engedelmével, nagy megtiszteltetés. És még nagyobb felelősség. Tenni ezt, mégpedig nem öncélúan. Feltárva-továbbadva mindazon értékeket, amelyek benne megmutatkoznak. Mert mindannyian tanulhatunk egymástól. Csak ezért szabad és érdemes.

Arany Tibor világra eszmélése még oly korban történt meg, amikor nem léteztek ilyen divatos fogalmak, hogy „teremtő gondolat” vagy „pozitív gondolkodás”. Akkor még csak tette ő, és tették-megélték mindezt az emberek; s nem találtak ki mindenféle jólhangzó frázisokat, melyek igazak is – és nem is.

Vagyunk úgy sokan, hogy rendszertelen- vagy rendszeres időközönként visszatekintünk az életünkre; boncolgatjuk, összegezzük. Már csak azért is, mert tudni akarjuk: kik voltunk, kik vagyunk. Megkísérelünk helyére tenni mindent, ami velünk történt, amit cselekedtünk. Jól vagy rosszul. És mert jelet akarunk hagyni magunk után, világosat, egyértelműt.

Sok emberrel találkoztam már úgy, hogy megismerhettem belső világuk végtelen és véges határait és korlátait; készítettem róluk lélekrajzolatokat. Bizton állíthatom, hogy az *igaz* ’56-osok különleges teremtenyei Istennek. Mint ahogy Arany Tibor is. Lelkük egy része ott maradt, azokban az euforikus, majd végzetteljes napokban; a másik része tovább élte a hétköznapiakat. Tán tudat alatt várva arra, hogy mikor igazíthatják azt az egykori önmagukat a maihoz. Mert előbb-utóbb össze kell illeszteni a kockákat. Hogy egységes képpé alakuljanak.

Ábránd ez, persze. Hiszen azt az *akkori* egységet csupán a pillanatnyi mámor szülte, a hitese magyar lélek; de a bomlás és bomlasztás azóta is tart közöttük. Mert *bátorkodnak* ítélezni, de sosem maguk

fölött, hanem másokon; egyikük ide húz, másikuk oda. Egyikük ide tartozik, másikuk oda – vagy hol ide, hol oda –, kizárva a többieket a jogosultságból. Vajon ez volna az emberi természet? Vagy csak a mindenkori félelmek martaléka-maradék?

Milyen egyszerű lehetne minden, ha Arany Tibor vágyálma valóra válna – amint hogy egy helyen megfogalmazza: *„Remélem, eljön az az idő, amikor nem kell hőöket kinevezni, csak emberségesen megköszönni; és megöleli egyik a másikat: amiért ő harcolt, azért harcoltam én is, és ez ne legyen választóvonal!”*

Sok még a kérdés, és megtörténhet, válasz nélkül maradnak. Nem kérdés viszont számomra, hogy Arany Tibor *hová* tartozik. A ragyogó 1956-hoz. Tisztán, egyszerűen.

Vennes Aranka

Tartalomjegyzék

Beköszöntő	5
----------------------	---

I. Rész

A gyermekkor és Scott kapitány	7
Ki teremtette ezt a Földet, és miért?	14
Kádár adott szimultánt	19
Börtön-oktatta túlélési technikák.	22
Egy kutya ebédje	29
Bitumenes kockákkal a tank ellen	32
A megmentett ávosok bosszúja	37
A Láthatatlan kézfogása	42
A csöndek történetei	45

II. Rész

Három zászló a hármashatáron	49
Mint a Marsról jött ember	56
„Gatyában jöttem, gatyában megyek”	61
A Lehel hajó és az esküvő.	65
Egyirányú híd	72

Az ötödik magyar hadoszlop	78
A felrobbantott koporsó.	80
Egy ágból csak egy ág lesz	85
A félrehirdetett világ	95
Trianon szálló: a magyarok büntetése.	99
Lazulás vagy rendszerváltozás.	104
Nem értük meg Amerikának	108
A jó, a rossz és az igaz, '56 igazsága	112
Kata, a Jóisten ajándéka.	116
Egyszülött fiának másodszor életet.	121
Mint a kilyukadt bicikligumi.	123

III. Rész

Csak testben, lélekben nem	127
Sír a Kossuth téren.	134
Európai első útja: Auschwitz és Birkenau	136
Moyzes Márton emlékezete	143
A gyűrű az eszmét jelképezi	146
Ismét a csendről és Isten szaváról	150
Utószó.	155

1984 TAVASZÁN

A 187-es SZÁMÚ TÖRVÉNYJAVASLAT VITÁJÁNAK NAPJÁN,
DÉLI 12 ÓRÁKOR.
Ahogy kitűzték a kongresszusi vita dátumát azonnal kiadni fogjuk,
minden rendelkezésünkre álló eszközzel: hírlap, sajtó, rádió.
FIGYELEM: nagyon rövid időnk lesz a felkészülésre!

TÜNTETNÜNK KELL

WASHINGTONBAN!

**KÖZÖS AKARATUNK: ERDÉLY VÉDELME,
MOST VÁLHAT ÉRTELMES CSELEKVÉSSÉ!**

Egyedülálló, törvényi jelentőségű törvényjavaslat:

98TH CONGRESS
1ST Session **H. RES. 147**

Concerning obstructions by the Government of Romania of the human rights of the
Hungarians in Transylvania, especially the right of self-determination.

Az Egyesült Államok Kongresszusa 1984 tavaszán,
az ERDÉLYI KÉRDÉST érintő törvényjavaslatot fog tárgyalni,
a Romániában élő magyar közösség jogairól,
különös tekintettel az
ONREDELKEZÉS JÓCÁRA.

Megszavazása esetén a törvény elfeljelölje az Egyesült Államok elnökét és külügyminiszterét,
hogy ebben az ügyben tárgyaljon
a Román Népköztársaság kormányával és más illetékes kormányokkal.

Az Egyesült Államok Külügyminisztériuma
a status quo fenntartására való hivatkozással
ELLENZI AZT!

A WASHINGTON
MONUMENTNEL
találkozunk
déli 12 órakor.

MOST MÁR RAJTAD MŰLIK!
Hogy a javaslatból törvény legyen!

GYERE VELÜNK WASHINGTONBA!

ÉS

ANYAGILAG IS TÁMOGASD, TEDD LEHETŐVÉ!

MELEKESEM AZ ADÓBÓL LEVONANDÓ ADOMÁNYOKAT, É

VELETEK VAGYOK, BAR JELENLEG NEM TUDOK MUNKAIDOKAT ANYAGILAG IS TÁMOGATNI.
KÉREM TÖVABBRA IS TÁJÉKOJTASSATOK BAYTARSASAGONTÓ MUNKAIDOKRÓL.

Név: _____

Telefon: _____

Utica: _____

Város: _____

Állam: _____

Épít: _____

Küldje a következő címre:

AMERICAN-HUNGARIAN ACTION COMMITTEE

P.O. BOX 1007, LENOX HILL STATION, NEW YORK, NY 10021

Az erdélyi falurombolások elleni, 1984-es washingtoni tüntetés plakátja

MIÉNK MARAD

Gyenis István, '56-os szabadságharcos verse

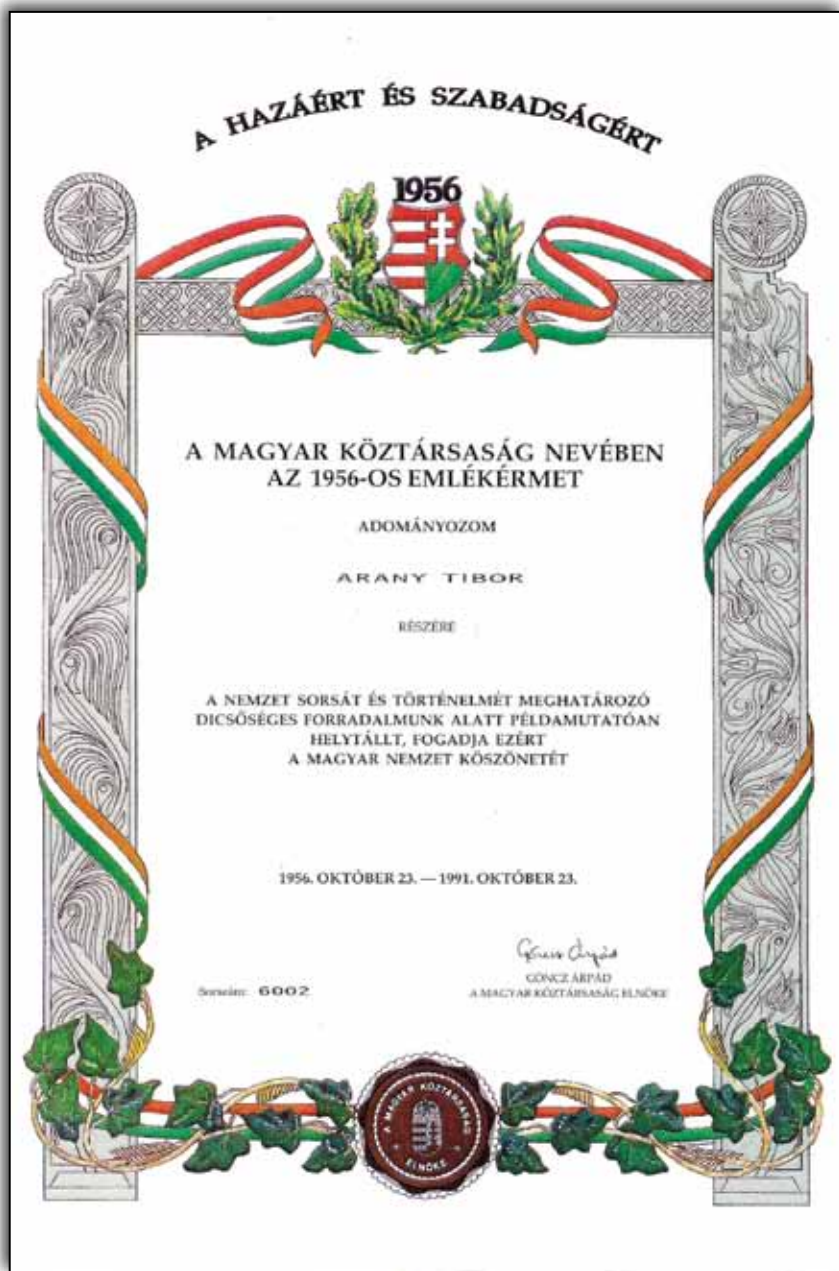
A lutykos ég hangosat köpött,
Vágta az esőt, jobbra, balra át.
Horkantottak hozzá rendőrlovak.
Ázott a zászló, ázott a kabát,
Helytállunk a kérdező időben.
Nemcsak én, még kétezren velem.
Sikoltunk a néma dermedtségben,
Tán visszhangzik a kristály-értelem.
Már úgyis annyi fájdalom ért minket.
Nem számít, Nyugat volt vagy Kelet.
Elégetjük mind a koporsókat,
Mert Erdélyt temetni nem lehet!

Szivárvány a 3-as sugárúton,
Rendőrlovak, szitáló éjszaka,
De afölött a Tejút fénylik tisztán,
Utat mutat még Zágon csillaga.
Reményünk fája, látod, megfogán,
Ápoljuk, óvjuk, jövőnknek terem,
Tavaszi rügy, hitünk bimbós ága
Gyümölccsé érik, s ez a győzelem.
Testvér, az utunk egyfelé vezet
az utolsó szívdobbanásig.
Add hát szavad; harsogjon, zúgjon,
mint tisztító vihar:
Erdély a miénk, a miénk marad!

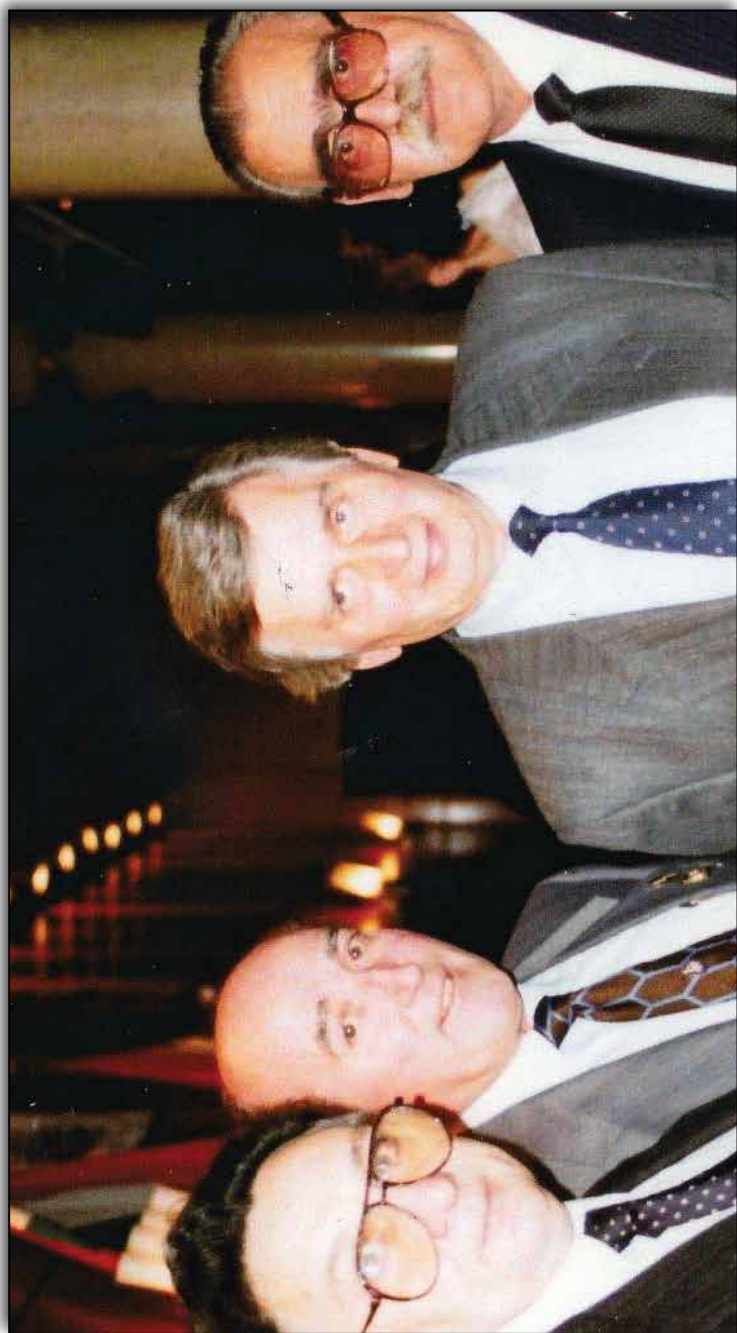
New York, 1984.

Arany Tibor 1956-os Emlékérem kitüntetése, kelt 1991. október 23-án

Az '56-os Emlékérem kitüntetéssel járó Emléklap

Jobbról – Pongrátz Gergely, Antall József, Balogh Ernő és Arany Tibor
a Magyar Országgyűlés irodaházában, 1992-ben

1994. New York-i magyar Tulipán étterem, irodalmi találkozó.
Jobbról Gyenis István, a Püski-házaspár, Csurka István, bal oldalon Kálmán László

JEGYZŐKÖNYV
=====

Felvéve: New York, 1995.június 24.

Jelen vannak: Nagy Mihály ösztöndíj alapítvány alapító
Arany Tibor Pesti Srác Alapítvány Kur.tag
Barabás Erszébet " " " "
Arany Tiborné jegyzőkönyvvezető

Tarqy: 10.000 dollár ösztöndíj alapítvány

Jelen levők megállapodtak, hogy Nagy Mihály ur beleegyezésével, hogy a fenti összeget az 56-os Pesti Srác Alapítvány részére átutalja, további CO szponzorja. Az ösztöndíjra az összeg kamata használható csak fel. Ezennel felkéri magyarországi megbízottját, Vigyázó István-t (Bp.VII.Kertész u.22.I.8. 1073

tel:1213-704), hogy az IBUSZ bankszámlán levő 10.000 \$-os (szerz.sz:20123828) összeget átutalhassa a Pesti Srác Alapítványra. Az összeg \$-ról átváltható Ft-ra. CO szponzor továbbra is Nagy Mihály ur marad. A végleges ösztöndíjalap kidolgozását 1995.július 9-én Kuratóriumi ülésen lesz véglegesítve.

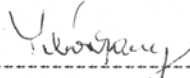
Az összeg elkülönített számlán kell, hogy legyen.

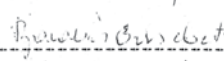
Nagy Mihály ur fenntartja a jogot arra, ha etikai kérdés felmerül, a Kuratóriumi Bizottság elszámoljon róla.

K.M.F.T.

Jegyzőkönyvet készítette: Arany Tiborné
Arany Tiborné

Nagy Mihály

Arany Tibor

Barabás Erszébet

„1956-os Pesti Srác”
Alapítvány
MNB 518-98055 / 208-41609

1995 júniusa. Jegyzőkönyv Nagy Mihály
tízezer dolláros ösztöndíj-adományáról

A forradalom 40. évfordulóján, New York-ban, George Patakival, New York állam kormányzójával

Pongrátz Gergely a New York-i kórházban, 1997. március 2-án.
Balról Pongrátz Ödön, Végvári Vazul atya és Arany Tibor

Tőkés László Királyhágó-melléki református püspök és Arany Tibor a New York-i református parókán, 1998. április 13-án

1998. október 8-án a New York-i magyar főkonzulátuson Orbán Viktor miniszterelnök átveszi az 1956-os Pesti Srác Ösztröndj Alapítvány oklevelét Arany Tibortól

A Pesti Srác Alapítvány ösztöndíjainak átadása Budapesten, az '56-os Magyarok Világszövetségében.
Ülő sor, balról Szebeni Zoltán, Pongrácz Gergely, Semsey Lajos, dr. Fodor József és Arany Tibor kurátorok

Arany Melinda, a fiatalabbik leány három gyermekével a New York-i református templomban,
Apák Napján, 1999. június 20-án

AMERIKAI MAGYAR BECSÜLET ÉRDEMREND

A H. Amerikai Magyar Nemzetgyűlés alkalmából az

Amerikai Magyar Szövetség köszönetét fejezi ki

Arany Tibor
részére

az amerikai magyarságért tett áldozatos munkájáért

New Jersey, 1999 szeptember 25.

Amerikai Magyar Szövetség (1906 - 1999)

Ft. Mustos István

Ft. Mustos István
Országos Elnök

Beke Imre

Beke Imre
Társelnök

Dr. Hülberth Tamás

Dr. Hülberth Tamás
Országos Igazgatóság Elnöke

Kossányi Miklós

Kossányi Miklós
Intézőbizottság Elnöke

Az Amerikai Magyar Becsület Érdemrend oklevele,
kelt New Jersey-ben, 1999. szeptember 25-én

PROCLAMATION

WHEREAS, the people of the Empire State have a longstanding tradition of acknowledging significant milestones and events of great importance in history; therefore, they are proud to join with the Hungarian community both in New York State and throughout the world to commemorate the 43rd anniversary of the 1956 Hungarian Revolution and Freedom Fight; and

WHEREAS, the events that unfolded 43 years ago in Budapest on the evening of October 23, 1956, significantly influenced the history of a great nation and inspired the national pride of the Hungarian people; as a group of students gathered to call for a peaceful demonstration against the Communist regime and its repressive policies, they were joined by 200,000 of their fellow citizens in a march for national independence and democracy; tragically, their calls for justice were met by gunfire, and courageous Hungarians battled highly trained Soviet soldiers and their state-of-the-art weaponry, and not until heavy reinforcements arrived from Moscow was the uprising finally suppressed; and

WHEREAS, the world community has never forgotten the thousands of men, women and children who died fighting in the streets, the thousands who were imprisoned and executed, or the thousands of others who were forced to flee their homeland, many of whom found refuge in the United States of America and in New York State; and

WHEREAS, anyone who has a love of country and freedom shares a special relationship with the Hungarian Freedom Fighters, whose spirit remains one of the greatest examples of human courage the world has ever seen; their unrelenting commitment to justice, liberty and basic human decency despite overwhelming odds was a defining moment in the lives of millions around the world; the symbolic importance of the Budapest demonstration was so crucial that, since that time, the anniversary of the 1956 Hungarian Revolution and Freedom Fight is commemorated;

NOW, THEREFORE, I, George E. Pataki, Governor of the State of New York, hereby proclaim recognition of the

43rd ANNIVERSARY OF THE 1956 REVOLUTION AND FREEDOM FIGHT IN HUNGARY

as appropriate ceremonies are held throughout the Empire State.

Secretary to the Governor

GIVEN under my hand and the Privy Seal of the State at the Capitol in the City of Albany this twenty-first day of October in the year one thousand nine hundred and ninety-nine.

GOVERNOR

George Pataki, New York állam kormányzója köszöntő levele az '56-os forradalom és szabadságharc 43. évfordulóján, 1999. októberében

THE CITY OF NEW YORK
OFFICE OF THE MAYOR
NEW YORK, N.Y. 10007

October 24, 1999

Dear Friends:

Greetings to everyone present to commemorate the anniversary of the 1956 Hungarian Revolution. This is a special event hosted by the Hungarian Freedom Fighters World Federation.

On behalf of our City, I appreciate this opportunity to unite with the Hungarian American community to mark this historic event. Today you gather to reflect on past struggles and accomplishments and prepare for future challenges. Let the dawn of a new millennium inspire you to bring forth the best your heritage, history and culture have to offer.

My best wishes for an enjoyable event and for continued success in your endeavors.

Sincerely,

A handwritten signature in black ink, reading "Rudolph W. Giuliani".

Rudolph W. Giuliani
Mayor

Rudolph W. Giuliani, New York főpolgármestere köszöntő levele,
kelt az 1956-os forradalom és szabadságharc 43. évfordulóján

2000. október 22-én, Mautner Mímike lakásán, New York-i '56-os emlékünnepelel fogadason.
Balról Kövér László, FIDESZ-elnökként, és Arany Tibor; valamint Balla Mihály, Surján László országgyűlési képviselő

Arany Tibor három gyermekével,
balról Ildikó Magdaléna, Tibor, Melinda,
2000. november 11., New York

Az Arany-család az unokákkal együtt, középült Arany Tibor és felesége, Kata, 2000. november 11., New York

Kozma Imre atya átveszi az amerikai magyarok adományát Budapesten, 2001. július 10-én, az 56-os Magyarok Világszövetsége irodájában. Középpütt: Semsey Lajos, az 56-os Magyarok Világszövetsége néhai társelnöke

Magyar Máltai
Szeretetszolgálat

56-os Világszövetség
Pesti Srác Alapítvány

Arany Tibor
Ügyvezető Titkár úrnak
45-55 158th.Street
Flushing NY 11358
U.S.A.

Tisztelt Ügyvezető Titkár úr!
Kedves Magyar Testvéreink!

Mindannyiunk, de különösen az árvizkárt szenvedett honfitársaink nevében mondok köszönetet azért a 2500.-\$ értékű csekkért, amit segítségükre f.hó 10-én Önöktől átvettem.

Személy szerint mind a 29 adományozónak külön-külön szól a köszönet, akik szívüket és pénztárcájukat megnyitották a rászorulóknak.

A károsultak ingatlanainak újjáépítését ez évben az állam finanszírozza, Szolgálatunk az otthonok berendezését, háztartásaik felszerelését vállalta el. Emellett a kárt szenvedett családok óvodás és iskolás gyermekeinek étkeztetését is finanszírozzuk év végéig.

Az otthonok felszerelése a házak felépülése után, ősszel lesz kivitelezhető, akkor tudunk csak tájékoztatást adni Önöknek adományaik felhasználásának helyéről és céljáról.

Öszinte tisztelettel:

Budapest, 2001. július 11

Magyar Máltai
Szeretetszolgálat

Apostoli prótonotárius
a Magyar Máltai Szeretetszolgálat
elnöke

Cím:
Budapest XI
Szerviz Gabor ut. 58-60
H-1125

Telefon:
00 36 1 2008-371
00 36 1 2008-372

Fax:
00 36 1 2008-370
E-mail:
MMSZOK@tutok.hu

Bankzámlaszám
10300002-20102898-00003285
Alapítvány
10200940-21513851-00000000

A Magyar Máltai Szeretetszolgálat köszönő levele,
kelt 2001. július 11-én

Két Corvin-közi forradalmár, a Pesti Srác, a Jancsika szobránál. Pongrátz Gergely és Arany Tibor 2002-ben

2005. május 15., Nagyajta, Moyses Márton emléktábla avatása,
balról Kiss Levente szobrászművész, Arany Tibor és
Tófalvi Zoltán író-újságíró, Moyses Márton-kutató

Nagygyűlés Pécsett, 2007. augusztus 4-én.

Balról Papp Lajos szívsebész, Wittner Mária halálraírt szobrász, országgyűlési képviselő és Arany Tíbor

Arany Tibor és Harmath István

Budapest, Zugló, a Pongrátz Gergely tér avatása. A néhai szabadságharcos 2012. február 18-án lett volna 80 éves

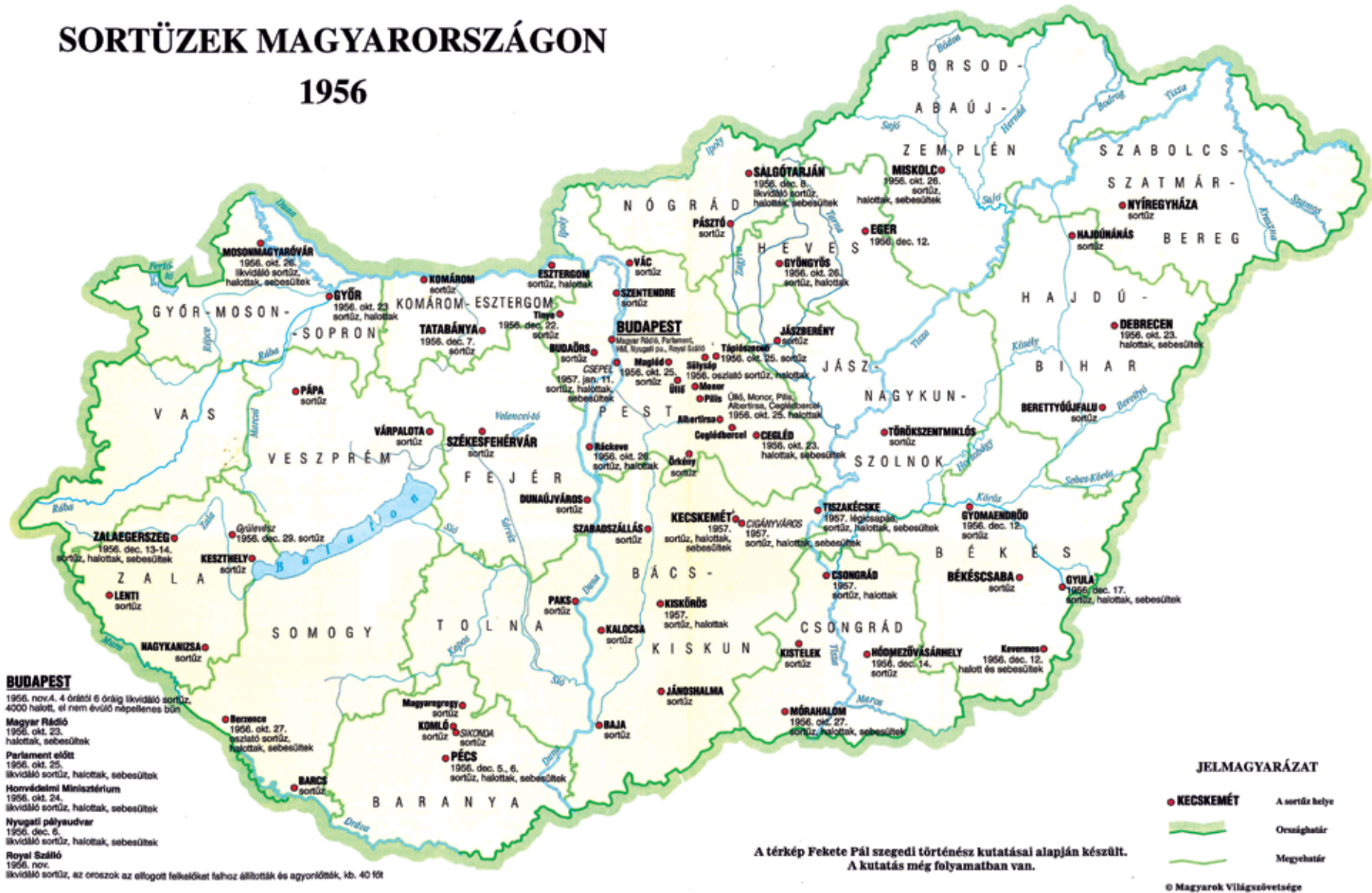
A pesti srácok nevében állítottott emlékpadozt Arany Tíbor Lakiteleken, a Népfőiskola parkjában,
2012. október 22-én

A Kossuth téri jelképes emléksírhely és az ötvenhatos lyukas zászló,
a felvétel 2012. október 25-én készült

SORTÜZEK MAGYARORSZÁGON

1956

Az '56-os sortűzek térképét Fekete Pál, szegedi történész kutatási adatai alapján a Magyarok Világszövetsége készítette